

mladika

št. 10
december 2004

€ 3,00

POSTE ITALIANE s.p.a. spedizione in a.p. - D.L. 353/2003 (conv. in L. 27/02/2004 n° 46) art. 1, comma 1, DCB Trieste - dicembre 2004
ISSN 1124 - 657X • Poština plačana v gotovini - december 2004

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

č 67

II 117 986 2004

900402067,10

COBISS ©

COSTRUITO SU DISEGNO DELL'ARCHITETTO MAX FABIANI.
CENTRO DELLA VITA CULTURALE ED ECONOMICA SLOVENA DI TRIESTE.
INCENDIATO DALL'INTOLLERANZA NAZIONALISTICA IL 13 LUGLIO 1920. IL

NARODNI DOM

RIVIVE NELLA COSCIENZA DI UNA NUOVA COMUNE CASA EUROPEA.

1904 - 2004

SREDIŠČE SLOVENSKEGA KULTURNEGA IN GOSPODARSKEGA ŽIVLJENJA V TRSTU.
ZGRAJENO PO NAČRTU ARHITEKTA MAKSA FABIANIJA.
JE 13. JULIJA 1920 ZGORELO V PLAMENIH NACIONALISTICNE NESTRPNOSTI.

NARODNI DOM

DANES SPET ŽIVI V NOVI ZAVESTI SKUPNEGA EVROPSKEGA DOMA.

1904 - 2004

Zvone Štrubelj; Božja zibelka
v človekovem srcu 1

Vita Varl: Tudi življenje boli 2

Slovenščina v Neaplju 7

Vladimir Kos: Pesmi 10

M. Žitnik: Čarodejke (XXIII.) 11

Aleksander Furlan: So zvezde
se zbrale 14

Mira Cencič: Črni bratje 15

Peter Merkù: Iz spominov
na starše (XXXIX.) 19

Mogoče bi vas zanimalo
zvedeti, da 21

Ivo Jevnikar: Umorjeni angleški
major Hesketh-Prichard 22

100-let Marijine družbe v Rojanu . 25

Bruna M. Pertot: Carillon 27

Antena 29

Ocene:

Knjige: Pesniška odžejališča z Brega
(V. Purič); Vida Valencič, Botta e
risposta (E. Sferco);

Razstave: Edi Žerjal v Trstu; Ivan
Žerjal v Gorici; Antološka razstava
Borisa Zuliana (M. Jevnikar) . . . 37

Na platnicah:

Mala galerija Mladike (Ivan Žerjal)

Priloga: RAST 07 - 2004

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307

urednistvo@mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z.o.z.
Reg. na sodišču v Trstu št.193

 Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane 3,00 €. Celoletna naročnina za Italijo 24,00 €; nakazati na poštni tekoči račun 11131331 – Mladika - Trst. Letna naročnina za Slovenijo in druge države 25,00 € (ali enakovreden znesek v tuji valuti), po letalski pošti 30,00 €.

Tisk: Graphart snc - Trst

IZHAJA DESETEKRAT V LETU LETO XLVIII.

sporočilo uprave

MLADIKA V NOVM LETU 2005

Vsem bralcem in naročnikom sporočamo, da bo Mladika ohranila v novem letu iste cene kot letos.

Vsem, ki bodo naročnino 2005 poravnali do 31. januarja 2005, ponujamo p izbiri v dar eno od publikacij, ki smo jih nakazali na tretji strani platnic (po razpoložljivosti zaloge posameznih knjig).

Naročnino poravnate lahko po našem poštnem računu s priloženo položnico ali pa tudi osebno na upravi Mladike, ulica Donizetti 3 v Trstu od ponedeljka do petka med 9. in 17. uro.

Spominjamo vas, da so naročnine za leto 2005 sledeče: celoletna naročnina za Italijo 24,00 €; naročnina za Slovenijo in druge države 25,00 € (ali enakovreden znesek v tuji valuti); po letalski pošti 30,00 €. Plačniki v tujini lahko plačate s čekom ali po banki na: **Zadružna kraška banka - Banca di Credito Cooperativo del Carso (t. r. 16916 - SWIFT: CCTSIT2T)**

ZALOŽBA MLADIKA vošči vesele praznike z božičnimi skladbami tržaških avtorjev

Založba
MLADIKA

Mladika, Trst, ul. Donizetti 3, I-34133
tel.: 040-34 808 18 • fax: 040-633 307
e-mail: urednistvo@mladika.com

SLIKA NA PLATNICI: Proslava 100-letnice Narodnega doma v Trstu: nastop Godalnega kvarteta Glasbene matice in spominski plošči na pročelju (foto KROMA).

UREDNIŠKI ODBOR: Jadranka Cergol, Liljana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan Bajc, Ivo Kerže, Lučka Kremžar De Luisa, Sara Magliacane, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemac, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Andrej Zaghet, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Božja zibelka v človekovem srcu

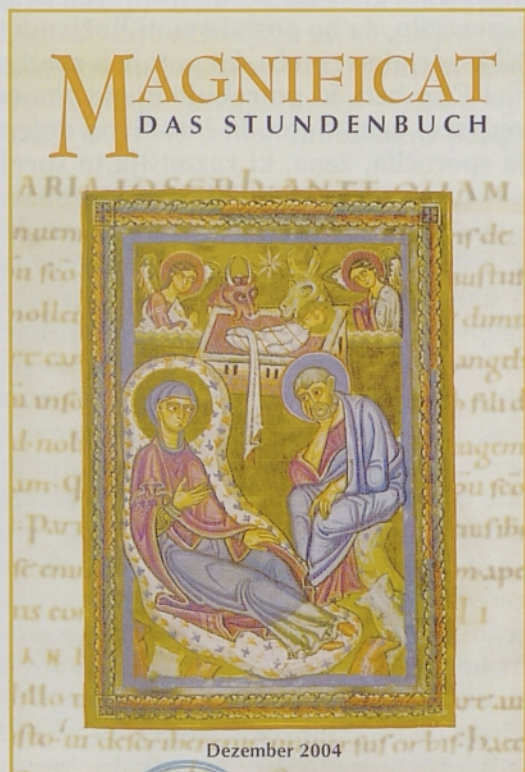
Prizor Jezusovega rojstva v Betlehemu je poleg Jezusovega križanja eden od največkrat upodobljenih krščanskih motivov. Slikali so ga pomembni slikarji, ikonopisci, upodabljali so ga rezbarji, kiparji in ljudski obrtniki. Redkokdaj nam njegova upodobitev pove še kaj novega. Letos sem odkril eno od upodobitev, ki prese- neča, predvsem pa sporoča globoko vsebino božičnega dogodka.

Gre za srednjeveško upodobitev, ki jo hrani bavarski narodni muzej v Münchnu v knjigi razlag izbranih odlomkov svetega pisma, ki je nastala v Salzburgu leta 1140. Neznani umetnik je v ospredje postavil Marijo in Jožefa, ki sta vsak po svoje zazrta v skrivnost rojstva Božjega sina. Marija nima Jezusa v naročju ali v jaslih, kot smo navajeni. Jožef je obrnjen k njej. Z desno roko si podpira glavo in začuden gleda s široko razprtimi očmi najprej Marijo in preko nje zre daleč, v skrivnost Božjega načrta. Novorojeni je za njima, v ozadju. Ob njem sta dva angela, osel in vol, za njim pa utripajoča zvezda, ki povezuje zemeljsko z nebeškim in naznanja pot treh modrih, ki prihajajo počastit novorojeno dete. Jezus ni položen v jasli, ampak na streho hiše, torej odprt nebu in celotnemu stvarstvu. Med prizorom v ospredju in tistim, ki je zadaj, je le dolg trak otroške plenice, ki genialno nakazuje, da je novorojeni Odrešenik dan v oskrbo materi Mariji in zemeljskemu očetu Jožefu. Vsa njegova skrivnost, to je njegovo bitje samo pa presega zemeljska obzorja in pripada Bogu.

Kako zgovorneje povedati, da je božični dogodek stvar vere in da je rojstvo Božjega sina skrivnost, pred katero je potrebno umolkniti in jo sprejeti z očmi vere? Prav tako kot na upodobitvi ponazarjata Jožef in Marija. Čeprav je otrok komaj rojen, že ni več njun. Le skrbita lahko zanj, njegova edinstvena in enkratna pot pa se začneja že v njegovi zibelki, na strehi sveta, v osrčju vesolja, v višinah in globinah Božjega. V resnici velja to tudi za vsakega novorojenega otroka in za vsakega starša.

ŠTIRJE EVANGELIJI ALI ŠTIRI RAZLIČNE PREDSTAVITVE JEZUSOVEGA ROJSTVA

Premalo poudarjamo, da so štirje evange- liji, ki jih je Cerkev sprejela v kanon svetega pisma nove zaveze, štirje različni evangeliji. Med sabo si v glavnem ne nasprotujejo, ampak se dopolnjujejo. Ta pluralni pristop k Jezusovi zgodbi, ki je njegova in končno tudi naša zgodba, omogoča širino, daje razgled iz različnih smeri. Tudi danes, ko je spet na po- hodu fundamentalizem, ne samo v islamskih vrstah, marsikje tudi v krščanskih, je to po- memben podatek. Dopušča nam, da imamo pravico priti k Jezusu in njegovi resnici iz različnih strani, po naši osebni poti, po nagn- jenjih, ki jih nosimo in negujemo v sebi.

Dezember 2004

MARKO IN BETLEHEM DUHOVNEGA ROJSTVA

Markov evangelij je najstarejši, nastal je nekje okrog leta 60 do 65. Veste kako se začena? Z Jezusovim krstom v Jordanu, torej z njegovim rojstvom v Duhu. Če se navežem na zgoraj opisano upodobitev Jezusovega rojstva, lahko zapišem, da je pravzaprav šele takrat, pri Jezusovem tridesetem letu prišlo do tega, kar danes literarno in lirično opisujemo in v veri doživljamo ob dogodkih v Betlehemu. To je Markova drzna misel. Njegov evangelij opisuje Jezusovo mesijansko skrivnost, je stvaren, po stilu skoraj novinarsko poročevalen, kratek in jasen. Da, Betlehem se je za Jezusa zgodil ob njegovem krstu, ob njegovem ponovnem, duhovnem rojstvu. Ali ne velja to tudi za vsakega izmed nas? Šele ko se prebudiš k sebi, k tistemu, kar te uresniči, postaneš ti, razvijaš v sebi to, kar je v tebi božjega, kar ne pripada samo tebi kot človeški osebnosti, ampak si to deliš z Bogom. Tak Betlehem so doživljali svetniki, umetniki, ustvarjalci, vsi, ki so v sebi dozoreli kot božji otroci.

MATEJ IN BETLEHEM PRAVIČNEJŠE DRUŽBE

Evangelist Matej, njegov evangelij je nastal med leti 70 in 80, približno petdeset let po Jezusovi smrti, v prvih dveh poglavjih poroča o Jezusovem rojstvu in postavi v ospredje Jožefa, kateremu je zaupan Božji sin. Prikaže ga kot pravičnega, ki se ne boji sprejeti noseče zaročenke Marije, upa si sprejeti riziko neobičajne zakonske zveze. Matej piše krščanskim skupnostim, ki živijo v judovskem okolju. Gre za spreobrnjene Jude. Mojzesovo izročilo in izročilo prerokov jim je poznano, saj so zrasli iz judovskih korenin. Ohranjajo tipično, klasično patriarhalno družbeno in versko ureditev. Ni čudno, da svoj evangelij začne z rodovnikom. Zato je Jožef najprimernejši, da s svojo držo vere in popolnega zaupanja v Božje načrte spregovori o skrivnosti začetka Jezusove zemeljske poti. Družbeno kritičen, skoraj političen, je začetek njegovega evangelija. Ena od pomembnih oseb, ki tu nastopa, je kruti kralj Herod, ki želi zмести in izkoristiti iskanje treh modrih z Vzhoda, ki torej ne dopušča iskanja ali sploh, da se kaj dogaja mimo njega in na-

posled pomori nedolžne otročiče v Betlehemu. Grozljiva zgodovinska scena, ki jo lahko primerjamo z najhujšimi diktaturami in s strahom pred terorizmom, ki pretresa naš čas. Jožef z Marijo in detetom beži v Egipt. Begunska usoda svete družine, usoda, ki tudi danes pesti na milijone ljudi. Jožefa vodijo sanje, tako pred Jezusovim rojstvom kot tudi v begunstvu v Egiptu. Matejev evangelij o Jezusovem rojstvu in njegovem otrostvu je knjiga upanja za vse zatirane, pregnane, preizkušane, odpisane. Jo kot tako poznamo? Ji dopuščamo, da obstaja v štiriperesni deteljici evangelijev? Matejev Betlehem je Betlehem družbenih krivic, nedopustne zlorabe oblasti, nepravične razdelitve zemeljskih dobrin ... socialni apel k pravičnejši družbeni ureditvi po meri človeka in njegovega dostojanstva.

LUKA IN BETLEHEM ŽENSKO POGLOBLJENE DUHOVNOSTI

Luka, ki je svoj evangelij napisal za kristjane, ki so prišli iz nejudovskega, bolj grškega okolja - nastal je prav tako med leti 70 in 80 po Kristusu -, je v svojem prvem in drugem poglavju postavil v ospredje Marijo, ženo tenkočutnih odzivov, meditativno, predano, prodorno, globoko ženo, ki sprejme angelovo sporočilo, da bo postala mati Božjemu sinu. Ni le socialno čuteča, ko potuje k svoji sorodnici Elizabeti, ki potrebuje njene pomoči, je predvsem žena duha, ki intuitivno dojema Božja sporočila, žena, ki razmišlja in sprejema naloge materinstva in ki tiho in neopazno postavlja biblično lestvico vrednot nekoč slavnega, sedaj majhnega ostanka vernih Izraelovih sinov in hčera. Luka je tisti, ki edini od evangelistov v lirični pripovedi o Jezusovem rojstvu vidi pastirje, ljudi iz družbenega obrobja, angele, ki prepevajo slavo Bogu na višavah in oznanjajo mir ljudem, samo on govori o Jezusovem darovanju v templju in v zgodbo vplete dve modrostni osebi, starčka Simeona in prerokinjo Ano. Tudi onadva sta tako kot Marija napolnjena z božjim duhom in prerokujeta o silovitem Jezusovem vzponu in njegovem padcu, o kamnu spotike in o meču, ki bo prebodel materino srce. Čudovita, tudi literarno enkratna Lukova pripoved riše Betlehem po meri človeka, Betlehem po božji zamisli, kjer domujejo preprosto veselje, mir, spokojnost, blagost, milina, kjer je ze-

meljsko obogateno z nebeškim in kjer imata človek in Bog pravico sobivanja ... v globinah Duha, v presežni, kontemplativni in mistični razsežnosti življenja. Žena in mati Marija pooseblja te kvalitete. Je krščanstvo toliko stoletij živelo mimo svojega bistva? Ta Betlehem lahko danes nagovarja vse tiste, ki iščejo duhovnosti, globine, pristnosti.

JANEZ IN BETLEHEM, KI JE ZGORAJ

Evangelist Janez, ki je svoj evangelij napisal v poznih devetdesetih letih, gre še dlje. V svojem prologu govori o Besedi življenja. Jezus nima svojega izvora v zemeljskem rojstvu, kot to vsak na svoj način - poljudno a teološko zelo utemeljeno - opisujeta Matej in Luka, njegov izvor je v Bogu. "V začetku je bila Beseda in Beseda je bila pri Bogu in Beseda je bila Bog ... In Beseda je postala meso in se naselila med nami." V pesniškem prologu Janezovega evangelija je nakazano njegovo razmišljanje o Jezusovi skrivnosti. "Resnična luč, ki razsvetljuje vsakega človeka, je prihajala na svet. Beseda je bila na svetu in svet je po njej nastal, a svet je ni spoznal ..." Začetek drame o temi in luči, o resnici in laži, o veri v Duhu in črki postave, o pravih častilcih, ki častijo Boga v Duhu in resnici in tistimi, ki se samo sklicujejo na častljiva imena prednikov in očakov, v žargonu tedanjega časa, ki imajo Abrahama za očeta, a njihov vodnik je princ teme. Janez nam predstavi

Betlehem duha, nebeški Betlehem, od koder izviramo in kamor se vračamo. Predstavi nam tistega, ki je naša pot, resnica in življenje: Jezusa Kristusa, Besedo, ki je človek postala in med nami prebivala. Tudi ta Janezov Betlehem danes nagovarja vse tiste, ki iščejo in tvegajo avanturo Duha, ki znajo tukaj in zdaj razbirati znamenja časov in zemlji dajati orientacijo presežnosti in večnosti.

MOJ IN TVOJ BETLEHEM

Kakšen je moj in tvoj Betlehem? Še vedno zaviti v površno sprejemanje zgodbic, ki so povezane z Jezusovim rojstvom? Še vedno vezan na spektakularnost čudežnih znamenj, ki spremljajo pripovedi o rojstvu Božjega sina? Le-ta so le smerokazi v globino, k bistvu. Je ta Betlehem vedno znova prilagojen trendu božičnih praznikov, ko je za Božič potrebno biti dober, nasmejan, vse druge dni pa se da živeti drugače?

Betlehem je v mojem in tvojem srcu. Če se tam kaj zgane v smeri pristno človeškega, solidarnega, človekoljubnega, pravičnega, dobrega, duhovnega, bo to ne le človeško, ampak tudi Božje. V tem je globina krščanstva in božične skrivnosti. To bo končno tvoj in moj evangelij Jezusovega rojstva in otroštva. Markov, Matejev, Lukov, Janezov, moj in tvoj evangelij.

Zvone Štrubelj

UREDNIŠTVO

vošči vsem bralcem
in prijateljem

MLADIKE

vesel Božič ter
obilo sreče in uspehov
v letu 2005

Vita Varl

Tudi življenje boli

Novela, priporočena na literarnem natečaju Mladike za leto 2003

Sedem nas stopa po blatu in lužah za preprosto krsto od vežice do jame na vaškem pokopališču. Dež se ledeno zliva po nas, njegov štropot in naše čofotanje spremljata zadnje metre tuzemske poti moje Milene.

Ja, moja Milena...

Le kaj bi k temu porekel njen mož Andrej? Ošinem ga s pogledom. Poskuša biti mož, vseskozi trden in trd, kot so naučili naše moške. A se je v nekaj urah postaral, pograbil vase in še komaj drži glavo pokonci. Srepa boljši naravnost predse, kot bi bil slep. Sesul se bo šele, ko bo vsega konec. A navsezadnje je še mlad. Morda si bo brž poiskal novo žensko. Kakršnokoli, le zdrava bo morala biti. Ne, ne bo iskal, ni take vrste. Verjetno bo kupil steklenico viskija, stekleno kot njegov pogled, in jo bo neusmiljeno praznil noč za nočjo, dan za dnem. Razbijal bo stanovanje in posodo, telefoniral ljudem, ki se jih bo sploh še spomnil in jim v kilometrskih jeremijadah z zapletajočim se pijanskim jezikom bebljal o svoji bolečini. Dostojanstva ni mogoče igrati v nedogled.

Milena mi je, ko sem že kakega pol leta zahajala k njej, med redno uro fizioterapije tudi kaj povedala. Verjetno je čutila, da mi lahko zaupa. Andrej je uprizarjal vsakih nekaj mesecev "dolge plovbe" - zapijal se je do nezavesti. Takrat je na svoji koži doživljala njegovo kalvarijo: hotel se je pametno pogovarjati, reševati svet. Smilili so se mu klateški psi in izkoriščani otroci tretjega sveta, rjovel je čez družbeno ureditev, našo in vsakršno, preklinjal, škrtal z zobmi, pa jokal nad svetom in seboj. Milena ga je mirila, poslušala, mu stregla in ni mogla in ni smela iti spat, dokler ni v ranem jutru sam omagal. Veliko takih dni in noči se je zvrstilo. Le tepel je ni, vse drugo ji je storil. Mučil jo je. In izmučil.

Znani vzorci vedenja: naslednje dni so taki tipi manjši od makovega zrna. Ena sama uslužnost in dobrot. Opravičevanje in obljube brez vsakršne teže. Milena je redno dobivala kraljevske zajtrke v posteljo, pralni stroj je že brnel, Andrej pa je likal ali pomival okna Ves bled je mukoma prikrival, da ga boli želodec in se nalival z mlekom. In tako dalje - do naslednje neobvladljive sle po pijači -, predvidoma čez kake tri mesece.

"Ampak je krasen človek, najboljši na svetu, kadar je trezen. Pozoren, inteligenčen, natančen... In

grozno ga imam rada! Brez njega ne bi mogla živeti," je hitela Milena in me gledala z velikimi modrimi očmi v shujšanem bledem obrazu. Iz njih sta sijala zaupanje in upanje neskončno poštenega človeka.

Bolj sem jo spoznavala, bolj sem jo cenila - nikoli ni o nikomer izrekla zle besede, vse je razumela, tolerirala, oproščala, jemala za dobro. Samo sonce je nosila v duši. Rojena je bila na vasi, nadarjena edinka dveh naravno bistrih ljudi, ki sta se vzela iz globoke ljubezni in jo čudežno ohranila do poslednjih dni življenja. Oče je umrl le pet mesecev po materini smrti. Zaspal je v žalosti, so vedeli povedati sosedje.

"Njihov dom je bil najlepši, kar sem jih videla v življenju," se je malo patetično pridušala Magda, Milenina baje najboljša prijateljica. "Toliko miru, topline, sonca, širokosrčnosti, razumevanja, šegavosti, sproščenosti se redko najde na enem mestu. In Milena se je rodila na nedeljo, kar menda sploh prinaša srečo," je dodala prepričano.

Magdalena, Magda. Nisem je poznala prav dobro, saj je v času, ko sem vadila z Mileno, prišla le enkrat na obisk. Čudna prijateljica, na katero je Milena prisegala, jo imela za brezprizivno avtoriteto, jo menda sproti obveščala o vseh podrobnostih življenja, vedno želela njen nasvet in ga tudi upoštevala. Čudna ženska, da si ni vzela časa za obisk, ki bi bil bolniči morda nujno potreben. Ampak Milena kot da tega sploh ni opazila. Obiskovale so jo druge prijateljice, take manj pomembne, ampak štela je le Magda.

"Ja, tudi moja starša sta jo vzela za svojo! Mama je vedno vprašala Magdo, če ji kaj ni bilo jasno, ali se ni mogla odločiti," me je poučila. "Magda je tako pametna in razsodna."

Ker sem kar naprej poslušala o tej skrivnostnici, sem bila prav po žensko radovedna, kakšna neki je. In končno se je prikazala drobna ženska kostanjevih las, z očali, neizrazita, resnično nezanimiva. Le kaj je videla Milena na nji? Popadlo me je drobno ljubosumje, očitno mi je Milena že močno prirasla k srcu.

Danes si je Magda nadela črna očala. Sploh vsa je črna. Hodi ob Andreju, roki ji onemoglo visita nekam k tlom. Kot da ju ne bo nikoli več dvignila. Ni podobna ljudem, ki pridejo lepo vljudno na pogreb prijatelja, pokramljajo z vsemi, se celo nasmehnejo in potem odidejo po svoji poti. Nekaj dokončnega in

dokončanega je na nji, grozljiva praznina je dobesedno vidna. Kot da je le še ogrodje, navznoter izvotljeno, oropano vsebine. Bolečina, ki se še premi-ka po nerazumljivem zakonu vztrajnosti. Ko se bo zaustavila, bo padla kot pokošena.

Pred tremi meseci sem srečala neko drugo Magdo.

Ko je takrat le prišla na obisk, sva z Mileno ravno vadili. Ni me motilo, če je bil kdo zraven. Andrej je v začetku vedno pomagal in se učil, kako delati z njo. Amšak Magda me je nekako vrgla iz kolesnic.

Predstavila se je skromno in roko je stisnila, kot se spodobi. Zelo topla roka je bila. Pogled v oči, bežen, skoraj plah nasmešek. Oblečena kot najstnica bi se mi morala zdeti afektirana in smešna, pa ne - zares so ji pristajale široke bele hlače in drobcena turkizna majčka. Širokokrajni slamniki je odložila v predsobi.

“Kar končajta, bomo potem kakšno rekli. Smem gledati?” se je oglasila od vrat in se naslonila na podboj.

“Izvolite,” sem pokimala nekam prisiljeno. Njene dolge noge tam ob vratih so mi šle na živce.

Zelo sem se trudila z vajami, pa ni pomagalo. Milena ni sodelovala. V njenem telesu sem čutila odpor, ni me več poslušala, ni sledila, le k Magdi je pogledovala. V očeh se ji je lesketala svetloba, kakršne nisem videla nikoli prej. Tudi kasneje ne.

Opravila sem plačano uro in hotela oditi, obenem pa sem bila radovedna, kakšna je Magda v resnici. V mojem poklicu se hote ali nehote učiš “brati” ljudi - spoznavaj jih, jim včasih zležeš pod kožo, jih vidiš v njihovi šibkosti in jih razumeš. A nam to ponavadi zamerijo, namesto da bi bili hvaležni.

Andrej je stežka prikrival nemir, ko me je takrat povabil v dnevno sobo. Že izurjeni gospodinjec je pripravil razkošno malico. Občudovanja vredno, kako hitro in dobro se je znašel, ko so Milenina vretenca odpovedala. Mučnim romanjem po bolnicah in zdraviliščih je sledila postelja. Andrej je potlačil svoj jaz, presegel samega sebe in postal izvedenc za nego bolnika. Bil je krčevito odgovoren, delal je kot stroj, skrival čustva - in ni se več napil. Končno ga je Milena upravičeno malikovala! Kak drug bi jo morebiti hitro stlačil v najbližji dom starih. Andrej jo je obdržal doma. Čisto na dnu je vedel, da nima nikogar razne nje.

Ko sem sedla k Andreju in Magdi, sem se zavedla njune slabo prikrita nelagodnosti. Ne znam razložiti in tudi danes ne razumem. Bila je napetost, močna in mučna. Nagonsko smo planili po hrani.

“Pa Milena?” se je oglasila Magda, vstala in stopila v kuhinjo. Kot da je tam doma, je prinesla pladenj s prtičkom, krožnikom in kozarcem.

“No, naložimo,” je poveljevala in gledala, kako sva z Andrejem nerodno motovnila po hrani.

“Dobro,” je premerila in ocenila naloženi pladenj. Stegnila se je čez mizo, potegnila iz vaze astro in jo položila ob krožnik. Tisti hip pa sem jaz začutila njen nemir - ali pa se mi je vse le dozdevalo?

Andrej je vstal in hotel odnesti pladenj Mileni, pa ga je Magda dobesedno pahnila nazaj na kavč:

“Jaz grem,” je revsknila in izginila v spalnico. Vrata je skrbno zaprla za seboj. Spogledala sva se in Andrej je izdaval: “Kar jejva, bo že prišla.”

Jedla sva in jedla, molčala, Magde pa od nikoder. Potem je prišla s praznim pladnjem in navrgla, da je Milena vse pojedla. Dobro, ponavadi sva jo morala oba siliti. Magda je na čuden način sijala, v očeh ji je ležala nekakšna nežnost, ki jo je delala skoraj lepo. Potem je pozno v poletno noč pripovedovala o dolgih letih njenega prijateljstva: o študentskih letih, skupni podnajemniški sobici, študiju, izpitih, fantih, ponočevanju. Sem ju kar videla, smrkliji neugnani, kako sta prešerno spraševali “po čem je Ljubljana”, v žepu pa imeli drobiža za eno samo kavo. Vseeno je nekako šlo: včasih je imel kak kolega ficek odveč, včasih oni dve. Živel sta na “polentarski polici”, iz rok v usta, bodočnost ju ni skrbela. Saj pride zagotovo, če brcaš ali ne. In kadar ju je minila objestnost? Razmišljali sta o življenju in smrti, o smislu in nesmislu življenja. Mladost, po tvoji temni zarji...

Magda je znala pripovedovati zgodbe. Uvod je vlekla, ga okrasila z vremenom, vzdušjem in okoliščinami, ko pa je prišla do bistva, ga je izrazila v kratkih, odrezanih in stvarnih stavkih. Kot bi se bala, da bi se raznežila. Znala in hotela se je obvladati. Ampak pod skrbno urejeno zunanostjo in dobro igranim mirom sem zaslutila nekaj skelečega v njeni duši.

Spet izpod dežnika pogledam proti nji. Joče, zagotovo joče. Trdna in moča Magda z neprebojnim oklepom. Ampak zdaj poka.

Zazrem se v sivino. V čevlje že pronica vlaga, noge postajajo ledene sveče. In potem zvoki. Škripanje peska pod sedmimi pari nog in štirimi kolesi vozička. Smrkanje in pokašljevanje. Krsta, dva venca, dve ikebani, vse premočeno, obupno otožno, v odhajanju. Da me ne bi dokončno stisnilo, začnem prozaično ugibati, kazere rože so Magdine. Nedvomno je njen aranžma iz ogromnih cvetov roza vrtnic, položenih na palmovce liste. Na roza traku le srebrne besede: A JAMAIS - M. Še zadnjič je ogovorila Mileno v njima razumljivi govorici. Milena razume, nas pa ne briga. Magda se je ogradila s svojo nenavadnostjo in izključila vse druge. Njuno prijateljstvo je bilo pravo, kakršnih je malo. Samo njuno.

Mi, Milenini pogrebci. Vsega sedem ljudi. Andrej - edini sorodnik. Magda - skoraj sorodnica. Zakonski par za mano sta Andrejeva sodelavca, menda edina, ki sta se občasno družila z malce neprilagojenim biologom. Dve ženski: soseda iz hiše, ki je prijateljvala z Mileno, odkar se je priselila v kraj; deklica je učenka osmega razreda, kjer je bila Milena razredničarka. Sončno dekletce, svetlolaso in modrooko, baje nadarjeno za poezijo, Milenina ljubljenska. S šole pa nikogar. Pravemu Slovincu je nekaj mesecev odsotnosti dovolj za popolno pozabo.

Po nas se ulivajo mrzli potoki vode, vsi smo nevidno povezani okrog Milene. Zadnja sem prišla v njeno življenje, spoznala sem že spremenjeno Mileno, vdano v usodo, negibno v plenica kot dojenček, shirano do golih kosti. Preveč vdano, da bi jedla, brez želje, da bi živela.

Andrej me je poiskal.

“Nujno vas potrebujem. Ne morem se kar sprijazniti, da bo kar shirala na postelji. Poskusite jo spraviti pokonci, prosim vas!” je nemočno moledoval, rotil. Pa sem prevzela in nikdar obžalovala, do zdaj.

Milena je bila pridna bolnica. Vzorna, ubogljiva. Dolge mesece sva vadili vsak dan po eno uro. Popoldne sta z Andrijem še enkrat ponovila vaje. In je zaleglo. Najprej je le stežka sedla za kako minuto, na koncu je že z opornico prišla do dnevne sobe.

Proketo, tu se mi zatakne v grlu kot kost! Spravila sem na noge to ubogo zlomljeno telesce, jo spoznala do dna, se navezala nanjo - da zdaj tavam po lužah za njeno krsto.

Življenje pa res ne prizanaša. Fizioterapevtom vendar ne umirajo bolniki! Mi smo bogovi, ki polomljene vračamo v življenje in delovanje. Sem mislila, sem verjela - do Milene.

Začela sem se je veseliti, kot se človek povsem sebično veseli svojega uspeha. Obljubila sem ji, da bo splomladi lahko šla na vrt, če bova vso zimo trdo delali. Zazdela se mi je, da jo življenje spet vsaj malo zanima. Dobila je že nekaj mišic in moči za gibanje.

In potem se je običajen dopoldan spremenil v grozo. Pred hišo avtomobil zdravstvenega doma in rešilec. Odprta vrata, skozi katera prihajajo živalski kriki in živčno govorjenje. Obstanem med vrati.

Stojim nad moškimi, ki nežno polagajo Mileno na nosila. Vsi so na kolenih. Andrej tolče s čelom po tleh in hrope: “Ne, ne sme umreti...”

Mileno je zadela kap. Kar tako, ko je hotela v kopalnico. So bili zdravniki tako zaposleni z njenimi zlomljenimi vretenci, da česa drugega sploh opazili niso? Ali sploh ni bilo kaj opaziti?

Prav jaz naj bi jo vrnila v kolikor toliko znosno življenje. Moj pogled nanjo je segel od dna proti novim višavam, novim možnostim zanjo. Vsi drugi so poznali mlado, sijoče, očarljivo bitje, močno v svojem zanosu in zaljubljeno v življenje. Takšno Mileno mi je orisala Magda - z albumom njunih fotografij - in z žarom v očeh, ki ni mogel biti zlagan. S slik je gledala posebljena radoživost dveh lepih mladih žensk.

Prispeli smo. Klavrna gručica mokrih ostankov človeka.

Kako sami smo, ko umremo.

Kako sami, tudi ko živimo.

Je bila Milenina sončna mladost le privid? Kje so ljudje, ki so jo nedvomno ljubili? Jih je zapustila sama, so jo izdali in izginili, jih je odgnal čudaški Andrej? Kaj se je zgodilo, da sta ostala samotna, brez prijateljev. In brez otrok, ker sta se našla prepozno.

Stojim med Andrejem in Magdo. Srce s težavo utriplje v sivi dan. Krsta zdrsnje v jamo, težko padejo nanjo naše grude. Magda namesto zemlje spusti v jamo zlato sončnico, da pade tja, kjer je Milenina glava. Položila ji je sonce na obraz, za popotnico tja, kjer ne bo nikogar več z njo. Nismo ji znali pomagati, ne je obdržati na tem svetu. Izmuznila se nam je. Je hotela tja čez, ali jo je presenetilo kot nas? Kaj je pomislila? Sploh kaj? Je videla bleščečo svetlobo, kot pravijo nekateri? Ali je padla v nič, kot verjamem jaz? Nikoli ne bomo vedeli, čeprav smo tu trije, ki bi si to iskreno želeli.

Še trenutek, pa bomo šli vsak svojo pot. Jaz domov, skuhat večerju možu in hčeri; kot vsak dan, vsak večer; kot da se ni nič zgodilo. Le jaz vem, da se je. Jutri pa spet v službo, k mladeniču, ki si je poškodoval nogo pri spravlilu sena. Ta bo zanesljivo okrevalec, vse bom dala od sebe.

Andrej bo zaprl dežnik in po dežju spet peš odtaival proti domu. Stopil bo v prazno stanovanje, še polno vonja po človeku. Pogoltnil bo vse, kar teče. Kaj bo kasneje, ostaja uganka.

Pa Magda? Ko je sončnica padla na pokrov, se je bežno dotaknila moje roke in šepnila:

“Hvala vam, vi ste zanjo storili največ.”

Stisnila je roko Andreju in rekla:

“Njej nisem pomagala, torej tudi tebi ne bom.” Zvenelo je okrutno.

Gledala sem za njo, ko je doli za pokopališkim zidom sedla v avto in se odpeljala iz Andrejevega in mojega življenja. Najbrže se bomo mi trije še dolgo spraševali. In se zavedali, da ne boli le smrt, ampak pogosto tudi življenje. Morda nam bo zato poslej še teže.

Slovenščina v Neaplju

Septembra letos so na Oddelku za slovansko filologijo neapeljske univerze l'Orientale beležili pomemben jubilej. Minilo je namreč devetdeset let, odkar je bilo uvedeno poučevanje slovenskega jezika na eni izmed starejših italijanskih vseučilišč. Pisalo se je leto 1914, ko je beneški rojak Bruno Guyon v Neaplju začel poučevati slovenski jezik in to pet let pred odprtjem ljubljanskega vseučilišča, ki je bilo ustanovljeno šele leta 1919. O tej obletnici smo se pogovorili z Aleksandro Žabjek, profesorico slovenskega jezika na neapeljski univerzi in organizatorico simpozija, ki je potekal ob jubileju.

Dr. Žabjek, ali bi nam orisali zgodovinsko ozadje te visoke obletnice? Zakaj je leta 1914 prišlo v Neaplju do uvedbe slovenščine kot študijskega predmeta? Čigava je zasluga?

Zgodovinsko ozadje prvega slovenskega prestopa praga neke italijanske univerze je dokaj nenavadno, slučajno, odločno, prav tako kot je bil trdno odločen profesor latinščine in grščine na prestižnih neapeljskih licejih *Umberto* in *Genovesi*, rojak Bruno Guyon. Leta 1914 so ga povabili na tedanji Kraljevi orientalski inštitut, tako se je na začetku prejšnjega stoletja imenovala naša univerza, da bi seznanil italijanske oficirje z osnovami srbo-hrvaščine. Bilo je na samem začetku prve svetovne vojne, ki je tako tragično obeležila naše kraje. Guyon, zaveden Slovenec, pa je izsilil še neplačano poučevanje materinega jezika - in tako se je slovenščina znašla med peščico tistih slovanskih jezikov, ki so že bili na razpolago študentom za boljše poznavanje kulture tedaj zelo slabo poznanega slovanskega sveta na Zahodu.

Koliko je bilo zanimanja za slovenski jezik in literaturo v preteklosti in koliko ga je danes? Kdo se odloča za študij slovenščine in iz katerih vzgibov?

Z večjo natančnostjo lahko odgovorim za čas po letu 1986, ko sem prišla v Neapelj. Zanimanje za slovenski jezik in književnost je bilo in je še vedno zelo različno, nikoli pretirano močno, če ga primerjam z drugimi slovanskimi jeziki. Edino odstopanje do sedaj smo zabeležili leto ali dve pred vstopom Slovenije v EU, ko se je naenkrat vpisalo kar 7 študentov v prvi letnik. Običajno se skupno število giblje od 5 do 8. Trenutno imamo 11 študentov in 1 doktorantko. Dva izmed njih zaključujeta diplomski nalogi, ostali pa so porazdeljeni od prvega do četrtega letnika. Gre za zadnji četrti letnik starega študijskega programa, že marca prihodnjega leta dobimo

namreč prve študente novega dvoletnega specialističnega študija. Zanimivo je dejstvo, da v Neaplju nimamo razen zelo redkih izjem študentov slovenskega porekla. Prevladujejo južno italijanski študentje, vključno z obema otokoma, Sicilijo in Sardinijo. Mnogi izberejo študij slovenščine čisto slučajno, se nato navdušijo in jo zamenjajo za glavni študijski predmet. Nekateri so bolj konkretni in se želijo seznaniti s slovenskim svetom, da bi tako zaokrožili poznavanje slovanskega ali drugega vzhodno slovanskega prostora tako glede jezika, književnosti, zgodovine kot političnega sistema. Peščica naših diplomantov pa se je preselila tudi v vaše kraje, kjer danes poučujejo, saj izpolnjujejo pogoje iz posebnega statuta.

Kdo so Vaši sodelavci na slovenistiki? Ali nam lahko opišete svoje delo na univerzi?

Skoraj že dve desetletji sem čisto sama na slovenistiki. Že nekaj let se tudim, da bi dobila lektorja za slovenski jezik, vendar mi finančno stanje univerze tega, za enkrat, še ne omogoča. Logično je, da delo enega samega človeka ne nudi študentom vsega tega, kar mislim, da bi potrebovali, vendar takšen je pač sistem. Kot dodatno izpopolnjevanje so nam izredno dobrodošli tečajji, ki jih poleti organizira Slovenija ter Erasmusov program izmenjave študentov, v katerega se s pridom vključujemo že nekaj let. Majhno število študentov je v tem primeru pozitivno, saj vsakdo uspe priti vsaj enkrat, če ne večkrat v času študija na izpopolnjevanje v Slovenijo s štipendijo. Prav tako dobrodošlo, v bistvu pa nujno, je vsakršno gostovanje različnih slovenskih strokovnjakov, ki pa morajo žal obvladati tudi italijanski jezik, saj drugače njihov obisk ostane zaprt v preozek krog ljudi. Menim, da je - in takšna je tudi politika našega oddelka - treba seznaniti z nami kar najširšo

možno skupino študentov in drugih strokovnjakov na univerzi in celo zunaj nje, vseh tistih, ki jih slovenski problemi zanimajo.

Štiriindvajset ur na dan je pogosto premalo, da bi postorila vse, kar sem si zamislila za tisti dan. Moje delo na univerzi je izredno bogato in raznoliko. So obdobja kot sedanje, ko imamo obilico didaktike, posebno še zato, ker skušam študentom nadomestiti vsaj del ur, ki bi jih drugače opravili z lektorjem. Ob birokratskem delu se ne bi preveč ustavljala, čeprav ga je pri nas ogromno, a skoraj nikogar ne veseli. Opravljam ga nekako pod prisilo, saj mi jemlje dragoceni čas, ki bi ga lahko namenila drugim dejavnostim. Na primer raziskovanju. Posebno mi je pri srcu slovenska književnost v evropskem ali celo širšem okviru. Seveda ne zanemarjam jezikovnih vprašanj, saj prav študij jezika stopa vedno bolj v ospredje celotnega univerzitetnega sistema. Študentje težijo v veliki meri k čim boljšemu poznavanju jezika, pri tem pa pogosto potisnejo na stran poznavanje književnosti. To pa je že drugo vprašanje. Sam italijanski študijski sistem zahteva kar največ gradiva v italijanskem jeziku, saj le redki študentje, zlasti višjih letnikov, zmorejo na zadovoljiv način študirati po slovenskem gradivu. In na področju slovenskega gradiva v italijanskem jeziku je treba še toliko postoriti! K sreči so nam na razpolago vaše tržaške publikacije, ki vsaj delno zapolnjujejo vrzel, pa naj bo to zadnja knjiga Borisa Pahorja o slovenski književnosti ali didaktični pripomoček Bidovec-Vetrik o glagolih, da omenimo samo dve deli. Tretji del mojega vsakdanjika pa je nekako bolj administrativen in se giblje v krogu dejavnosti, ki gredo od usmerjanja novih študentov, svetovanja pri njihovih študijskih programih, dela v različnih komisijah oddelka ali vseučilišča do priprave gostovanj ali simpozijev, v zadnjem času tudi medoddelčnih seminarjev, nujno potrebnih študentom za pridobivanje kreditov.

Bili ste pobudnica in organizatorica simpozija ob 90-letnici. Kako ste si zamislili to praznovanje in kaj Vas je vodilo pri organiziranju srečanja?

Devetdeset let res niso mačje solze. Kar nekaj časa sem razmišljala, kako bi na najboljši način predstavila južni Italiji slovenski svet. Stvar ni preprosta, saj smo bili, verjetno tudi ostajamo, poznani le ožjemu krogu izvedencev ter naših študentov kot del skupnega slovanskega sveta tako s težavo ločljivega med seboj, zlasti pa nekaj eksotičnega. Želela sem z izredno majhnimi sredstvi na razpolago vsestransko predstaviti naše stvarnosti. Obrnila sem se na različne slovenske strokovnjake, da bi spregovo-

Neapeljski zaliv

rili o svojih raziskavah in nas seznanili s slovenskim včeraj - dr. Glavan iz NUK-a je v tem okviru spregovoril o najstarejših slovenskih rokopisih, ki so bili letos spomladi prvič na ogled v Ljubljani, ali danes - prof. Novak Popova s Filozofske fakultete v Ljubljani je predstavila najmlajšo slovensko poezijo. Oba sta govorila slovensko, občinstvo pa je imelo na razpolago italijanski prevod. Preostali udeleženci dvodnevne simpozija so uporabljali italijanščino ne samo zato, ker nismo imeli sredstev za prevajanje, ampak tudi za čimboljše in najbolj posredno in hitro razumevanje prisotnih. Vsa diskusija je potekala v jeziku gostiteljev. Prof. Djuric, tudi s Filozofske fakultete, je spregovoril o zadnjih pomembnih odkritjih slovenske arheologije, ki jih je popestril s posnetki. Neapeljski zgodovinar prof. Bertolissi se je ustavil pri problemu meja na sploh, obogatim z ruskimi primeri. Vprašanje meje je bilo v bistvu ves čas v ozadju znanstvenega srečanja. Prav tista meja, kruta in neusmiljena, spreminjajoča se zgodovinska stalnica, ki jo vedno lahko potisnemo v kot, kot so to storili Goričani 1. maja 2004 ob vstopu Slovenije v EU. Zadnji dan je srečanje zaključil tržaški pisatelj Claudio Magris s svojim živim, bogatim, na videz lahkotnim pričanjem o življenju ob meji, povezanim z osebno izkušnjo človeka, ki so ga obmejni dogodki neposredno trdo prizadeli, a se jim je uspel prilagoditi. Pomemben italijanski slavist prof. Bonazza, med drugim rojak, nas je s svojo široko znanstveno podkovanostjo kulturo popeljal v razburkane čase Velike Moravije. Popoldan je na zanimiv način s čisto inovativnim prispevkom otvorila naša kolegica prof. Gianninijeva s primerjavo rabe premorov v slovenskem in italijanskem spontanem govoru.

V smeri predstavitve Slovencev je bil tudi celoten tematski sklop, namenjen velikanu poezije Francetu Prešernu, pri katerem so sodelovali prof. Wilkona z naše fakultete, prof. Ferluga Petronio z videmske

univerze, zagrebška kolegica prof. Galavaševa in italijanistka prof. Cerbojeva. Vse to jasno kaže na moj drugi namen pri organizaciji proslave - povabiti čim več različnih kolegov, ki so bili pripravljene 'pokloniti se' slovenskemu svetu s prikazom rezultatov lastnih raziskovanj v povezavi z nami. V Neapelju sem uspela pripeljati poleg slovenskih kolegov še vrsto jezikoslovcev in literatov drugih slovanskih in vzhodnoevropskih nacij, s katerimi slovenščina živi skupaj in uspešno sedeluje že nekaj desetletij, od Srbov, Hrvatov, Makedoncev, Poljakov, Slovkov do Fincev in Madžarov skupaj s skupino italijanskih strokovnjakov iz različnih področij. Slovenci se žal ne zavedamo vedno, da smo veliko bolj povezani s prostorom, ki nas obdaja, kot si to priznavamo. Junaki, motivi, običaji... se prepletajo. Delovno srečanje sem zaključila s prispevkom o medsebojni izmenjavi v književnosti, kjer v boju med 'mojim' in 'tvojim' zmaguje 'naš' v smislu konstruktivnega prepletanja idej, žanrov, virov... Ker je bila proslava odprtega tipa, sem vanjo vključila tudi študente in našo doktorantko slovenistike Valerio Rodriguez.

Študentje našega oddelka na fakulteti pa so pripravili razstavo fotografij držav, katerih jeziki in kulture so prisotni pri nas. Sami so izbrali trenutke in motive, ki so jih najbolj očarali med študijskim bivanjem v različnih deželah. S pomočjo prof. Pettorina in direktorja tehnične službe univerze Umbertoa Cinqueja so realizirali zanimivo razstavo *Pogled na vzhod*, za katero smo se zdaj odločili, da bo postala potujoča. Trenutno je v Kalabriji, nato pa naj bi jo postavili še v Rimu na Madžarski akademiji. Za prijeten in kulturno bogat zaključek tako prvi kot drugi dan gre najtoplejša zahvala slovenskemu veleposlaništvu v Rimu, ki je skupaj z zunanjim ministrom v Ljubljani organiziralo glasbeni del srečanja, na katerem sta nastopila študentski kvintet Fo-

Neapelj

rellius ljubljanske Akademije za glasbo in Tržaški kvintet pod vodstvom Tamare Ražem.

Da pa bi se Slovenci na dostojen način zahvalili okolju, ki nas je nesebično sprejelo medse, se mi ni zdel dovolj le obris Slovenije z neapeljskim gvašem neznanega avtorja iz 18. stoletja v sredini, ki nam je poslužil za vabila, ampak se mi je porodila še ideja, da bi bilo dobro proslavo povezati s celotnim italijanskim prostorom, saj je navsezadnje začetnik slovenščine v Neaplju prof. Guyon prihajal iz vaših krajev. S svojo prisotnostjo so nas pogostili nekateri profesorji iz drugih italijanskih univerz, kjer je slovenščina prisotna ali razpolaga s predavatelji slovenskega rodu - ta del, upam, bomo v prihodnje še nadgrajevali - ter tržaški pisatelj Claudio Magris ne samo kot dolgoletna priča obmejnega življenja, kar sem že omenila, niti nas ni zanimal samo kot pomemben italijanski prozni ustvarjalec, ampak nas je pretresla njegova kruta življenjska usoda, ki ga je prikrajšala za družico. Kolegi na oddelku so sprejeli predlog in tako smo prevedli v 13 jezikov - slovenskega, albanskega, bolgarskega, češkega, finskega, novo grškega, hrvaškega, makedonskega, madžarskega, poljskega, ruskega, slovaškega in ukrajinskega - zadnjo novelo Magrisove pokojne žene, pisateljice Marise Madieri, *Školjka*. Zakaj prav to delo? Razlogov je verjetno več. Ne morem in ne želim zanikati tistega prvega pozitivnega občutka, težko opisljivega z besedami, ki se porodi v vsakem prevajalcu, ko še izbira tekst, vsaj kadar mu je dano, da lahko sam izbere, ki me je prevzel skupaj s besedilom. Neposredni, morda banalni vzrok pa je bil morje, ki si ga je pisateljica izbrala za svojo pripoved, tisto morje, ki ga poznate vi, ga doživljamo mi v Neaplju in je prisoten v življenju Slovencev. Avtorica nam ni ponudila školjke, tako kot je to storil pripovedovalec zgodbe, ampak nam je poetično izoblikovala podnaslove proslave *La festa inizia già al mattino*. Izkušnja je prav gotovo nepozabna. Zelo sem hvaležna kolegom lektorjem, ki so poskrbeli za prevode, in naši univerzitetni tehnični službi, ki je v najkrajšem možnem času natisnila nekaj izvodov knjižice. Proslava je zaključena, zdaj sta pred nami obe publikaciji: zbornik ter knjižica prevodov. Vidite, dela nam ne zmanjka.

Ste zadovoljni z odzivom, ki ga je simpoziji imel v italijanskem in slovenskem kulturnem svetu?

Sem, kajti po devetih desetletjih je tudi širša slovenska javnost zvedela, da se v Neaplju že tako dolgo poučuje slovenski jezik s književnostjo. Obenem pa je tudi neapeljska kulturna in znanstvena javnost

lahko spoznala delček stvarnosti svoje slabo poznane sosede, ene izmed desetih novih članic EU.

Daleč ste od matične dežele, vendar ta zemljepisna razdalja predstavlja neko oviro ali pa dobivate zadostno podporo od matice? S katerimi slovenskimi institucijami sodelujete?

Z zemljepisno razdaljo je pa takole: ko se vračam enkrat ali dvakrat na leto v Slovenijo, se mi že v Bologni dozdeva, da sem skoraj doma. Od tam do doma je skoraj en sam vrisk, kot bi dejal Cankar. Šalo na stran, oddaljenost ima svoje pozitivne in negativne strani. Glavna pozitivna stran je v tem, da je Neapelj vedno bil zelo odprt do slovenske stvarnosti in jo v svojem omejenem poznavanju slovanskega sveta jemlje kot nekaj oddaljenega, skoraj eksotičnega. Ljudje so vedno znova prijetno presenečeni, ko odkrijejo podobnost z italijansko stvarnostjo in seveda njeno bližino. Večina študentov se z leti prav zaljubi v ta naš jezik, v našo kulturo, naš način življenja ali razmišljanja. Ne vem, če je to dobro, saj mi preveliko idealiziranje ni bilo nikoli preveč pri srcu, vendar oddaljenost in drugačnost naredita to svoje. Negativna stran pa je, da nas lahko spregledajo, tako Slovenija kot Italija. Smo nekako stran od glavnih poti, preveč jezikovno zaznamovani, posebno ob dejstvu, da mora tukaj vse, kar se dogaja, potekati v jeziku okolja, če želimo vzbuditi večjo pozornost. Le-tega pa mnogi Slovenci ne upoštevajo v zadostni meri. Tu mislim zlasti na obiske in gostovanja slovenske strokovne javnosti iz različnih področij, ki naj bi obogatili in popestrili dejavnost katedre. So zelo pomanjkljivi, vse preveč občasni. Na tem področju moramo resnično še veliko postoriti. V skladu s tem je tudi naše sodelovanje s Slovenijo, vedno jezikovno pogojeno, kadar želimo iti v širino. Drugače pa dobro sodelujemo z veleposlaništvom v Rimu, kar se je odlično izkazalo ob proslavi, z ljubljanskim Centrom za slovenščino na tujih univerzah, ki nam zagotovi tudi največji del slovenskega gradiva, ter s posamezniki, ki nam dobrohotno pomagajo z nasveti, nas seznanjajo z novostmi v domovini ali nam konkretno priskočijo na pomoč. Verjetno se sami niti ne zavedajo popolnoma, kako življenjsko pomembno je za nas njihovo sodelovanje. Prav gotovo Neapelj na jugu Italije s svojo neobremenjenostjo in vsestransko odprtostjo lahko stori marsikaj za boljše poznavanje slovenskega jezika in z njim kulture v svetu.

Hvala za pogovor.

Nadia Roncelli

Vladimir Kos

Zdaj vem, kje je Božič

*Nekoč sem si mislil: če sneg ne bo padel,
pod smreko dom ne bo krasnih daril,
bo Božič ugasnil od zmrznjenih nad,
še zvezda treh Modrih v vsakdan se bo skrila.*

*Kako sem se motil v puščavi neznanja!
Zapadel je sneg, od šrapnelov krvav,
in Božič za žico, od strojnic obdan,
iz duše je jasli skrivaj mi napravil.*

*In vanje Marija je dete povila,
da nisem bil s Svetim večerom več sam.
Zaupala mi ga je (bil sem ušiv) -
zdaj vem, kje je Božič: ob Božji je mami.*

*Še zmeraj vesel sem, če sneg je na strehi,
in malce več rib je za Sveti večer...
ničesar ne sme biti v duši na tleh:
le jasli, po stari, ohranjeni meri.*

Obmorska novoletnica

(malce po japonsko s 5, 7, 5, 7 in 7 zlogovnimi vrsticami, pa še z eno)

*Z galebi v zoro
dvigam z drémeža srcé,
vesel nad góro
v svod, nad svodom dvigam se,
kjer ni za dvom prostora -
in ne za dnov potrese.*

M. Žitnik

Čarodejke (XXIII.)

NEKJE V SREDOZEMLJU

Turistične poti po Tuniziji so bile po načrtih naše turistične agencije vedno priljubljene. Vsako nevarno področje smo sproti umaknili iz načrtov. Nikoli nismo tvegali, niti za izkušene pustolovske duše. Pri agenciji nismo zakrivali nič. Vsi smo bili tisto noč, ko je po puščavski cesti naprej od Tunisa iztirilo dotlej popolnoma varno vozilo, pri svojih delovnih mi-zah, ker smo načrtovali polletni turistični vodič. Tovrstno delo nam je bilo všeč, čeprav je bilo večkrat zamudno.

Ko smo izvedeli za nesrečo, smo bili bolj začuden kot prestrašeni. Takoj smo obvestili tamkajšnje sodelavce ter nadzorne službe, naj pomagajo našim ljudem. Vsi so bili solidarni, ponesrečence so nemudoma prepeljali v bolnišnico, ostale so pospremili na letališče, da so se varno vrnili v svoje kraje. Toda v raznih poročilih je bilo nekaj pretiravanj. Pomislila sem, da bi ob vseh namigovanjih, kako neodgovorni da smo, morala kaj več oporekati krivičnim obtožbam, a tega iz previdnosti nisem storila. Namesto da bi rezo odgovarjala na očitke, sem tu in tam povabila na pijačo zlasti tiste osebe, ki so čvekale laži v zvezi s saharskimi turisti. Med tolikimi izleti po Tuniziji in Maroku se je ena pot izjalovila, vse druge pa so bile posrečene.

Med hudo zaskrbljenimi, da živim prenevarno, je bil tudi moj oče. Začel me je prepričevati, naj zamenjam poklic in naj grem raje za radijsko delavko ali za kongresno prevajalko. Bil je tako prestrašen, da je rekel, kako bi ne bilo tako hudo, če bi si kje v Trstu omislila manjšo trgovino, da bi bila na varnem. Vem, da sem njegov zaklad, toda na dejstvo, da sem "zletela iz gnezda", ko mi je bilo štirinajst let, vedno pozabi. Ko mu zatrjujem, da se v javnosti stokrat pretiravajo pojavi, ker pač čenče lahko rodijo samo čenče, se trenutno potolaži, potem pa ga znova lovi panika. Če bi živela "v varnem poklicu", bi bil nenehno zaskrbljen ob vsakem prehladu. Tudi če bi vedel, da pohajam v veseli družbi, bi ne bil miren, in ko se bom raznim družčinam odpovedala, bom ponovno kot angel varuh ne-

katerih odnosov. Morda sem rešila Gizelo! To si domišljam. Pota prijateljstva so včasih čudna in gredo nemalokrat v nasprotno smeri.

POETIČNI ČASI

Da bi se izognila vprašanjem, ki ne morejo imeti nobenega odgovora, sklenem, da pojdem po svojih poteh.

Nedelja.

Premislila sem vse svoje dogodivščine in si rekla, da ne bom ne sebi ne drugim zastavljala usodnih vprašanj. Če bo lep dan, pojdem na potep.

Moj "računček" z vremenom se je dobro izšel: jutro je bilo kot ustvarjeno za potep v naravi! Puhasto vetrovko sem hlastno zvelkla iz omare in sem zdrvela po stopnicah kot šestnajstletnica in ne taka ženska, ki svojih let noče izdati. Ulice so bile še prazne in s pospešenim korakom sem ulovila prvi jutranji avtobus za Štivan. Pregarjal me je neusmiljeno jezdec - čas. Zaželela sem si čistega morskega okolja in vonja po brinju.

Na planoti je vršala burja, kot bi jo bila naročila. Ne prehudo ne premilo!

Pešačila sem dolgo, morda dve uri. Med kri-venčastimi bori in dišečimi brini. Pogled na kraške vzpetine in nepredvidljive kotanje, zidke in bele kamne me je pomiril, da sem se kar raznežila ob nasršeni kukavici, ki je vzprhutnila na neki veji.

Privandrala sem tja, v svoj ljubljeni Štivan, v kraj, kjer se dvigujeta v nebo dve cerkvi, ena iz davnine in ena iz prejšnjega stoletja.

Sedla sem na kamnito klop pred bivšo štivansko šolo in se zazrla v obzorje, kjer je plapolal sončni lesk.

Počivala sem v spokojnosti, kakor rjasta cerkev Svetega Ivana, ki jo v jutranji nedeljski uri še niso odprli. V njej sem hotela razbrati kako neznano ime iz davnin, saj sem vedela, da je tista arheološka gmota poznala mnogo skrivnosti in je kljubovala zgodovinskim površnostim.

Bujna drevesa okrog timavskih voda so verjetno zasanjala tudi lirika Iga Grudna, in druge

manj znane lirske duše. Ta reka je od vedno ena najzanimivejših in zato najslavnejših stvari skozi milenije. Tu lahko najdem pomiritev z nesmisli.

Pozabiti na strah pred orožjem, ki je tudi tukaj žvenketalo, medtem ko so romarji zapisovali na zidove svoja imena, od Rastislava do Bohuslave...

Tja sem pokleknila in si skušala predočiti njihove ponosne postave v dolgih oblačilih, podobne tistim v filmih s srednjeveško snovjo. Visoka družba, bi jim rekli danes, je na konjih in z mnogoštevilnim spremstvom prihajala dotod, da bi se priklonila tukajšnjim menihom. Vmes je bilo slišati ptičje petje, žvenkljanje mečev in zven ščitov, škripanje oklepov ter molitve v mojem jeziku, le da je tisti nekdanji - praslovenski, poznal zveneče nazale ter jere in jore. Kako hitro so z njimi pometla stoletja, tako da nimajo več ne spomenika ne spomina! Razredčeni Slovenci, ki so zvesti svojemu jeziku, kolikor zmorejo, zmedeno pogledujejo to stavbo, ki je osamel, tiha in glede na to, da gre za katoliško cerkev, nekaj prazna. Za moderno ljudstvo so zgradili lepšo, svetlejšo, vidno in ponosno svetišče. Saj, nekam starinska kitara postajam, tako kot je davninska ta skrita katedrala. Čas namreč hiti, morajo se razviti sposobnosti za tretje tisočletje! In prav to so tiste inicialke za nezna melodijo, ki jo jaz ne zmorem doumeti.

Pešačim proti obali, jezna pa sem na ves svet in predvsem sama nase. Saj ni Najvišji kriv, da sem taka, kriva sem sama. Ker sem bila prelena, da bi si našla pravega psihologa, ki bi mi izprašil bosanske strahove, tisto človeško kri, ki je tekla pred mojimi očmi in sem bila opravljala svoje časnikarske posle, to je delovala sem kot drugi vojni poročevalci, v resnici, v podzavesti, pa se je moje duševnosti polastila odrevenelost. Je taka volja Najvišjega? Če mi ni naklonil ne moža ne otrok, je že vedel, da ima z menoj drugačne namene. Recimo take, da meditiram med dvema katedralama, vsaka ima svojo zgodovino in svoje poslanstvo, jaz pa se na stezi, ki vodi k morju, spominjam, kot je sedaj v modi reči "about old Slovenia".

Obiskala bom nekoga, ki je meni podoben, staro pesnico teh voda, rek skal, obzorij in verjetno tudi ljudi, ki jih ni več. Tako ona kot jaz ve, da se pojavljajo tod naokrog novi profeti, ki nimajo nobenega smisla za domačijstvo. Če smo mi imeli vsaj dve obliki duš, tile novi nimajo nobene. Ugonobili bodo narodov duh, smisel

za slovenske lepote in bodo cinično prešli na drugo stran, v asimilacijo! Iznašli so si nešteto pretvez, da to že počnejo. V bistvu napredujejo v neslovenski elitni prostor in si domišljajo, da so nekaj več od navadnih Slovencev. Dolga leta so si prizadevali, da bi veljali nekaj več od rodoljubnih ljudi s ciničnim dokazovanjem, da so napredni, potem pa so si večvrednostni kompleks pitali s tehnološkim napredkom, nakar so našli vse najmanjše napake novonastale Slovenije, da jo zaničujejo, na koncu pa trpinčijo dušo takim, kot sem jaz. Ne bom nasedla na okuženi prod! Pobrala bom kovčke in odpotovala. In o tem nikomur pripovedovala!

Že stopam skozi slavoločke vrtnic vzpenjalk, na pragu pa me pričakuje gospa s prisrčnim nasmehom. Takoj jo spravi "in medias res" svoje eksistence. V tiskarni je njena pesniška zbirka in temu primerno preklanje z neko novo šefinjo, ki tam ukazuje, medtem ko je prejšnji, takorekoč večno delavni tiskar, v podrejenem položaju. Gospa pesnica Ljudmila natančno obnavlja dialoge iz tiskarne. Kot bi ponavljala zgodbe iz mojega prejšnjega, to je časnikarskega življenja! A vendarle prisluhnem!

"Veš, Senta, takale godlja, ko se kot šefice pojavijo domišljavke! Potem, ko sem se z mlajšimi in prejšnjimi tiskarji domenila, da mi takoj, čim jim prinesem, dotiskajo tistih trideset strani pesmi v dveh tednih, v pesniški zbirki, ki bi zgledala kot takozvani zvezček za besede, mi novodošla gospodarka ožigosa ves načrt! Nič hudega sluteč, vprašam, kdaj naj pridem po odtise, ko mi reče:

'Kdo pa je vam kaj obljudil?'

'Domenili smo se, da bo zbirka zunaj v dveh tednih!'

'Toda samo vezava traja vsaj teden dni!'

'Saj knjiga ne gre v vezavo, ima namreč obliko zvezka!'

'Saj ne boste nič prodali, če hočete vse tako poenostavljati!'

'To je nekaj, kar me ne zanima!'

'Čemu pa potem tiskate?'

'Tudi tega vprašanja si nisem zastavila!'

'No, vi že veste... nekaj tednov pa boste počakali!'

Nisem ji ostala dolžna, ampak sem ji kar navrgla, da je popolnoma logično, ko pa je prinesla nov veter. Pa sva se razšli kot sovražnici."

Nasmiham se novim prigodam moje stare znanke, no, to, da se huduje nad novodošlimi domišljavci, ni nič novega. Ima, kot pravijo, ve-

liko kritičnega čuta. Utržem veliko rumeno vrtnico, jo poduham in prijazno izjavljam:

“Taka nova oseba je zagotovo vulgarna materialistka in ti bi ji lahko zagrozila s pismi bralcem v našem dnevniku ter odhodom v katerokoli drugo, prijaznejšo tiskarno.”

“Ne bom ponavljala napak drugih, ki so ob prvi neprijetnosti šli v še hujše roke. Tu vsaj znajo dobro slovenščino in se mi smilijo tisti, ki so zares delavni ljudje. Ne vem pa, kaj se bo iz tega izcimilo.”

“Zakaj teh vragolij ne jemlješ kot nekaj vsakdanjega, takorekoč novodobnega delavskega odnosa! Mar misliš, da ti ob vsem tvojem ustvarjalnem delu nihče ne zavida? Mar niso nagajali tudi Gregorčiču, pa Cankarju, Kocbeku, Zupanu...”

“To vem. A sem mislila, da se v neki periferi, komaj še živeči slovenski sferi, to je v Trstu, ne bomo preklali za trideset skoraj belih strani z nekaj pesmimi. Bojim se, da postajajo meso-jede celo moje rumene vrtnice.”

Odložim vrtnico. Čaj, ki se je medtem kuhal na štedilniku, je zadišal. V bleščeče počiščeni kuhinji srebava opojno tekočino iz gorskih zelišč. Pesnica mi je začela z zvonkljajočim glasom razlagati, kaj poezija je in kaj ne more biti...

“Nič lepega ne prinaša sodobna poezija, ki ji pravijo “absurdna”, “reistična”, “konkretna”, “avantgardna” in ne vem še kaj. Ti mladi ne vedo, kaj je lepota. Niso brali ne Kosovela ne Beličiča! In če so kaj brali, niso bili pozorni na zasanjanost, o kateri je nekaj vedel stari Igo Gruden. Le kaj hočejo takole, zmedeno pisati z zmedenimi pogledi na svet! Moti jih šok prihodnosti, mi pa, ki smo takrat, ko smo bili v njihovih letih, zrlí v šok Rižarne, splošne vojne in smrti - kaj bi morali storiti? Ne verjamem, da se mora pesništvo ukvarjati z grdimi zgodbami, ker ne vem, kdo bo sicer prisluhnil lepotam našega sveta.”

“Jaz ne jemljem stvari tako tragično. Novi glasovi mislijo, da lepote krása in morja spadajo v popevkarstvo, in popevkarjev je kar nekaj med njimi.”

“Kaj manjka Josipu Murnu ali Edvardu Kocbeku, ki ju posnema cel kup mladih in starih peres?”

“No, vidiš, da niso vsi za v isti koš! Marsikateri mlajši pesnik lepo kuje slovenske pesmi po klasičnem vzgledu, posnema morda celo pesnico Sapfo, le da opeva našo dobo!”

“In vse te neslanosti, ki jih porivajo v ospredje? Menda ne bova trdili, da v našem svetu ni

več človečnosti! Jaz sem pred krutostjo komunizma zbežala, in ti to veš že nekaj desetletij, in tudi to veš, da sem se zaustavila na robu Slovenije, upajoč, da se bo zgodilo to, kar sedaj doživljamo, samostojno domovino, a kaj, ko se preklam za trideset skoraj belih strani mojih poezij!”

“Ti vztrajaj,” jo prepričujem, “ti vztrajaj, da poezije izidejo, da jih preberemo in ne smeš dovoliti, da jih požre čas pozabe. Storití moraš vse, da objavijo, natisnejo, zaigrajo, upodobijo in nikar se ne predajaj mondenim idejam!”

“Tako si jaz dopovedujem, kadar sem sama. Zdaj vem, da sva vsaj v dvojini, ki isto misliva.”

Pravim si, ko se poslavljam, da so Ljudmiline pesmi nekaj abstraktnega, čemur so včasih rekli “duhovna misel”.

Pomagala ji bom. Če sem Brikiju, bom tudi njej. Zdaj, ko je vsa razburjena od džungle neznanih intrig, je njena slovenščina enako dragocena kot takrat, ko sva, nedolžni deklici, prepevali v dekliškem zboru pri strogem zborovodji. Take staroste, ki zagovarjajo odlike naše literature, razgrinjajo pri velikih narodih pred svetovno beročo publiko, tukaj pa naj bi izginile v nebulozi povprečnih mnenj.

To poudarjam v pogovoru za obloženo mizo pri Wiesthalerjevih, in začudeno spoznavam, da imam pedagoški uspeh tudi pri starejši generaciji, kajti Gizela resnobno obljubi, da se bo zavzela za dostojno umetniško nastajanje, zlasti za tako plemenito stvar, kot je pesniška zbirka prestižnih starejših pesnic. Nekaj, iz česar bi se lahko vsi naučili duhovnega življenja! In ni ironična, pač pa odločena, da se poda v “boj za vrednote”. Gospod Wiesthaler je manj poduhovljen, a praktičen. Nasvetuje nama, naj bi posredovali pri tistih, ki imajo v svetu tiskane besede večji ugled. Da mi to ni prišlo na misel! Ker sedaj ugibam na glas, medtem ko bi morala uživati ob neznansko zapletenih jedačah na krožniku. Tu je vendar pet vrst pečenega mesa in ob vsakem bi morala izbrati, to je pohrustati drugačno solato. Ne, ni važno! Podvizam se z ugibanjem: naj se priporočim Prišahu, a kako, ko je odšel v nebesa! Aha, moja prijazna znanca Milenka Gregoč nepodkupljivo uveljavlja samostojne zamisli celo pri dnevniku! In učeni vojni dopisnik Vojko Čajkovski? Ne, Čajkovski se je zazrl v sodobno časnikarstvo ter pozna podrobnosti umazanih in čistih političnih dogajanj, torej ne pride v poštev! Nekdanji predsednik društvenih organizacij Juvan Veseljko? Ne,

tako daleč je od lirskega pesništva kot Gizela! Le da se gospa Wiesthaler včasih za dobro dejanje navduši in mi verjame, medtem ko nisem niti kot časnikarka iz Mostarja za Juvana veljala nič kaj.

“Aha, nekaj ste mi sugerirali vi, nekaj sem dognala sama! Pisateljica Jana Komenski je še za časa ljutega materialističnega nadvladovanja zagovarjala humanistično liriko. To je liriko primorskih pesnikov, zasanjanih v podobe Krasa! Take pesmi je vedno ljubila. Kaj šele sedaj!”

IZJEMNA MILOST

Ne, Gizeli v resnici ni bilo do tega, da bi poslušala, kot je rekla “dolgovezne pogovore”. K Jani Komenski sem se odpravila sama.

Vstopila sem v Janin prostranin salon. Ob stenah so kipele do vrha natlačene knjižne police, knjige pa so bile nanizane v zglednem redu. Kar ustrašila sem se svoje zaletavosti ob pogledu na že pozabljene naslove iz naše in tuje literature. Jana je takrat prijazno dvignila obrazek: “No, in se po tolikih letih spet vidimo!”

“Ne vem, če smem motiti!”

“Smem biti počaščena, končno!”

“A prihajam z namenom!”

Potisnila je predme nekakšen rokokojski naslanjač, da sem se sama sebi zazdela imenitna.

“Vem,” je bil pogled pisateljice Jane nadvse pomenljiv, “vem, da veste, kaj me naravnost navdušuje! Moja zadnja knjiga je izšla pred leti, a se mi zdi, da je minilo tako dolgo, da niti ne vem, če lahko še vedno trdim, da sem književnica.”

“Ne bi mogla imeti nikogar drugega za pisatelja, če bi vam hoteli odvzeti to svojstvo. A tukaj sem, ker bi vi utegnili uganiti, kako spraviti na dan pesniško zbirko naše pesnice Ljudmile, ki je tako skromna, a jo neznana usoda postavlja v svetiške položaje. Knjigo je namreč v tiskarno nesla, se tam tudi pogodila, a sedaj so iz nič nastale težave.”

“In vi menite, da bi jaz utegnila take neumnosti preprečiti? Stavim, da je tam vpliven tehnokrat hotel uvesti svojo diktaturo! Ali pa jo že uvaja. Veste, tudi v književni svet prodirajo taki tokovi.”

“Niti ni tehnokrat, ampak tehnokratinja, kar je hujše!”

“Razumem... Senta, glej, vsi vedo, kako se v literaturi trudimo, da bi bili v senci Cankarjeve-

ga izročila. Moderni ljudje v svoji naglici mislijo drugače. Pod njihovim vplivom tudi današnji ugledni književniki, ki so nas naučili misliti domoljubno, pozabljajo na tisto, kar nas trenutno gnjavi. Skušajo biti na gladini čim dlje. V tem literarnem ozvezdju mi preostane neki odmerjeni prostor - to je nobeden! Tedniki komaj kaj ponudijo, z veliko milostjo, košček prostora za književnost, pa še tedaj gre za članke ali črtice priložnostnega značaja! Tu in tam kdo kaj napiše o delu svojih prijateljev iz nekdanjih dni, ko je bila književnost prva dama v kulturi, če pa hočeš postaviti Ljudmilo v prve vrste umetnikov, potem moraš iznajti nekaj pretvez za polemiko. A naj ne bo na nevenkako zapleteni ravni, saj česa takega nihče ne bi bral. Bom pa zelo rada šla z vama v tiskarno, saj mi manjka tisti duh, ali morda celo vzdušje po materialnem nastajanju knjige!”

Naj si na tihem čestitam? Dobila sem še eno pravdo, čeprav ni rečeno, da mi bo Ljudmila hvaležna.

(dalje)

Aleksander Furlan

So zvezde se zbrale

*Zvezde ukjep so se zbrale,
med sabo se nekej povele,
z dežjem nebu be rade uöprale,
na zemlo tu nuč še lepše svetele.*

*Ne se bat, dejte usem povet:
ana zvezda bo u štalo pelala
veselo novico n'm dala,
an uatrek je pr' šo na svet!*

*Jen res so pastjerje za zvezdo hodile
pozdravet uatruaka na slame,
prnjeso je luč, ne bomo več same
se u t'me za zmjeren zgebile!*

Mira Cencič

Črni bratje

UVOD

V Bevkovi povesti Črni bratje beremo ganljivo zgodbo o dečkih, ki so se uprli fašističnemu nasilju, se organizirali, ilegalno delovali ter v svoji domišljiji načrtovali dejanja, ki bi okupatorju primorske zemlje in nasilnežem nad narodno bitjo dokazali, da smo Slovenci še tu in ljudi spodbujali k narodnemu ponosu in odpornosti proti asimilaciji.

Organizacija je bila kmalu odkrita, fantje v starosti od 15 do 18 let, večinoma dijaki goriških šol, so bili aretirani, zaslišani, strahotno mučeni in zaprti, tako da je najmlajši med njimi mučenju podlegel.

Ali se je to res zgodilo? Se je v spremni besedi spraševal pisatelj te povesti. Na vprašanje je sam odgovoril. Da, res se je zgodilo!

“Poznal sem nekatere izmed njih. Ne takrat, ko so bili še skoraj otroci, temveč pozneje, ko so bili že fantje in celi možje.”¹

“Da ne bi bilo pozabljeno, sem prejel za pero”, je zapisal pisatelj. “Spomin na črne brate naj živi vsaj v teh vrsticah”, je očitajoče potožil in nadaljeval: “Ta zgodba naj nam tudi obudi misel na desetisoče naših rojakov za mejami, ki še danes živijo z enako tesnimi občutki, kot so živeli naši dijački.”²

Zgodbo o mladih junakih in mladem mučencu prekriva čas več kot sedmih desetletij. Povest pa leži na zaprašenih knjižnih policah sedanji mladini skoraj nepoznana. Spomin nanje čaka, da ga oživimo v zavesti narodnega ponosa in pokončne države.

Sedaj, ko so usahnili skoraj vsa njihova življenja in ko le še eden klubuje času, je prav, da izvemo za njihova imena in njihovo življenjsko pot.

Objektivni opis dogajanja je predstavljen na osnovi dokumentov in pričevanj. Povest in stvaren zgodovinski opis dogajanja prinašata isto bistveno sporočilo: Upor in junaštvo mladih, ki izhaja iz neukrot-

ljive želje po narodnih in človečanskih pravicah.

Na vprašanje, kaj je vodilo te mlade fante, da so se organizirali v “prevratno teroristično slovensko organizacijo”, kot so jo označili organi pregona, nam povedo takratne razmere: uničevanje vsega slovenskega in zaničevanje in poniževanje človeka samo zato, ker je Slovenec.

V tem obupnem položaju slovenske narodne skupnosti pod Italijo so se domoljubi organizirali, da bi se zaščitili in se ohranili kot narod. Najbolj množični in trdni sta bili narodnoobrambna organizacija TIGR in Tajna organizacija primorskih duhovnikov. Bojevniki za narodnostne pravice pa so bili tudi črni bratje.

Zgodba bi bila neopazna in bi šla v pozabo kot marsikatera podobna usoda slovenskih domoljubov, če bi ne imela tako tragičnega konca, ki je pretresel tudi pisatelja Franceta Bevka in je tako ohranil spomin na te mladostnike v svoji povesti.

DELOVANJE ORGANIZACIJE

Zamisel organizacije

Črni bratje so bili tajna narodnoobrambna družina, ki je delovala z jasnimi cilji, izdelano organizacijo in načrtnimi nalogami. Nastala je septembra 1930. Mladi uporniki so se organizirali po vzgledu TIGR-a in se poimenovali po karbonarih, skupini italijanskih iredentistov iz 19. stoletja.

Načrt organizacije je obsegal: podtalno širjenje slovenskega tiska in narodnih simbolov zaupnim ljudem, predvsem mladini; izdelovanje in širjenje letakov s protiitalijanskimi ter narodnoobrambnimi gesli; demonstrativne razstreljevalne akcije na italijanske fašistične spomenike in simbole oblasti; pridobivanje in skladiščenje orožja ter sodelovanje preko meje.

To iskreno tovarišijo, ki sta jo povezovali sovražnost do okrutnega fašizma in upornost proti asimilaciji, so izsledili policijski organi in začeli z aretacijami že decembra istega leta.

¹ Gerlanc Bogomil, France Bevk, Črni bratje in učiteljica Breda, Ljubljana, MK, 1974, str. 135-139.

² France Bevk, Črni bratje, Ljubljana, MK, 1952, str. 84.

Začetek delovanja

Otroci, ki pa po duši niso bili več otroci, so v tistih časih doživljali in delovali kot je bilo značilno za njihovo okolico. Beg v Jugoslavijo je za marsikoga pomenil rešitev. Tako je Zorko Rejec, dijak gimnazije v Gorici, zaradi šolskega neuspeha organiziral beg čez mejo.

Dne 15. junija 1930 so se vrstniki in prijatelji Zorko Rejec iz Grahovega, Just Brezigar in Rafael Brešan iz Podgore ter Peter Lipušček iz Pevme odpravili na ilegalno pot čez mejo. Blizu meje so srečali starega pastirja, ki jim je pokazal pot. Toda presenetili so jih obmejni stražarji, ki so za poveljem 'ustavi se' začeli streljati. Skupinica se je razbežala. Dva je policija ujela, le Zorko Rejec je srečno prekoračil mejo in se v Ljubljani nastanil pri stricu.

Pri kopanju v Ljubljani se je srečeval z domačini, emigranti, mladimi fanti, najpogosteje s Stanislavom Modicem, Danilom Golobom z Grahovega, Borisom Božičem z Mosta na Soči in tudi s Srečkom Vilharjem s Kromberka. Z njimi je razpravljal tudi o politiki.

Prve dni septembra je prišla v Ljubljano njegova mati, ki ga je postavila pred izbiro ali v zavod in nadaljevanje šolanje v Ljubljani ali domov in nadaljevanje šolanja v Gorici.

Naslednji dan, ko se je vrnil v Kraljevino Italijo, so ga v spremstvu agenta odpeljali v Tolmin, kjer je bil isti dan proces zaradi ilegalnega prehoda meje. Za prekršek je bil kaznovan z dvema mesecema zapora pogojno.³

Iz Jugoslavije se je Rejec vrnil nabit z narodnimi čustvi. Zvedel je o zatiranju Slovencev v Julijski krajini, o delovanju OVRE, pobegih preko meje, o zapornikih posebnega sodišča v Trstu in eksekuciji štirih v Bazovici. Občutil je povezanost primorskih ubožnikov in njihovo medsebojno pomoč in organizirano protifašistično in narodnoobrambno delovanje.

V Gorici je Zorko Rejec nadaljeval šolanje, študiral je na realki v tretjem razredu. Mirko Brezavšček, njegov prijatelj, pa v drugem. Dobro sta se po-

Zorko Rejec

znala, saj sta se dnevno srečevala in sta bila oba polna globokih narodnih čustev in sovraštva do okupatorjev in fašizma. Bila sta pripravljena storiti vse za domovino. Zavedala sta se nevarnosti zapora in smrti, a kljub temu sta načrtovala ilegalno delovanje proti Italijanom in fašizmu. Bila sta ustanovitelja in voditelja te kratkotrajne organizacije, čeprav je bilo Zorku Rejcu 15 let, Mirku Brezavščku pa šele 13.

Mirko Brezavšček se je rodil v Šentjanžu na Dolenjskem, kjer je bila njegova mati med prvo svetovno vojno begunka. Svoje otroštvo je preživel v Gornjem Cerovem v Brdih z materjo in mlajšim bratom, očeta Avgusta, učitelja, so oblasti premestile leta 1930 v notranjost Italije.

Zorko Rejec je bil doma z Grahovega ob Bači. Bil je edini sin gradbenega podjetnika. Mati je upravljala gostilno. Družina je živela v materialnem ugodju. V času organiziranega narodnega delovanja se je Zorko dnevno vozil z vlakom domov na Grahovo, vedno v spremstvu študentov "dvomljivega političnega prepričanja", sicer je med študijem stanoval v Gorici. Oče je bil kot podjetnik do oblasti lojaln, da je dobil licenco za gradbeno podjetje in za gostilno.

Njun tesen sodelavec je bil osemnajstletni Danilo Pirec, sin gostilničarja in trgovca iz Bovca. Od samega začetka je z njimi sodeloval tudi petnajstletni Just Brezigar, sin trgovca iz Podgore.

Ti fantje so iskali somišljenike, zbirali vrstnike in širili krog članstva. Tako je po treh mesecih delovanja sestavljalo to družčino najmanj osemnajst mladostikov.

Just Brezigar (levo) in Danilo Pirec (desno).

³ Carabinieri reali, Compagnia Gorizia interna, Gorizia, 27. dec. 1930, Poročilo goriški kvesturi. ARS, Italijansko gradivo, Kvestura Gorica, ZA 2001, str. 717-120, Pričevanje Zorka Rejca, 22. dec. 1930.

Delovanje organizacije

Tajna organizacija je živahno delovala. Sestajali so se največkrat v vojaški kaverni ob Soči, v mestnem parku in v gostilni Pri Maksu⁴.

Vsebina njihovega delovanja je bila predvsem priprava in širjenje lističev s protifašističnimi in domoljubnimi gesli. Razmišljali in načrtovali so pogumna sabotažna dejanja na simbole fašistične oblasti in italijanske okupacije. Tarča so bile tako tudi italijanske zastave, ki so visele povsod, da bi slovenski zemlji dajale videz italijanstva.⁵

Protifašistična in protiitalijanska gesla v samem središču Gorice, ki je bila preplavljena s karabinjerji in tajnimi policijskimi agenti takoj po ustrelitvi tržaškega tigrovskega vodstva v Bazovici, so organe oblasti močno vznemirjala. Nemoč policije pred skrivnostnimi storilci je preraščala v občutek sramu, ki se je stopnjeval z očitki višjih organov o nesposobnosti. V neugodni čustveni napetosti so do skrajnosti poostriili nadzor.

Policijska raziskava

Razjarjeni fašisti so našli sled. Dne 11.12.1930 so policijski agenti v civilu aretirali Zorka Rejca v bližini severne železniške postaje v Gorici s pretvezo, da iščejo nekoga, ki je prerezal fotelje v čakalnici na postaji in ga morajo zato osebno pregledati. Pri pregledu so našli v žepu beležko, v škornjih pa letake. Odpeljali so ga v zapor.⁶

Temu je prav kamlu sledila aretacija trinajstletnega Mirka Brezavščka in hišna preiskava. Pri preiskavi Mirkovega stanovanja so našli škatlo z gumi-jastimi črkami in vse potrebno za tiskanje takih napisov, ki so jih našli pri Rejcu. Našli pa so tudi načrt šolske stavbe v Gornjem Cerovem in beležko s seznamom imen, napisanem v nerazumljivi pisavi.

O tem, kako so prišli karabinjerji do teh prvih aretacij, imamo dve razlagi. Goriška enota policije se je v pismu goriški kvesturi bahala, da je po dolgem in vztrajnem zasledovanju prišla do suma, da se

Albin (Zorko) Rejec družil s študenti sumljivih političnih prepričanj. Pri zasledovanju se je ugotovilo, da pogosto zahaja v gostilno Pri Maksu in se tam sestaja s svojimi sošolci. Zaradi zanesljivega suma je bil Rejec aretiran.

Rejec pa je izpričal, da je imel občutek, da ga sošolec doma iz Toskane zasleduje. Domnevni ova-duh Annibale Bonnini je bil sin italijanskega železničarja in se je dnevno vozil v Gorico z Mosta na Soči. Ta naj bi v stranišču opazoval skozi pregrado, kako je Rejec prejemal letake od Mirka in jih tlačil v svoje škornje.

Pod izrednimi pritiski na aretiranca je policija po osmih dneh razvozerala pisavo in ugotovila, da predstavlja seznam članov organizacije. Nadaljevala je z aretacijami.

Tako so bili 17. decembra 1930 v policijskem zaporu naslednji fantje:

Albin (Zorko) Rejec, sin Ivana in Justine Kamušič, rojen na Grahovem, 10. maja 1915, dijak tehnične gimnazije,

Miroslav Brezavšček, sin Avgusta in Angele Znidarčič, rojen 22. marca 1917, doma v Gornjem Cerovem, stanujoč v Gorici, dijak tehnične gimnazije, ter še naslednji člani:

Just Brezigar, sin Justa in Ane Delpin, rojen v Podgori, 10. februarja 1915, dijak trgovske šole,

Franc Torkar, sin pokojnega Jakoba in Frančiške Beguš, rojen v Podbrdu, 8. februarja 1912, trgovski pomočnik,

Stanislav Gorkič, sin Franca in Frančiške Kumar, rojen v Vrtojbi, 21. aprila 1915, dijak trgovske šole,

Danilo Pirec, sin Karla in Jožefe Marinčič, rojen v Bovcu, 26. maja 1912, dijak trgovske šole,

Kamilo Rijavec, sin Franca in pok. Viktorje Grailer, rojen v Bovcu, 20. februarja 1912, dijak privatne šole,

Ivan Verdikon, sin Ivana in Ludovike Poberaj, rojen v Solkanu, 29. marca 1914, dijak trgovske šole,

Rafael Brešan, sin Jožefa in Ane Delpin, rojen v Podgori, 11. novembra 1913, čevljar,

Radislav Sviščuk (Swyszczuk), sin Jakoba in Ivane Simčič, rojen 1. avgusta 1915, poljski državljani, mehanik,

Ivan Gašperšič, sin Jožefa in Marije Korsar (Grossar), rojen v Solkanu, 21. marca 1913, trgovski pomočnik,

Avguštin Škerjanc, sin pokojnega Ivana in Antonije Žbogar, rojen v Bazovici, 16. avgusta 1915, trgovski pomočnik,

⁴ Milena Gorkič, Vrtojba, Pogovori, Malec Tatjana, Koper, Pogovori, Carabinieri reali, Compagnia Gorizia interna, Gorizia, 27. dec. 1930, Poročilo goriški kvesturi.

⁵ Rejec Zorko, Zapisnik pričevanja, Solkan, 22. 9. 1976.

⁶ Rejec Zorko, Življenjepis, Osebni dokumenti, Rejec Mitja, Nova Gorica.

Tri izmed aretiranih fantov, od leve: Kamilo Rijavec, Franc Torkar in Ivan Gašperšič

Viktor Grohar, sin Andreja in Neže Zgaga, rojen na Bledu, 11. julija 1911, mehanik, Rudolf Munih, sin Jurija in Frančiške Kusterle, rojen v Podbrdu, 6. februarja 1908, krojač, Franc Lapajne, sin pokojnega Franca in Neže Štucin, rojen v Cerknem, 25. septembra 1907, krojač, Karlo Žbogar, sin Valentina in Ivanke Franko, rojen 16. novembra 1911, v Trstu, stanujoč na Mostu na Soči št. 72, dijak⁷.

Bevk je v opombah svoje povesti spomladi 1952 napisal: "A kmalu se je razvedelo, da je večje število dijakov pod ključem. In je tudi šlo od ust do ust, da jih pretepajo in mučijo."⁸

Aretirani so bili tisti člani družčine, ki so bili navedeni v Brezavškovi in Rejčevi beležki v šifrirani pisavi. A to niso bili vsi. Člana sta bila najmanj še Franc Hvalič (Qualic), dijak trgovske šole, Brezigarjev sošolec, doma iz Gorice, njegovi starši so bili lastniki pralnice imenovane Potočnik,⁹ in pa Peter Levpušček, čevljar iz Pevme, ki je bil ujet junija 1930 pri poskusu bega v Jugoslavijo.¹⁰

Iz podatkov članov družčine je razbrati, da je bil en član star 13 let, pet članov 15 let, sedem članov od 15 do 18 let in štirje nad 18 let. Doma so bili: 4 iz Podbrda, 3 iz Gorice, 2 iz Podgore, 2 iz Solkana, 2 iz Bovca, 1 z Grahovega, 1 iz Brd, 1 iz Vrtojbe, 1 iz Pevme in 1 z Mosta na Soči. Po poklicu pa je bilo 8 dijakov, 3 trgovski pomočniki, 2 krojača, 2 mehanika, 2 čevljarja. Po socialnem poreklu je bilo 7 sinov gostilničarjev in trgovcev, 4 podjetnikov in državnih uslužbencev.

⁷ Carabinieri reali, Compagnia Gorizia interna, Gorizia, 27. dec. 1930, Poročilo goriški kvesturi.

⁸ France Bevk, Črni bratje, Ljubljana, MK, 1952, str. 83.

⁹ Just Brezigar, Maribor, Pogovori po telefonu.

¹⁰ Prav tam.

Zapori in zasliševanja

Aretirani fantje so bili v goriških policijskih zaporih najmanj do konca decembra 1930. Zaprti so bili ločeno in zasliševali so vsakega posebej, in sicer po dvakrat na dan, enkrat podnevi in enkrat ponoči.¹¹

Da je bilo zasliševanje zlasti za Rejca in Brezavška mučenje, je čutiti iz večkratnih pojasnil zasliševalcev, da so po trdovratnem molčanju, po dolgotrajnem, vedno bolj ostrem zasliševanju (stringente interrogatorio) končno spregovorili. Fanta sta se vojaško obnašala. Spregovorila sta šele, ko sta uvidela, da jih bodo z udarci in mučenjem ubili.

Kako je to trdo zasliševanje potekalo, je opisal Rejec: "V zaporu sem bil sedem dni brez hrane. Potem sem dobil ribjo konzervo in vodo. Vseh sedem dni so me s silo pretepali, da bi priznal, da sem se v Ljubljani povezal s protitalijanskimi organizacijami, ki so mi naročile, naj ustanovim teroristično organizacijo v Italiji za boj proti režimu in da bom dobil zato denar in orožje. Pretepanje in zasliševanje se je nadaljevalo. Grožnje in zastraševanje z orožjem, da me bodo pri priči ustrelili, da me bodo vrgli skozi okno, se je nadaljevalo dan za dnem. Nisem mogel več po stopnicah, opotekalo se mi je, ker nisem imel več moči. Tudi Mirka so hudo pretepali. Z njim se je dogajalo še hujše."¹² Predvidevali so, da bodo Mirka, ki je bil dejansko še otrok, najlažje zlomili in da bo povedal, kar so želeli, pa ni, ker ni imel kaj povedati. Tudi pisatelj v povesti slikovito opisuje mučenje teh mladih ljudi.

Policija je zabeležila tiste izjave, ki so bile potrebne za pregon in afero, in dne 30. decembra 1930 je posredovala goriški kvesturi svoje poročilo.

Za karabinjerske legije na Primorskem je bilo odkritje skupine črnih bratov velik uspeh, odkritje prave kriminalne družčine.

(dalje v naslednji številki)

¹¹ Prav tam.

¹² Rejec Zorko, Zapisnik pričevanja, Solkan, 22. 9. 1976.

Peter Merkuš

Iz spominov na starše (XXXIX.)

Spomini na očeta

Richetto - tako smo vedno klicali bratranca Enrica Schironija in ga kljub dopolnjenim osemdesetim letom še vedno tako nazivamo, ko si telefoniramo -, je zapustil Trst leta 1947. Potem ko je bil iz zdravstvenih razlogov odslovljen iz delovne brigade "Organisation Todt" že pred koncem vojne, se je zaposlil v uradu za opremljanje tržaških ladjedelnic "Cantieri Riuniti dell'Adriatico", kjer pa ni bilo veliko dela. Ker so bile poleg tega tudi možnosti napredovanja minimalne, če so sploh obstajale, se je odločil, da zapusti naše kraje v upanju na boljše razmere v novem svetu. Južnoameriške države so takrat vabile evropske strokovnjake z zanimivimi delovnimi ponudbami. Posebno privlačna je postala Venezuela, kjer so med drugo svetovno vojno naftni vrelci spodbudili izreden tehnični razvoj in blagostanje. Priseljenci so bili nastanjeni v hotelih, kjer so se lahko zadržali cela dva tedna na račun venezuelske države.

Richetto je torej z avtobusom odpotoval iz Trsta v Milan, kjer je pri ameriškem konzulatu dobil tranzitni vizum za ZDA. Z ladjo se je peljal do New Yorka, od tam z vlakom naprej do Baltimore in spet z ladjo do caracaškega pristanišča La Guaira, saj takrat ni bilo direktne povezave z Italijo niti z letalom.

V Caracasu se je najprej zaposlil na državnem inštitutu za sanitarne posege [Instituto Nacional de Obras Sanitarias] in je soprojektiral velike črpalne postaje pitne vode. Kasneje se je ukvarjal z gradbeništvom v lastni firmi.

Njegov odhod nas je zelo prizadel, našega očeta še posebno, ker sta se zelo dobro razumela, saj sta se med njegovimi obiski lahko cele ure pogovarjala o tehniki, ne da bi se zavedala, kako hitro čas mineva. Redno sta si potem dopisovala in pošiljala fotografije. Kaj kmalu je emigrirala za sinom v Venezuelo tudi očetova sestra Grizelda. Z izkušnjo, ki si jo je osvojila v knjižnici tržaških ladjedelnic in še prej

pri inštitutu za razvoj malih industrijskih obratov [Istituto per il promovimento delle piccole industrie], je v Venezueli postala glavna knjižničarka na ministrstvu za delo z nalogo, da organizira tam dotlej še nepoznane izposojevalne knjižnice.

Leta 1977 je Richetto prišel z ženo Edén na daljši obisk v Trst ravno takrat, ko smo tudi mi Merkuševi iz Erlangena bili tu na poletnih počitnicah. Le malo kasneje smo se spet srečali tudi v Erlangenu, ko nas je prišel obiskat skupaj s stricem Edotom. Takrat smo se osebno še zadnjič videli. Zdaj nas veže le telefon, a je že nekaj. Vsakič, ko govorim z njim, pomislim na vse tiste naše emigrante v Ameriki, ki se po odhodu niso več javili, tako da so bili za svoje domače že predčasno mrtvi. In neizbežno v sebi zasilim melodijo pesmi Oj božime Ubalda Vrabca.

Kak mesec po končani vojni pa veliko presenečenje: tokrat ni nihče od ožjih sorodnikov zapustil rodne kraja, ampak nekdo, ki je moral v mladosti bežati iz Trsta pred fašisti, se je začasno vrnil v uniformi ameriškega vojaka. Bil je to Pino Verč, brat zdravnika Marcella, rojen v Trstu 1905. leta kot zadnji izmed treh otrok: Marcello, Mario in Pino. Oče se je silno razveselil, da ga je lahko spet objel. Večkrat je prišel na obisk in se v naši dnevni sobi pogovarjal

z očetom o preteklosti, o dolgih letih odsotnosti in o tedanji situaciji.

Pinov nečak prof. Ivan Verč hrani habilitacijsko diplomu, ki jo je Pino dobil v Milanu leta 1925 kot umetniški - kinematografski - mim z umetniškim imenom Toby. Dokument je izdala PSF ali Parthenopes Sirenis Film, pooblaščen filmska akademija, ki ga je odslovila kot "mladega igralca". Če mislim na njegova nečaka, brata Sergija in Ivana Verča, na predstave v društvu Ivan Cankar ter na njuno Slovensko amatersko gledališče, je potem očitno, da je njuna umetniška žilica prirojena. Ni čudno, da se jima je pridružila še druga umetniška rodovina: Kravosovi!

Enrico Schironi, imenovan Richetto.

Stric Pino, kot smo mu tudi mi dejali, je v mladosti imel neko funkcijo v študentskem krožku Tom-maseo. Dosti več iz njegove mladosti ni znano. Je mogoče, sem se spraševal, ko sem zbiral vse te podatke, da bi naš oče v tistih letih miroval? Brskanje med starimi papirji je lahko zanimivo kot najbolj napeta detektivka. In moj instinkt me ni varal. Dnevnik Il Lavoratore 15. julija 1916 prinaša namreč naslednje poročilo: "Teatro popolare. Il dramma 'Rivelazione', del concittadino Giuseppe Merku, ebbe buon successo. L'autore rivela ottime intenzioni morali. L'interpretazione fu efficace da parte del Penso. Autore ed attori furono chiamati più volte al proscenio." [Ljudski oder. Drama 'Razkritje' našega someščana Josipa Merkùja je lepo uspela. Avtor zelo dobro kaže moralne namene. Pensova interpretacija je bila učinkovita. Avtorja in igralce je občinstvo večkrat priklicalo na proscenij.] Med divjanjem prve svetovne vojne je bil oče iz zdravstvenih razlogov za kratek čas odslovljen od vojaštva in se je iz Radgone vrnil v Trst 12. marca 1916. Dne 15. februarja 1917 je moral ponovno iti na naborni pregled in je bil poslan na bojno območje. Bilo je torej vseka-kor mogoče, da je bil tudi v težkih vojnih časih prisoten v Ljudskem gledališču.

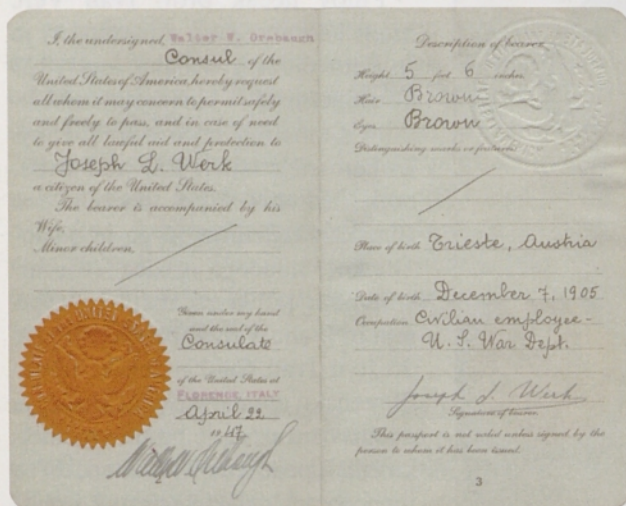
Njegova velika ljubezen pa je bila predvsem gl-sba. Rad je igral na violino. Ko je marca 1918 bil poslan v Voitsberg kot Landsturm-Infanterist (pehotni črnovojnik), je očitno imel dovolj časa in volje, da se je umetniško udejstvoval. V časopisu Stra-ža piše 26. avgusta 1918, da je v Slivnici pri Mari-boru "znani tržaški violinist-solist Nini Merku podal na praznik Marijinega vnebovzvetja pri obeh sv. ma-šah z globokim muzikalnim pojmovanjem dva ko-mada na gosli... Merku pa je znal vdahniti v nje pra-

vega duha, tako da sta nudili umetniško uživanje in sta ogrevali srce." Verjetno še v vojaški suknji, saj je le mesec dni kasneje bil konec katastrofalne prve svetovne vojne.

Pripovedovanje ali diskusije s stricem Pinotom so bile zanimive, ker so nam omogočale primerjavo med različnimi načini življenja in še bolj med različnimi mentalitetami. Nam se je na primer zdelo naivno, ko je slavil Združene države Amerike in še posebno njihovega predsednika. Neomajno pripričanje o dobrem namenu enih in drugega se nam je zdelo pretirano, pa čeprav so takratne ZDA bile drugačne, morda boljše od tega, kar danes predstavljajo.

Do diskusij pa ni prišlo: ko je bil pri nas, se je pogovarjal pretežno z očetom. Ko se je šel kopat v Barkovlje, je dostikrat prišel pome, ker je vedel, da me bo veselilo, a morda tudi zato, da bi bil v družbi. Ob takih prilikah mi je vedno nudil za okrepcanje čokolado z lešniki, ki smo jo enostavno srebali, ker se je zaradi vročine redno dodobra stopila. Diskuti-rala sva o razliki med demokracijo in komunistični-mi diktaturami. Slovenci v Trstu, ki so bili za pri-ključitev k Jugoslaviji, takrat niso bili naklonjeni Američanom, tako da snovi za diskusijo ni nikoli zmanjkalo.

Večkrat nas je peljal s svojim velikim črnim 'Chevroletom' v Gorico, kamor je bil dodeljen. V ZDA je sicer kot civilist bil gradbeni inšpektor in je med vojno imel opravka z izgradnjo letališč. Tedaj pa je imel kar deli-katno vlogo. Služil je namreč pri glav-nem štabu 88. divi-zije modrih hudi-čev [Headquarters

Pino Verč, oz. Joseph Louis Werk (desno v okviru) in njegov potni list, kjer je viden napis "rodno mesto: Trieste, Austria".

of 88th Blue Devils Division] in je bil dodeljen kot tolmač komisiji za razmejitve med Italijo in Jugoslavijo, za razmejitve, ki ni bila ne pravična ne pametna. On sicer ni smel o tem govoriti, a iz nekaterih njegovih pripomb oziroma iz zmajevanja z glavo, ko smo se mi o tem pogovarjali, je bilo razvidno, da tudi sam ni bil srečen. Boljše volje je bil, ko smo šli na obisk k Bratuževim v stanovanje nad njihovo kavarno, kamor so pogosto prihajali tudi drugi ameriški vojaki slovanskega rodu. In Damjana Bratuž nam je mojstrsko zaigrala na klavir. Nekega dne po koncertu smo se z džipi vsi skupaj odpeljali na večerjo v Rihemberg. Lastnik na novo preurejene restavracije je Pinotu, očetu in drugim začel pripovedovati o nedavnih vojnih časih in podrobno opisal, kako so Nemci prišli v vas, ustrelili nekaj sumljivih oseb ter zažgali hiše. Pripovedoval je, kako so Nemci vrgli v ogenj tudi starčka, ki se je hotel zoperstaviti tej uničevalni ihti. Stric je bil seveda prizadet kot vsi mi in pripomnil je z vzdihljajem: "Eh, vojna je pač bila." Ko pa je lastnik dodal, da so Nemci zgrabili psa za rep in ga ravno tako zalučali v ogenj, je stric ogorčeno vzkliknil: "Kakšno krivdo pa je imel pes?!" Razlika v čutenju med nami in 'Američanom' je bila očitna.

Ko je bil v Trstu, je stanoval pri materi Giovanni Verč, rojeni Merkù, takrat že vdovi, na Istrski ulici, kjer smo ga tudi večkrat obiskali. Pokazal nam je med drugim zemljevide, ki so jih imeli ameriški piloti med bombardiranjem Trsta. Na teh mestnih črtah so bile zaznamovane vse tarče. V mestnem predelu Sv. Andreja jih je bilo nič koliko. Kot nepopoljšljiv zbiratelj sem seveda kar omedleval, da bi bi jih mogel imeti, a zaman, ni mi jih smel izročiti. Škoda!

Čprav je nosil vojaško uniformo, je bil stric Pino civilni uradnik na vojnem ombočju [Civilian Employee of the War Department]. Kot tak je moral imeti veljavni potni list. Ko mu je stari zapadel, si je na ameriškem konzulatu v Firencah dal napraviti novega. Datiran je 22. aprila 1947 in navaja kot rodno mesto: Trieste, Austria!

Na Istrski ulici je stanoval tudi stric Marcello. Ko se je ta poročil, je teta Giovanna šla za najmlajšim sinom v Filadelfijo, kjer je so jo tudi pokopali, ko je umrla. Odtlej je Pino prišel večkrat v Trst. Leta 1975 se je med takim obiskom slabo počutil. Zdravnik Marcello je diagnosticiral levkemijo v najhujši obliki. Stric Pino je moral v bolnico, a ni hotel ostati v Trstu. Raje je šel v Ljubljano, kjer je kmalu nato preminil januarja 1976. Pokopan pa je blizu matere v Filadelfiji. Naj ga tuja zemlja ne teži!

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da 25% italijanskih šolnikov ne prebere na leto niti ene knjige, niti za lastno zabavo...
- da štirideset odstotkov Slovencev kupuje stvari, ki jih ne potrebujejo, ampak jih, ker jih je premamila reklama...
- da so samotni hišici sredi vinogradov pri Bizeljskem, v kateri živi slovenski stigmatiziranec Franc Spelič, prizidali kapelo, ki jo je blagoslovil mariborski škof dr. Kramberger in da je na posvetitev prišel tudi znani indijski karizmatik p. James Manjackal...
- da pri časopisu MAG, ki je bil pod eldesovsko vladavino poleg Demokracije edini opozicijski tednik v Sloveniji, mislijo na nekatere tehnične izboljšave, ki naj bi naredile revijo še prijaznejšo...
- da je Borut Pahor, predsednik ZLSD, se pravi naslednice bivše Komunistične Partije, v intervjuju tedniku MAG na vprašanje o pretekli zgodovini izjavil med drugim, da "ne moremo upravičiti uzurpacije komunistične oblasti in da so povojni poboji neopravičljivi"...
- da je Janez Kebe, župnik na Notranjskem, izdal pri Družini monumentalno delo - dve debeli knjigi, skupaj več kot 1200 strani - z naslovom "Loška dolina z Babnim poljem", zgodovino (z narodopisjem) župnij Stari trg pri Ložu in Babno polje...
- da se eden zadnjih aforizmov Žarka Petana glasi: "Spremljam domače medije in ugotavljam, da se je Slovenija nekaj dni po volitvah bistveno demokratizirala"...
- da je prav tako časnikarka Zlata Krašovec ugotovila, kako so se po Janševi zmagi mediji "zmedili" (in začeli govoriti o Janši s spoštovanjem, potem ko so ga ves čas prikazovali kot grožnjo za slovensko demokracijo)...
- da je pevka Tinkara Kovač nastopila na zadnji seji deželnega sveta Furlanije Julijske krajine v letu 2004 s koncertom pesmi, ki jih je zapela v slovenščini, italijanščini, nemščini in furlanščini...

Ivo Jevnikar

Umorjeni angleški major Hesketh-Prichard

V *Mladiki* je bila že objavljena kratka vest o pomembnih odkritjih kustosa v Koroškem pokrajinskem muzeju v Slovenj Gradcu, zgodovinarja mag. Marjana Linasija glede smrti pripadnika britanske posebne službe SOE majorja Alfgarja Hesketh-Pricharda (znanega po bojnem imenu "major Cahusac") med slovenskimi partizani na Koroškem 3. decembra 1944 (*Mladika* 2004, št. 2-3, str. 34).

Britanskega častnika je doletela podobna usoda kot mnoge primorske padalce. Iz političnih, ideoloških ali drugih razlogov so ga namreč skrivaj umorili. V tem primeru pa ni šlo za kako akcijo Ozne, temveč je bil izvajalec vnaprej načrtovane likvidacije partizanski častnik. Zdaj sta znana tudi naročnika. Neposredno povelje za umor sta komandantu Vzhodnokoroškega odreda Jožetu Ulčarju - Mirku (1925-1985) dala takratni poveljnik 4. operativne cone Jože Borštner in sekretar CK KPS Franc Leskošek - Luka.

Ves povojni čas je krožilo več verzij o majorjevi smrti, med njimi govoriča, da so ga umorili partizani. Njegov veliki prijatelj, vodja misije Clowder, kasnejši diplomat Peter Wilkinson, je ni povzel v svojih spominih, ki so bili objavljeni z naslovom *Foreign Fields* v Londonu leta 1997 (za to rubriko je o njih pisal John Earle v *Mladiki* 1998, št. 2-3, str. 58-60). Znani vojni zgodovinar Foot, ki je Wilkinsonovim spominom napisal spremno besedo, pa je v svoji zgodovini britanske službe SOE zapisal o Hesketh-Prichardu: "...ubili so ga v začetku decembra 1944: mogoče Nemci, verjetno slovenski partizani, ki so bili ljubosumni, ker je imel stike tako s slovenskimi kot z avstrijskimi odporniki." (M. R. D. Foot, *SOE, An Outline History of the Special Operations Executive 1940-1946*, izdaja založbe Pimlico iz Londona leta 1999, str. 292-293.) Ta avtor je o njem med drugim zapisal še malo verjetni podatek, da je od očeta podedoval odlično ostrostrelsko spretnost, tako da naj bi v enem samem dnevu v boju ustrelil 45 Nemcev...

KNJIGA BOGA GORJANA

Zgodovinar Linasi je objavil podatke o majorjevi smrti, potem ko je pri koprski založbi *Lipa* leta 2003 izdal svojo novo knjigo nekdanji partizanski borec, pripadnik politične policije, diplomat (tudi generalni konzul SFRJ v Trstu), republiški in zvezni poslanec, republiški sekretar za informiranje ter predsednik Zveze borcev Božidar Gorjan - Bogo. Pod naslovom *Zavezniške misije na Koroškem in Štajerskem 1944-1945 - Operacija Avstrija* opisuje neuspešne britanske in ameriške napore, da bi s privoljenjem partizanskega vodstva prek slovenskega ozemlja prodrli na avstrijska tla in tam, v samem rajhu, zanetili upor proti nacizmu. Ob tem obravnava zapletena vprašanja odnosov med partizanskim gibanjem in zahodnimi zavezniki. Veliko piše tudi o maj. Hesketh-Prichardu, o njegovi smrti pa v posebnem poglavju navaja različna ugibanja.

Kot specialist za partizansko zgodovino na Koroškem je Linasi v marčni številki ljubljanske revije *Ampak* obtožil Gorjana, da se spreneveda. Na podlagi dokumentov je jasno zapisal, da je major Hesketh-Prichard padel kot žrtev partizanske likvidacije, ki sta jo bila naročila že omenjena vidna funkcionarja, in da je po ugotovitvah Udbe iz leta 1947 za resnični potek dogodkov kljub strogi tajnosti takrat vedelo že precej ljudi, med njimi - Bogo Gorjan! Sicer pa smo Gorjana v tej rubriki že spoznali kot vodjo III. sekcije Ozne za oblast Štajerske in Koroške jeseni 1944 (*Mladika* 1998, št. 5-6, str. 126). Težko je verjeti, da bi že takrat ne zvedel za dogodke.

Zakaj se je Gorjan po tolikih letih spustil v obravnavo kočljive zadeve z zamolčevanjem resnice, ni jasno.

Še slabšo uslugo pa je svoji stvari naredil Miro Kocjan, ki je v *Primorskem dnevniku* že po izidu Linasijeve razprave objavil daljšo pohvalno oceno Gorjanove knjige (*Primorski dnevnik*,

4. junija 2004, str. 13). Med drugim je zapisal: "Avtor pa se kar podrobno zadržuje na primeru spet pripadnika SOE Alfgarja Hesketa Pricharda, ki je sodil med najbolj zagnane (in ne dovolj previdne) obveščevalce, je pa našel smrt v še danes nejasnih okoliščinah na Svinji planini na Koroškem onstran Drave. Nam nasprotna stran naklepno namiguje, da so pri tem imeli prste vmes partizani. Žal to ni nič novega. Nedavna razstava v Slovenjgradcu (op. ur.: Linasi, ki je pred tem objavil več študij o partizanih na Koroškem, je sodeloval pri razstavi in knjigi *Med kljukastim križem in rdečo zvezdo*, pripravil pa je tudi knjigo o vseh žrtvah druge svetovne vojne v Mislinjski dolini) je spet grob dokaz izkrivljanja zgodovine. Širi se težnja po reviziji zgodovine, tudi junaškega partizanskega gibanja, ki je bilo eden njenih stebrov."

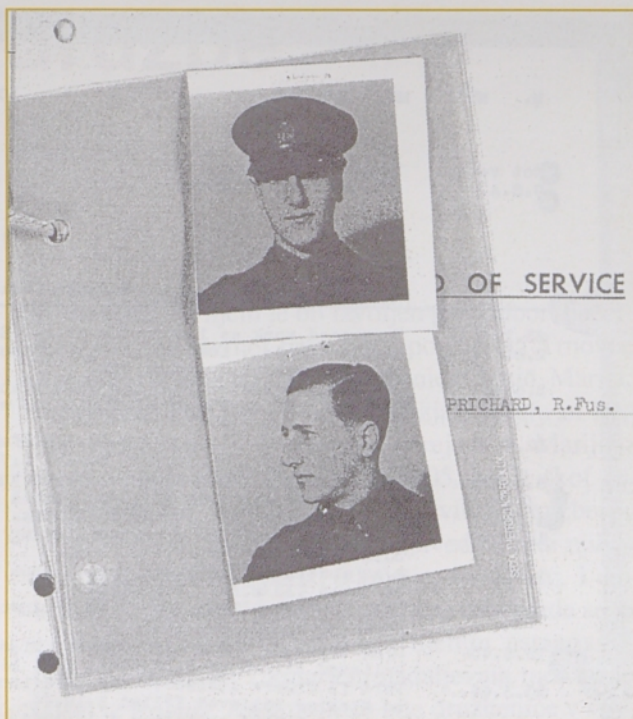
V času, ko vodstvo Zveze borcev tako povzdiguje sodelovanje partizanov z zahodnimi zavzniki, zvenijo podatki o primorskih padalcih, pobitih kot "angleških agentih", zdaj pa celo o umorjenem višjem angleškem častniku, upravičeno precej neuglašeno, a jih ni mogoče odpraviti z obtožbo revizionizma. Nasprotno: sprenevedanje utrjuje sume o resničnem koncu še katerega izmed pogrešanih pripadnikov zahodnih misij v Sloveniji.

LINASI V ZGODOVINSKEM ČASOPISU

Dokumenti, ki jih navaja mag. Linasi, so internega, udbovskega izvora in so danes vsakomur na voljo v bivšem arhivu slovenskega notranjega ministrstva, kasnejši III. dislocirani enoti Arhiva Republike Slovenije v Ljubljani.

"Osebni dosje Jože Ulčar" obsega 17 strani izvornih dokumentov (po novem se navaja tako: *AS 1931, OD Jože Ulčar*). Nastali so leta 1947, ko se je Ulčar, takrat pripadnik Udbe, znašel v težavah, zaradi katerih se je obrnil tudi na maršala Tita. Proti njemu so namreč v službi uvedli preiskavo - ne zaradi umora angleškega majorja, temveč zaradi slabe skrbi za tajnost te zadeve.

Zvezni Udbi je na podlagi zaslišanj, izjav in drugih poizvedb 26. avgusta 1947 poročal podpolkovnik Mirko Zlatnar, spet stari znanec iz naše rubrike, saj se je med vojno "ukvarjal" s primorskimi padalci v IX. korpusu. Popisal je tudi, kako je Ulčar 3. decembra 1944 izpolnil povelje o umoru Hesketh-Pricharda, dano pred njegovim odhodom prek Drave, tako da je spe-

Fotografiji majorja Hesketh-Pricharda iz osebne mape SOE (TNA, HS 9/1211/7).

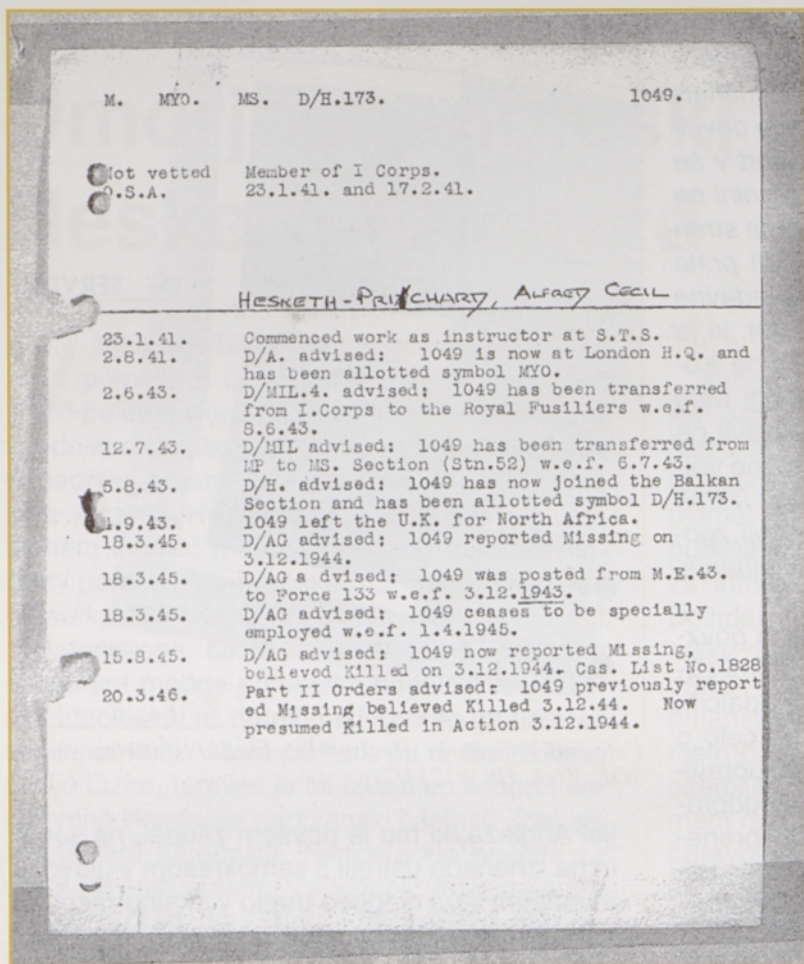
ljal Angleža, ki mu je povsem zaupal, na samo in ga iznenada ustrelil s samokresom v glavo, s tovarišem skril njegovo truplo v skalno razpoko in razširil glas, da so ga ujeli Nemci. To razlago dogodkov je po vojni ponovil tudi več Angležem, ki so vztrajno iskali sledove po majorju.

Linasi je po objavi v *Ampaku* vse to gradivo predstavil še v širši in s strokovnim aparatom opremljeni razpravi v reviji *Zgodovinski časopis* (Marjan Linasi, *Še o zavezniških misijah ali kako in zakaj je moral umreti britanski major Cahusac*, ZČ 2004, št. 1-2, str. 99-116).

MAJORJEV OSEBNI DOSJE V LONDONU

Odkar so spomladi 2003 v Državnem arhivu v Londonu odprli javnosti osebne dosjeje pripadnikov SOE (gl. *Mladiko* 2003, št. 9, str. 13), pa je na voljo tudi Hesketh-Prichardov britanski dosje (TNA, HS 9/1211/7), ki pa ni posebno bogat. Iz njega izhaja, da so nadrejenim okoliščine njegove smrti ostale skrite.

Iz listin lahko povzamemo, da se je uradno pisal Alfred Cecil Giles Hesketh-Prichard in da se je rodil 9. maja 1916 v Angliji. Bil je britanski državljani in ni bil poročen. Njegov zadnji naslov: Serge Hill, Abbots Langley, Herts. Tam je živela njegova mati Elizabeth Motion. Govoril je nemško in francosko. V vojsko je bil vpoklican

Dokument o službeni poti majorja Hesketh-Pricharda v britanski posebni službi SOE (TNA, HS 9/1211/7). Med drugim so razvidne njegove tajne oznake: najprej "1049", nato "MYO", končno "D/H 173".

17. avgusta 1940, službi SOE se je pridružil 28. decembra 1940. Uradno je služboval v obveščevalnem oddelku (Intelligence Corps), od 8. junija 1943 pa med kraljevimi strelci (Royal Fusiliers). 23. januarja 1941 je nastopil kot inštruktor Šole za posebno urjenje (Special Training Schools), nato je bil na glavnem štabu SOE v Londonu. Leta 1942 so ga dodelili operacijam SOE na Češkoslovaškem (atentat na Heydricha!), 5. avgusta 1943 pa Balkanski sekciji SOE. 4. septembra 1943 je bil iz Velike Britanije poslan v severno Afriko.

Septembra 1944 so ga odlikovali z britanskim vojnim križcem (Military Cross).

O zadnjem obdobju je bilo še med vojno zapisano: "Angažiran v operacijah na Svinji planini severovzhodno od Celovca v Avstriji. Spremljal ga je bataljon slovenskih partizanov pod vodstvom poveljnika Mirka, ki se pogreša in je bil verjetno ubit. Radijska zveza je bila normal-

na do 3. decembra 1944, od takrat pa ni bilo več nobenega stika. Zaradi obsežnih ofenziv in zimskih razmer kurirji ne morejo prek Drave. Štejemo ga za pogrešane-ga od 3. decembra 1944."

Pozneje, 15. avgusta 1945, so oznako "pogrešan" spremenili v "verjetno ubit 3. decembra 1944", 20. marca 1946 pa v "domnevno ubit v akciji 3. decembra 1944".

PRIJATELJEV NEKROLOG

V mapi so še dokumenti o obvezni službeni tajnosti in o plači, ki je bila tudi tajna.

Zanimiv je še osnutek nekrologa, ki mu ga je posvetil tretji ključni častnik in prijatelj iz misije Clowder ter Wilkinsonov svak podpolkovnik Villiers. Oktobra 1945 ga je predložil v odobritev nadrejenim, ki niso imeli nič proti objavi v listu Star.

O pogrešanem prijatelju je napisal:

"Pobuda nosilca vojaškega križca, pripadnika kraljevih strelcev majorja A. G. C. Hesketh Pricharda, da bi spodbudil avstrijski odpor, je bila veličastna, a neuspešna. Spomladi 1944 je prehodil več sto milj od Titovega glavnega štaba v Bosni do avstrijsko-jugoslovanske meje. Tam je naletel na stanje, ki ni bilo naklonjeno njegovim načrtom, vendar je zaradi svoje izredne energije in osebnosti postal duša skupine 100 jugoslovanskih partizanov, ki je oktobra 1944 prebredla reko Dravo in prodrla globoko v Avstrijo. Njihov cilj je bil, da iztržejo Avstrijo iz nacističnih klešč in privabijo k sebi odporne elemente. To, da niso uspeli, zanje ni bilo nečastno: krivdo nosijo predvsem politični zapleti, ki jih je prineslo sodelovanje z Jugoslovani, in značaj Avstrijcev. Po zmagi se je tretjina omejenih Jugoslovancev vrnila iz hribov. Hesketh Prichard ni bil med njimi. On je skrbel za dobavo materiala, za zveze in predvsem za pobude, vendar je v začetku decembra 1944 njegov radiooddajnik onemel. Domnevno je padel v zasledo in bil ubit pri opravljanju nadvse osamljene in brezupne misije."

100 let Marijine družbe v Rojanu

Govor Matejke Peterlin na proslavi

Društvo Rojanski Marijin dom je že ob koncu l. 2003 sprejelo v svoj program dela nekatere pobude, s katerimi bi proslavili pomembni jubilej - 100 letnico ustanovitve Marijine družbe v Rojanu. Današnja proslava in razstava sta le del tega programa. V pripravi je zbornik, ki bo ostal trajen spomin na izredno pomembno vlogo, ki jo je Marijina družba odigrala ne samo za rojansko, ampak za celotno slovensko skupnost na Tržaškem.

Nemogoče je zajeti v časovno omejenem govoru eno stoletje neke organizacije, predvsem če je to stoletje polno zunanjih dogajanj - kot je bilo dvajseto stoletje - in če je znotraj neke organizacije toliko notranjega življenja, kot je bilo to značilno za Marijino družbo. Če sem odkrita, sama nisem dovolj cenila starejših družbenk in njihovega dela, ko sem l. 1963 stopila v Marijino družbo. Da sem v polnosti spoznala, kaj vse je Marijina družba v Rojanu naredila in kaj vse ji dolgujemo, ima pravzaprav zaslugo stoletnica Družbe, ko sem začela brskati po starih zapisnikih in arhivu Marijine družbe in pri tem stopala v svet, ki ga nisem poznala. To je zgodba malih ljudi, v glavnem preprostih deklet in žensk, ki pa so s svojo globoko vero in predanostjo organizaciji bile zmožne gore predstavljati. Danes obhajamo stoletnico ustanovnega shoda dekliške Marijine družbe, ki je bil 8. decembra 1904 ob 5h popoldne v župnij-

ski pisarni. Na njem je bil izvoljen prvi odbor: načelnica je bila Peternel Frančiška; pomočnici Trnovec Antonija in Piščanc Karola; tajnica Sosič Marija; svetovalke Piščanc Filomena, Bizjak Jožefa in Rehar Frančiška. Prvi slovesni sprejem v Marijino družbo pa je bil 8. septembra 1905. ko je škof dr. Franc Ksaverij Nagl sam sprejel prvih 52 družbenk. V glavnem zapisniku družbe so navedeni tudi njihovi poklici: 5 je bilo peric, 6 kmetic, 5 služkinj, 1 delavka, 12 šivilj in 13 zasebnic. Opozorila bi, da se je povezanost Marijine družbe z njenim ustanoviteljem, g. Jakobom Ukmarjem nadaljevala tudi ko je odšel iz Rojana. Kadarkoli so bile družbenice v stiski, ali ker so ostale brez voditelja ali ker so rabile voditelja duhovnih vaj ali govornika za druge priložnosti, so se vedno obračale nanj. Dolgoletna tajnica Pina Bizjak je nekje zapisala, da je bil Jakob Ukmar navezan na družbo, ker je prisostvoval njemu rojstvu (ustanovnemu shodu 8.dec.1904) in njemu krstu (prvem slovesnemu sprejemu v družbo 8. sept. 1905).

Delovanje družbe se je kmalu dodatno obogatilo z ustanovitvijo **Slovenske ženske Marijine družbe v Rojanu**. 8. dec.1908 je sprejel škof v žensko Marijino družbo prvih 79 ženà. Prva načelnica je bila Bole Marija. **Pevski zbor** je s svojim odborom in svojimi pravili deloval od ustanovitve dekliške Marijine družbe naprej. Sledila je ustanovitev raznih odsekov. **Evharistični odsek** ustanovi voditelj Karel Musizza 21. novembra 1916. Prva načelnica je bila Eleonora Korošic.

Dramski odsek ustanovi voditelj Karel Musizza 5. avgusta 1917, 52 članic izvoli za prvo predsednico Eleonoro Korošic.

Dobrodelni odsek ustanovi voditelj Lovro Kos l. 1918.

Misijonski odsek je bil ustanovljen 25. marca na pobudo voditelja Karla Musizze. Prva načelnica je bila Pavlič Ivanka.

A da ne bi zašla predaleč, bi morda v tem svojem glasnem premišljevanju o Marijini družbi izpostavila nekaj izstopajočih lastnosti, ki so bile nekakšen skupni imenovalec družbenk. Ena teh je predanost

Matejka Peterlin in zastava Marijine družbe.

Otroška skupina na odru Marijinega doma v Rojanu.

Družbi, za katero jim ni bilo žal žrtvovati ne časa ne denarja. G. Franc Bonač, ki je bil voditelj družbe od 1909 do 1915, je v poročilu škofiji za obdobje 1909-1911 zapisal: *Naša dekleta in žene, če le kje zaslužijo pohvalo, jo gotovo zaslužijo s požrtovalnostjo rednega plačevanja. Po shodih navadno pobiramo za "Marijin dom" in redno vsak shod najsibo dekliški ali ženski, znese 21.00 kron. Revice so: perice, šivilje in služkinje in marsikatera zasluži težko svoj denar in si pritrgra od lastnih ust, da daruje Domu Marijinemu za stanarino. Dočim imajo druge Marijine družbe svoje prostore zastonj na razpolago, dočim ima ista rojanska Marijina družba italijanska, ki šteje 70 majhnih deklic v starosti 14-16 let svoje lastne prostore zastonj v župnišču, mora naša Marijina družba slovenska za drago ceno plačevati svoje prostore, kjer ima shode, pevske vaje itd. Sad te požrtovalnosti je tudi zastava, ki jo danes občudujemo na odru in ki so jo družbenke l. 1910 naročile in plačale. Nad zastavo je bil isti voditelj, g. Bonač, zelo navdušen, saj v prej citiranem poročilu nadaljuje:*

"Dvigni v Rojanu se prapor Marijin, dvigni visoko se, čvrsto, krepko; pričaj po svetu, da vdane Mariji hčere rojanske so vedno srčno!"

In nadaljuje: *Zadnjo nedeljo meseca maja pa smo razvili krasno zastavo, kakršne najbrž ni daleč naokoli. Stal naj bi ta prekrasen umotvor, delo g. Marije Sattner iz Ljubljane okoli 868 kron, a velja tudi nad tisoč. S pomočjo dobrih ljudi je ista bila plačana, se predno je poteklo l. 1910. Z isto zavzetostjo so družbenke iskale možnost, da bi prišle do lastnega doma. Že na ustanovnem shodu g. Ukmar "prosi tudi vse, naj mu s svojim svetom pomorejo, da pride družba kaj kmalu do svojih lastnih prostorov. Dobil je v najem prostore v takoimenovani Schubernikovi hiši pod župniščem, kamor se je družba vselila februarja 1906 in tam ostala do l. 1927. Tudi g. Musizza je že*

ob svojem prvem slovesu od Marijine družbe septembra l. 1917 poudarjal, da mora družba ustanoviti "odsek za zgradbo lastnega doma", do katerega pa je prišla po postojankah v ul. Bocaccio (do 30. junija 1932) in takoimenovanega "Starega Marijinega doma" v ul. Apiari, ko so se družbenke s svojim voditeljem Stankom Zorkom odločile za gradnjo lastnega Marijinega doma, ki je bil dokončan maja 1961.

Druga lastnost, ki nekako zbode v oči, je njihov pogum. Čeprav so bili fašisti glasni in so jih začeli že od l. 1920 ustrahovati s preiskavami in grožnjami, se ne ustrašijo. Pina Bizjak mirno in vestno beleži v zapisnik napade fašistov na Marijin dom. Samo kratek primer iz l. 1921: "Kakor razvidno iz zapisnika seje 1. junija so prišli fašisti v družbene prostore, kjer so vzeli sliko g. škofa Karlina. Drugi dan pa so dobile odbornice, ki so prišle zvečer v Mar. dom nalepljen na vratih listek z nelepo vsebino. Na tem je bil podpis "gruča fašistov. Isti dan ponoči ob 10h so zopet vdrli fašisti v Mar. dom in odnesli imenik dekliške, pravila dekliške in ženske družbe, pravila in imenik pevskega zbora ter latinski ustanovni dekret dekliške družbe, okvirje pa so pustili. V dvorani na steni so napisali nekaj besed..."

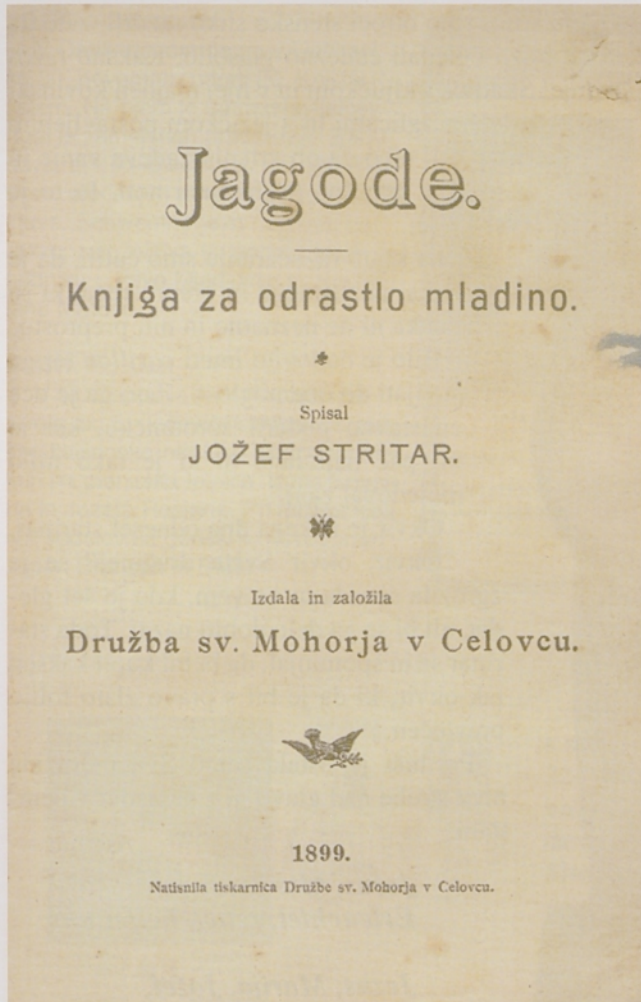
Tretja lastnost, ki bi jo poudarila, je izredna vestnost in delavnost, ki sta se kazali ne samo pri upoštevanju družbenih pravil in skrbi za duhovno rast, ampak tudi pri delovanju v raznih odsekih. Najbolj opazna je bila ta dejavnost v dramskem oz. zabavnem odseku, kamor so spadali tudi razni izleti. Posebno skrb so posvečale vzgoji novink in deklic v Marijinem vrtcu.

Žal je tudi pri Marijini družbi prišlo v osemdesetih letih do upada števila družbenic. Vendar je njihovo delo ostalo. Za konec si bom sposedila misel priljubljenega g. Zorka, ki je ob 50-letnici svojega delovanja v Rojanu za glasilo Med nami o Marijini družbi takole zapisal: *"Število je začelo polagoma upadati. Vendar je imela Marijina družba za slovenski del župnije izredno važnost. Brez nje ne bi imeli Marijine kapelice pri Lajnarjih in tudi ne Marijinega doma. Čas Marijinih družb pa je minil. Izpolnile so svojo veliko nalogo. Hvaležni smo jim za vse dobro, ki so ga izvršile v naši slovenski skupnosti in rojanski župniji. Hvala Bogu, ki je vodil njihovo delovanje, zlasti apostolat."*

Res, hvala Bogu in Materi božji za blagoslov, s katerim sta spremljala delo Marijinih hčer. Naša hvaležna misel se večkrat, ko smo v težavah in nam primanjkuje ljudi pa tudi volje in idealizma, vrača k njim in njihovim voditeljem, ki so jih tako budno spremljali in usmerjali. Njihov zgled sta nam kažipot in spodbuda tudi pri današnjem delovanju.

Bruna M. Pertot

Carillon

O tej pratetini knjigi je bilo že nekaj napisanega. Ker pa je pri iskanju starega božičnega besedila kar sama priletela s knjižne police na tla, sem jo hvaležno spet vzela v roke in v njej našla, kar sem iskala. Pomoč nevidne roke? Tega nikdar ne izključujem.

Božič.

Božič, najsvetejši v leti
Starim ti in mladim dan;
Praznik, ki ga doživeti
Vsak želi si kristijan.

Sem, pobožni, prihitite,
Čudež velik se godi;
Pokleknite in moljte,
Dete v jaslicah leži.

Angeljci pojó v višavi:
Čast Bogú, človeštvu mir!
Da Zveličarja pozdravi,
Kralj prišel je in pastir.

Jožef in Marija mati
Dete gledata ljubó;
Volek in oslič uhati
Vánje dihata gorkó.

Ob izteku 19. stoletja naši ribiški domovi niso poznali jaslic in nobenega zunanjega blišča. Pred božičem je prateta nesla prodat v mesto zadnje dehteče zimske hruške, ki jih je bila "zmedila" pod slamo, zloženo v velikanskih predalih (drevo, ki jih je rojevalo, je še danes živo in plodno!). Tako je ta žena lahko kupila sukanec in plačala članarino Arimatejskemu društvu v Barkovljah. Potem vso zimo ni šla več v mesto.

Potem je prišel božič, ki je bil to, kar bi moral biti in ostati - Bistvo. Pa tudi nekaj veselja je moralo biti: boljša večerja (postna) s "fanciji z dušo": duša pa je bila soljeni sardon v ocvrtem testu.

Prišle so tudi knjige Družbe svetega Mohorja in oživelo je nekaj, nekaj, česar ni imel nihče daleč naokoli: to je bil baročno izrezljan okvir iz pozlačenega lesa z vdelanim *carillonom*.

Pod steklom je bilo prostora za nebeško sinje nebo iz svile in za podstavek s kipci Svete družine. Ko ga je prateta navila, se je po hiši razlegla melodija "Sveta noč, blažena noč". To so bile jaslice njene mladosti in se jih nismo smeli dotikati.

Po njeni smrti smo otroci stensko sliko razdrli, zato da bi si od blizu ogledali čudežno glasbilo. Kakšno razočaranje! Škatlica s ključkom in v njej majhen kovinski valj s štrlečimi iglicami in z jezičkom postavljenim mu nasproti, tako da ob vrtenju zadeva vanje in zazveni v pravilno postavljeni noti. In to je vse? Vse.

Toda kljub razočaranju smo čutili, da je to nekaj nezatnega in preprostega, ki še zdaleka ni ne nezatno in niti preprosto.

Bilo je čudovito imeti *carillon* ter ga navijati do onemoglosti. Zato ga je oče enostavno podaril sorodničku, ker je bil pač najmlajši in ki je tako milo moledoval zanj.

Okvir je nekega dne odnesel starinar. "Okvir, okvir Svete družine!" se je zgrozila soseda in ne vem, kdo je šel gledat, ali bi se ga dalo dobiti nazaj. Toda starinar se ni spominjal, da bi bil kupil kakšen tak okvir, ki da je bil s pravo zlato folijo prevlečen.

Pri hiši je ostala samo Sveta družina brez strehe nad glavo in z napisom v nemščini:

*Jesus, Marija, Josef
Erleuchtet, rettet, helfet uns*

*Jezus, Marija, Jožef,
razsvetljuje, rešujete nas in
pomagajte nam!*

Ko sem po mnogih letih dnevno zahajala skozi stari del mesta, sem se tam okrog božiča redno ustavljala pri starinarju: "Prišla sem pogledat za tisti *carillon*, tisti, ki igra Sveto noč!"

"Še vedno?"

Gledal me je tako dolgo, ne da bi kaj rekel, tako da mi je postajalo nerodno.

"Ne?" sem rekla.

"Ne, draga deklica, ne! Iščete nekaj, česar ne boste našli. Jaz sam sem ga iskal nekaj več kot pol stoletja. Moja mati ga je imela, da, prav tistega z Gruberjevo Sveto nočjo. Pa saj je božič tudi brez *carillona* božič, je začel rožljati s ključi, ker je bila ura že davno čez, ko bi moral zapreti.

"Ko bi ga našel, verjemite, bi ga dal vam. Podaril bi ga vam."

Obrnil je ključ, ga vtaknil v žep in izginil.

Antena

20. KNJIŽNI SEJEM

V Cankarjevem domu v Ljubljani so 30. novembra odprli 20. Knjižni sejem. Na njem je 94 razstavjalcev (tudi iz zamejstva) predstavilo 3.800 novih del. Zelo veliko je bilo predstavitev, srečanj in razprav ob robu razstave. Schwentnerjevo nagrado za razvoj založništva so podelili predsedniku uprave Mladinske knjige Milanu Matusu.

BRATA RUSJAN

V Ul. Cappella v Gorici, kjer sta živel, so 5. decembra odkrili slovensko-italijansko-nemško ploščo v spomin na pionirski letalca, brata Edvarda in Jožeta Rusjana. Pri slovesnosti sta sodelovala goriški in novogoriški župan Brancati in Brulc.

SIMPOZIJ O DR. RAJKU LOŽARJU

RAJKO
LOŽAR

(1904-1985)

ŽIVLJENJE
IN DELO

INTERDISCIPLINARNO ZNANSTVENO SREČANJE

RAJKO LOŽAR (1904-1985). LIFE AND WORK
INTERDISCIPLINARY CONFERENCE

POVZETKI / ABSTRACTS

Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti je 19. in 20. oktobra priredil v Ljubljani interdisciplinarno znanstveno srečanje ob stoletnici rojstva dolgo zamolčanega etnologa, arheologa, umetnostnega zgodovinarja in literarnega kritika prof. Rajka Ložarja (1904-1985). Močno se je uveljavil že v domovini, od koder je leta 1945 odšel kot politični begunec najprej na Koroško, kjer je nadaljeval z narodopisnim delom, nato v ZDA.

Filatelistični podvig ob 30-letnici Čupe

Jadralni klub Čupa s sedežem v Sesljanu je 22. septembra praznoval svojo 30-letnico v devinskem gradu. Slovesnost je vodil predsednik dr. Franc Mahnič. Gostom so tudi predstavili zadnjo knjigo kap. Bruna Volpija Lisjaka o čupi,

primerek tradicionalnega slovenskega drevaka, iztesanega iz enega samega hloda, pa je bil tudi razstavljen.

Za prireditev je bil izbran dan, ko je Pošta Slovenije v seriji Slovenija - Evropa v malem izdala znamko, ki upodablja čupo, zato so prireditelji jubilejne proslave v sodelovanju s Slovenskim filatelističnim klubom Lovrenc Košir iz Trsta poskrbeli za filatelistično poslastico. Izdali so spominsko kuverto, na katero so nalepili novo slovensko znamko z žigom prvega dne, ki nosi napis ČUPA, PRVO SLOVENSKO MORSKO PLOVILO in podoba čupe, zraven pa so nalepili redno italijansko znamko, žigosano s priložnostnim, dvojezičnim žigom italijanske pošte, ki spet prikazuje čupo, obkroženo z napisoma 1200 LET ČUPA PRVO SLOVENSKO PLOVILO - 1200 ANNI ZOPPOLO PRIMA IMBARCAZIONE SLOVENA.

SPOMINI ANGELE VODE

Časnikarka Alenka Puhar je pri Novi reviji poskrbela za natis doslej neznanih spominov javne delavke in večkratne politične pregnanke Angele Vode (1892-1985) Skriti spomin. Gre za kritične spomine, ki jih je avtorica pisala skrivaj v letih 1960-70, v času, ko je bila že dolgo načrtno zamolčevana in osamljena. Za sabo je imela trpko pot. V mladih letih je bila učiteljica-defektologinja, organizatorica gibanja za pravice žensk, publicistka in od leta 1922 komunistka.

Dolgo so jo napadali antifeministi, leta 1939 pa jo je iz svojih vrst izključila komunistična partija, ker je obsojala pakt Hitler-Stalin. Med vojno, ko se je ukvarjala zlasti s pomočjo štajerskim beguncem, je bila sprva članica Vrhovnega plenuma Osvobodilne fronte, vendar je kritizirala partijski monopol. Pozneje so jo za nekaj tednov zaprli italijanski fašisti. Nemški nacisti so jo leta 1944 poslali v taborišče Ravensbrück, slovenski komunisti pa so jo leta 1947 na montiranem Nagodetovem procesu obsodili na 20 let zapora. Skoraj šest jih je odsedela, nato dolgo ni dobila službe, za javnost pa je izginila.

NARODNI DOM

foto KROMA

foto KROMA

Govor Milana Pahorja (levo) in nastop Godalnega kvarteta Glasbene matice (desno).

foto KROMA

foto KROMA

Povezovalca Alenka Hrovatin in Tomaž Susič (levo zgoraj) ter odbornik Antonaz in senator Camerini (zgoraj). Odkritje plošče na pročelju Narodnega doma (levo).

foto KROMA

tržaško središče (in v Trgovski dom v Gorici) zahteva dogovor med sedanjim lastnikom in deželno upravo. NŠK in SLORI sta v omenjenih prostorih odprli "Slovenski informacijski center Narodni dom".

Univerza je ob 100-letnici odprtja Narodnega doma 10. decembra opravila še eno pomembno dejanje, saj je na pročelju Fabianijsve stavbe odkrila italijansko in slovensko ploščo, ki končno jasno govori o tem, kaj je bilo nekoč v stavbi in kakšna je bila njena tragična usoda. Tako tablo je bila že davno obljubila deželna uprava, vendar obljube ni izpolnila. Krovni in osrednji kulturni organizaciji sta 10. decembra pripravili tudi prireditev o 100-letnici v dvorani sedanje stavbe.

Knjige Krščanske kulturne zveze

Živeti hočemo!

**ANTON
NAGELE**

Krščanska kulturna zveza v Celovcu je izdala 12. knjigo zbirke Tako smo živeli. Pod uredništvom Marije Makarovič, ki se posavlja od tega projekta, je bilo doslej v njej predstavljenih 142 koroških Slovencev in Slovencev.

KKZ je po zamisli in pod vodstvom svojega bivšega tajnika Nužeja Tolmajerja (ki je bil medtem izvoljen za predsednika Slovenskega narodopisnega inštituta Urban Jarnik) izdala še 670 strani debelo knjigo več avtorjev Anton Nagele - Živeti hočemo!

Gre za predstavitev glasbenega in doslej neznanega literarnega dela koroškega ustvarjalca Antona Nageleta (1911-1992), obenem pa za dragoceno osvetlitev malo znanega dogajanja med koroškimi Slovenci v času med obema vojnoma.

50-LETNICA MEMORANDUMA

Ob 50-letnici Londonskega memoranduma in razdelitve Svobodnega tržaškega ozemlja se je poleg nacionalističnih izpadov na Tržaškem zvrstilo tudi nekaj strokovnih posvetov. Tako je Znanstveno-raziskovalno središče Koper pri Univerzi na Primorskem 4. in 5. oktobra priredilo znanstveni sestanek Primorska od kapitulacije Italije 1943 do Londonskega memoranduma leta 1954. Zvrstilo se je 28 referatov z avtorji iz 6 držav. Na tržaški univerzi pa je bil mednarodni posvet zgodovinarjev in politikov od 26. do 28. oktobra.

30-LETNICA SLORI

Slovenski raziskovalni inštitut je svojo 30-letnico proslavil 20. novembra v nekdanjem Narodnem domu v Trstu s posvetom Raziskovanje manjšinske problematike danes in pa s proslavo. Izšla je tudi dokumentarna brošura SLORI 30, ki sta jo uredila Aldo Rupel in Emidij Sussi.

Dne 22. novembra je bil nato redni občni zbor, na katerem se je poslovil od svoje funkcije prof. Aljoša Volčič, ki je bil vse od začetka predsednik inštituta. Na prvi seji upravnega odbora je bil istega dne za novega predsednika izvoljen prof. Milan Bufon. Ravnatelj ostaja prof. Emidij Sussi.

DESET LET SKI

Ob 10-letnici ustanovitve so imeli Slovenski katoliški izobraženci 18. septembra v Cankarjevem domu v Ljubljani posvet Kristjan danes. Prof. Justin Stanovnik in drugi sodelujoči so razpravljali o vlogi katoliških izobražencev v sedanjem slovenskem trenutku. Predsednik SKI je v sedanjem mandatu dr. Jože Balažič.

SLOVENSKO-AVSTRIJSKI ODNOSI

Slovenski člani mešane slovensko-avstrijske skupine zgodovinarjev, ki ni zmogla skupnega poročila o svojem delu, kakšnega so pred leti kljub težavam pripravili člani sorodne slovensko-italijanske skupine, so v slovenščini in nemščini predstavili svoja spoznanja in svoje poglede v zborniku Slovensko-avstrijski odnosi v 20. stoletju. Na 806 straneh je objavljanih 16 prispevkov 14 avtorjev. Knjiga je izšla v zbirki Filozofske fakultete v Ljubljani Historia, predstavili pa so jo 17. novembra.

Tudi avstrijska stran je zdaj napovedala svoj zbornik.

39. BORŠTIKOVKO SREČANJE

V Mariboru se je 28. oktobra končalo Borštnikovo srečanje. Borštnikov prstan je prejel igralec Bine Matoh. Za najboljšo predstavo so razglasili delo Marcela Prousta Iskanje izgubljenega časa v priredbi Pinterja in Di Trevisove, ki ga je izvedlo SNG Drama iz Ljubljane v režiji Dušana Jovanoviča.

TRŽAŠKA CERKEV

IZ PRETEKLOSTI V PRIHODNOST

S tem naslovom v italijanski in slovenski je v štirih zvezkih izšlo gradivo z nedavnega II. tržaškega škofijskega zborovanja. Tudi del gradiva je v slovenščini. Zvezke so predstavili 14. oktobra v stolnici Sv. Justa.

Zrcalo odraščanja

Pri založbi Didakta je salezijski duhovnik in profesor sociologije religije na Salezijski univerzi v Rimu dr. Jože Bajzek s sodelavci v knjigi Zrcalo odraščanja predstavil izsledke mednarodne sociološke raziskave o odraščajočih otrocih. Kot vzorec so izbrali 796 slovenskih otrok in 650 italijanskih otrok (iz Rima in občine Cave) med 9. in 14. letom.

Posebna zanimivost raziskave je v tem, da je med anketiranci 150 slovenskih otrok s Tržaškega. Ostali Slovenci so iz Ljubljane, Radencev in Gornje Radgone. O izsledkih bi torej morali resno razpravljati tudi v zamejstvu.

Društvo slovenskih izobražencev ob koncu leta

Ob koncu leta je DSI pripravilo v Peterlinovi dvorani kar nekaj zanimivih srečanj, ki so tudi pritegnila lepo število članov in priložnostnih obiskovalcev. Prvo srečanje v novembru je bilo v ponedeljek, 8., ko je nastopil slovenski poslanec v evropskem parlamentu Borut Pahor. Večer je spadal v okvir srečanj, ki jih DSI pripravlja s slovenskimi javnimi in političnimi delavci po političnih spremembah po jesenskih volitvah v Sloveniji.

V ponedeljek, 15. novembra, so v društvu predstavili knjigo prof. Luigija Tavana o zgodovini goriške nadškofije. Knjigo je predstavila prof. Liliana Ferrari. V ponedeljek, 22. novembra, je DSI posvetilo večer tržaški kandidaturi za Expo 2008. Na večeru so sodelovali predsednik tržaškega pripravljalnega odbora dr. Fabio Assanti s sodelavci

in dr. Edi Kraus s SDGZ. V petek, 26. novembra, je DSI pripravilo zanimiv večer v sodelovanju s Knjižnico Dušana Černeta. Na večeru so predstavili knjigo Angele Vode *Skriti spomin*, ki jo je za tisk pripravila časnikarka Alenka Puhar. Poleg nje so pri predstavitvi knjige sodelovali še dr. Ljubo Sirc in predstavniki založbe Nova revija iz Ljubljane. Zadnji ponedeljek v novembru so posvetili Ivanu Trinku ob 50-letnici njegove smrti. Večer z razstavo so priredili Društvo slovenskih izobražencev, Zveza cerkvenih pevskih zborov iz Trsta, Združenje Blankin in Kulturno društvo Ivan Trinko iz Čedadada. O Ivanu Trinku je govoril Giorgio Banchig, Gallus consort pa je izvedel nekaj Trinkovih skladb iz pesmarice, ki je pravkar izšla v založbi ZCPZ.

V ponedeljek, 6. decembra, je

Gost večera evropski poslanec Borut Pahor (zgoraj); predstavitev Expo 2008 (levo) in predstavitev knjige Angele Vode (desno).

DR. JOŽE KRAŠOVEC PREDSEDNIK IOSOT

Profesor na Teološki fakulteti v Ljubljani, član SAZU in Evropske akademije znanosti in umetnosti, dr. bibličnih ved, teologije, filozofije in zgodovine religij, znani prevajalec sv. pisma Jože Krašovec je bil izvoljen za predsednika Mednarodnega združenja za raziskovanje Stare zaveze (IOSOT). Prihodnji, 19. kongres združenja bo leta 2007 v Ljubljani.

NOVA ZBIRKA IVANA TAVČARJA

Tržaški pesnik Ivan Tavčar je pri Društvu 2000 v Ljubljani pod naslovom Hoja v neskončnost izdal novo, tretjo pesniško zbirko v slovenščini. Avtor namreč piše in objavlja tudi v italijanščini in nemščini.

V antologiji Panorama di letteratura contemporanea, ki je izšla pri založbi Menna v Avellinu, pa je zastopan z biografijo in bibliografijo ter štiri rimski poezijami v italijanščini.

SSG IN RAZSTAVA MATTHIASA KRALJA

Slovensko stalno gledališče v Trstu je imelo 15. oktobra prvo premiero v sezoni 2004-2005. Dva dni pred tem so v Kulturnem domu odprli razstavo scenografa in kostumografa Matthiasa Kralja, ki že 40 let uspešno dela v Avstriji, Nemčiji in drugih državah. Rodil se je v Ljubljani, njegov oče je bil igralec Emil Kralj, doma iz Trebč.

Dr. Janez Bogataj ob otvoritvi razstave razglednic M. Gasparija; Janko Ban ob izidu CD plošče Božično pričakovanje; slikar Klavdij Palčič in pesnik Miroslav Košuta na predstavitvi zbirke Minimalčice (desno).

Recital duhovnih pesmi (levo) ter skof Ravignani in Edi Žerjal (desno) na predbožičnem srečanju.

bil gost večera arh. Marjan Marinšek, ki je v Peterlinovi dvorani priredil zelo lepo in zanimivo razstavo Gasparijevih razglednic. Sam je na večeru zaigral nekaj skladb na citre, razstavo in umetnika Maksima Gasparija pa je predstavil etnolog dr. Janez Bogataj. Naslednji ponedeljek, 13. decembra, so v društvu predstavili knjigo pesmi za otroke *Minimalčice*, ki je izšla pri Mladiki in sta jo najmlajšim podarila pesnik Miroslav Košuta in slikar-illustrator Klavdij Palčič. Zadnji večer v letu 2004 je bil v ponedeljek,

20. decembra. Na vrsti je bil bogat spored, ki so ga oblikovali škof Evgen Ravignani z versko mislijo, mlajši člani Radijskega ogra z recitalom ki ga je režiral Aleksij Pregarc, Edi Žerjal z odprtjem slikarske razstave - predstavil ga je Štefan Pahor - in Janko Ban, ki je predstavil CD ploščo zbora Jacobus Gallus z naslovom *Božično pričakovanje*, na kateri je bogat izbor skladb tržaških avtorjev od Ivana Grbca in Frana Venturinja pa do Zorka Hareja, Dine Slame, Pavleta Merkùja in Ubalda Vrabca.

POSMRTNA KNJIGA IVA MURKA

V slovenskem parlamentu so 30. septembra predstavili posmrtno knjigo pravnika dr. Iva Murka (1908-1984) *Meje in odnosi s sosedi*. Študija govori zlasti o italijansko-jugoslovenskih odnosih in o delu Mešane komisije, ki jo je predvideval Londonski memorandum. Predstavitve je bila povezana s posvetom Mirovne pogodbe s sosednjimi državami in njihovo ureničevanje - na papirju in v stvarnosti.

SLOVENSKI CERKVENI GLASBENIKI

Cecilijino društvo iz Ljubljane, Zveza cerkvenih pevskih zborov iz Trsta in Koncertna pobuda Rojan so 13. novembra priredili na Tržaškem Dan slovenskih cerkvenih glasbenikov. Dopoldnansko zasedanje je bilo v Finžgarjevem domu na Opčinah, popoldnansko v Marijinem domu v Ul. Risorta v Trstu, sledil je še koncert v stolnici pri Sv. Justu.

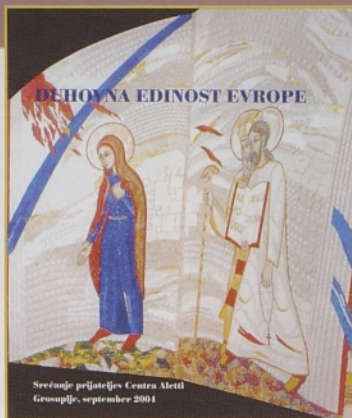
SLOVENSKA KNJIŽEVNOST ZA ITALIJANE

Goriška Mohorjeva družba je izdala novo zgodovino slovenske književnosti v italijanščini. Pod naslovom *Le lettere slovene dalle origini all'età contemporanea* jo je napisala predavateljica slovenščine na rimski univerzi prof. Tatjana Rojc. Predgovor je prispevala Cristina Benussi. Knjigo so 28. oktobra predstavili v Gorici, naslednjega dne pa v Trstu.

P. Rupnik 50-letnik

Teolog in slikar, jezuit p. Marko Rupnik, ki od leta 1991 predava na več papeških univerzah in vodi Center za dialog z vzhodno Evropo ter umetniški atelje Aletti v Rimu, je 28. novembra praznoval 50-letnico. Prijatelji iz Gorice, kjer je delal v letih 1987-91 in kjer je zapustil močno sled, so 4. decembra pripravili srečanje z jubilentom. V cerkvi Presvetega Srca Jezusovega je vodil somaševanje in imel razlago božje besede, v središču Stella Matutina pa je bil nato javni razgovor z njim.

Že 19. septembra je bilo v Grosupljem II. srečanje prijateljev Centra Aletti s somaševanjem in srečanjem s češkim kardinalom, teologom Tomašem Špidlikom, ki tudi deluje v Centru. P. Rupnik ga je javno intervjuval. Ob tej priložnosti so v brošuri objavili govor Duhovna edinost Evrope, ki ga je imel kardinal v Ogleju 12. julija.

TIGROVCI

Pripadniki Društva za negovanje rodoljubnih tradicij organizacije TIGR Primorske so tudi v zadnjih mesecih izvedli več pobud. V Hruševju so 18. septembra odkrili ploščo domačim tigrovcem.

Na Nanosu je bila 2. oktobra proslava ob 10-letnici društva in 80-letnici ilegalnega tečaja slovenščine. Govorila sta dr. Matjaž Kmecl in predsednik društva Franjo Batagelj, ki je med drugim navedel, da je društvo v teh letih postavilo 27 spomenikov in plošč ter izdalo 13 knjig in brošur ter 7 letnikov Primorskega domoljuba.

Ob 60-letnici smrti tigrovca Ferda Kravanje so 8. oktobra na Jesenicah odkrili spominsko ploščo na hiši, v kateri je živel pred vojno, 10. oktobra pa doprsni kip v Čezsoči.

V Vipavi je društvo TIGR sodelovalo pri prireditvah ob 100-letnici rojstva pesnika, časnika in narodnega borca Draga Bajca (1904-1928). Na rojstni hiši so 29. oktobra odkrili njemu in bratu Milanu obnovljeno spominsko ploščo. V Vipavi je izšel tudi zbornik o Dragu Bajcu, ponatisnili pa so njegovo posmrtno pesniško zbirko Drevo sem.

49. SLOVENSKI DAN

V Slomškovem domu v Ramos Mejiji v Buenos Airesu je bil 19. septembra osrednji praznik slovenske politične emigracije v Argentini, 49. Slovenski dan, povezan s 43. obletnico krajevnega doma. Somaševanje je vodil delegat dr. Jure Rode, slavnostni govornik je bil Božidar Fink, na sporedu so bili še kulturni spored in likovne razstave.

CIRIL ROZMAN DR. H. C.

Internist in hematolog dr. Ciril Rozman, ki je bil rojen leta 1929 v Ljubljani, živi in dela pa v Barceloni, je 7. novembra kot prvi Slovenec postal častni doktor starodavne univerze v Salamanci. Naš rojak velja za enega največjih strokovnjakov za zdravljenje kronične limfoidne levkemije. V špansko govorečih deželah je tudi znan kot soavtor in urednik internističnega priročnika (Ferrerias-Rozman, Medicina Interna; doslej 13 ponatisov) in glavni ter odgovorni urednik strokovnega tednika Medicina Clinica.

MILICA KACIN WOHNZ IN GORIŠKE MOHORJEVKE

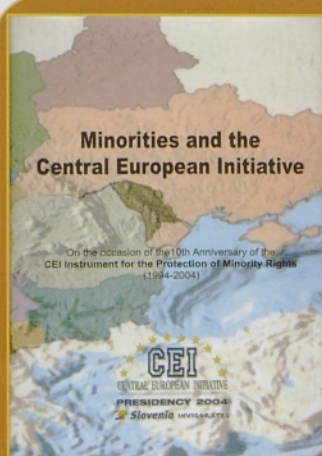
Goriška Mohorjeva družba je v svoji zbirki za leto 2005 izdala Kalendar, ki ga je uredil Jože Markuža, popis časnika Naceta Novaka Camino, Od Nove Gorice do Kompostele in spomine glasbenika Vlada Švare S slovensko pesmijo skozi življenje, ki jih je uredila Lida Debeljak Turk.

GMD je poleg drugega pred kratkim v italijanščini izdala izbor študij zgodovinarke dr. Milice Kacin Wohinz o primorski zgodovini (Vivere al confine, Sloveni e italiani negli anni 1918-1941).

CONCORDIA ET PAX

Združenje Concordia et Pax je 30. oktobra pripravilo novi srečanja v okviru svojega niza Poti miru in sprave. Med udeleženci sta bila goriški nadškof De' Antoni in koprski škof Pirih ter krajevni upravitelji. Udeleženci so obiskali Ustje na Vipavskem, kjer so italijanski vojaki avgusta 1942 pokončali osem domačinov in zažgali vas, ter Spominski park v Gorici, kjer stoji spomenik, posvečen Goričanom, ki so jih jugoslovanske komunistične oblasti dale pobiti po koncu II. svetovne vojne.

Ob svoji desetletnici je združenje izdalo tudi zbornik.

Srednjeevropska pobuda in manjšine

Tajništvo Srednjeevropske pobude (SEP) in njeno trenutno slovensko predsedstvo sta ob 10-letnici Instrumenta Srednjeevropske pobude za zaščito manjšinskih pravic izdala zbornik v angleščini, ki ga je uredil poddirektor sekretariata SEP v Trstu Milan Predan. Predstavili so ga konec oktobra na zasedanju Delovne skupine SEP za manjšine v Lendavi.

SPOMIN NA DIPLOMATA MISLJA

Sin Vladimirja Mislja pred ploščo, posvečeno očetu na Črnem Vrhu.

dovinarka dr. Jera Vodušek Starič. Vsem se je zahvalil pastor Vladimir Miselj ml., ki je natresel tudi vrsto zanimivih anekdot in spominov.

Kulturno umetniško društvo Sloga in Krajevna skupnost Črni Vrh sta na pobudo upokojenega diplomata Ivana Martelanca sredi Črnega Vrha postavila ploščo v spomin na dolgo zamolčanega domoljuba, diplomata in visokega funkcionarja Društva narodov v Ženevi Vladimirja Mislja (1889-1944), ki se je tam rodil. Slovesno jo je odkril slavljencev sin, tudi Vladimir. Na svečanosti 30. oktobra, ki jo je vodil Bernard Čuk, je zapel Pevski zbor dr. Frančišek Lampe pod vodstvom Katje Bajc Felc, na sporedu so bile tudi recitacije Ane Kavčič. Po pozdravih predsednice KUD Sloga Marjetke Rupnik in predsednika KS Črni Vrh Draga Poženela pa sta o Misljevem življenju, diplomatskem in medvojnem ilegalnem delu spregovorila geograf dr. Milan Orožen Adamič in zgo-

PRIMORSKE NOVICE - DNEVNIK

Primorske novice, ki so zadnja leta izhajale trikrat tedensko, so jeseni postale dnevnik (po slovenskem običaju pet števil na teden, brez nedeljske) z začetno naklado 23.000 izvodov. Odgovorni urednik je Bojan Gluhak, direktorica pa je Barbara Verdnik.

GLASBA IN UMETNOST NA MEJI

V nekdanjem Narodnem domu v Trstu je bil 8. oktobra mednarodni simpozij o glasbi in umetnosti na meji v letih 1920-1930. Koordiniral ga je prof. Ivan Verč.

SLAVISTIČNI KONGRES

Od 7. do 9. oktobra je bil v Novem mestu Slavistični kongres. Potekal je v znamenju stoletnic rojstva Srečka Kosovela in Edvarda Kocbeka, a tudi 80-letnice Alojza Rebule.

UMRL SKLADATELJ SAMO VREMŠAK

Dne 7. oktobra je umrl skladatelj, pevec, zborovodja in glasbeni pedagog Samo Vremšak. Rodil se je 29. maja 1930 v Kamniku. Med drugim je v letih 1962-93 vodil kamniški zbor Lira. V letih 1978-95 je bil profesor na Akademiji za glasbo v Ljubljani.

POUK SLOVENŠČINE NA KOROŠKEM

V tem šolskem letu je na Koroškem prijavljenih k dvojezičnemu pouku ali k pouku slovenščine 3.573 mladih (lani 3.407).

Na uradno dvojezičnem območju je 77 ljudskih šol. Na 66 izmed njih imajo dvojezični pouk za skupno 1.866 učencev. Neobvezne vaje iz slovenščine je deležnih še 55 učencev.

Na 14 glavnih šolah ima pouk tudi v slovenščini 337 učencev.

Slovensko gimnazijo obiskuje 542, trgovsko akademijo 139, poklicno šolo v Šentpetru pa 140 dijakov. Na drugih višjih šolah je deležnih kake oblike pouka slovenščine še 494 dijakov.

50-LETNICA SMRTI IVANA TRINKA

Ob 50-letnici smrti buditelja beneških Slovencev, duhovnika, pisatelja in glasbenika msgr. Ivana Trinka (1863-1954) je KD Ivan Trinko iz Čedad pripravo niz prireditev: 13. oktobra na videmski univerzi, 14. oktobra v Vidmu in 15. oktobra v Špetru.

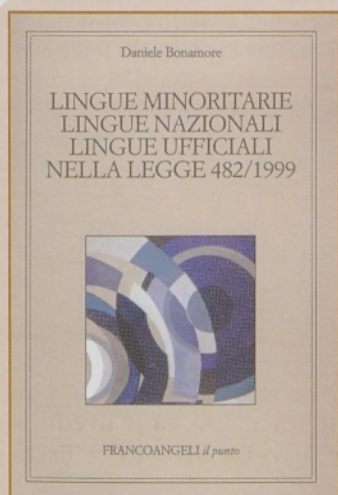
TRI ŠPORTNE KNJIGE

V zadnjem času so v Trstu izšle tri knjige o športu. Prof. Bojan Pavletič je sadove novih raziskav predstavil v knjigi Sokoli tržaškega Sokola. Športni časnik Branko Lakovič je pripravil novi Zbornik slovenskega športa 2004. Trener Zoran Jerončič pa je objavil svoja športna razmišljanja pod naslovom Pogled čez mrežo.

Nova knjiga prof. D. Bonamoreja

Tržaški profesor prava in italijanske filologije Daniele Bonamore je izdal novo študijo o manjšinskih pravicah. Pri založbi Franco Angeli v Milanu je izšla njegova knjiga o italijanskem zakonu za varstvo zgodovinskih jezikovnih manjšin Lingue minoritarie, lingue nazionali, lingue ufficiali nella legge 482/1999. Pred tem je leta 1979 izdal temeljno študijo o pravnem

položaju slovenskega šolstva v Italiji in številne razprave ter komentarje.

KOCBEKOVA STOLETNICA

Ob stoletnici rojstva pesnika, pisatelja in krščanskosocialističnega voditelja Edvarda Kocbeka se je v slovenskem prostoru zvrstila dolga vrsta pobud. O nekaterih smo že poročali v prejšnjih številkah.

Pri Mladinski knjigi je za zbirko Kondor Andrej Inkret pod naslovom Pričevanje pripravil izbor Kocbekovih poezij iz let 1934-77 in iz avtoriziranih dnevnikov.

Pri Slovenski matici v Ljubljani je bil 22. in 23. septembra simpozij o Kocbeku. Med številnimi predavatelji in pričevalci sta bila tržaška pisatelja Boris Pahor in Alojz Rebula.

Ključni dan je bil Kocbekov rojstni dan, 27. september. V knjigarni Konzorcij v Ljubljani je bil Dan s Kocbekom. Med drugim je naša založba Mladika predstavila antologijo Kocbekovih poezij v izvorniku in italijanskem prevodu Jolke Milič. V Drami je bila akademija, za katero je napisal scenarij Dušan Jovanovič, ki jo je tudi režiral, slavnostni govor pa je imel ministrski predsednik Anton Rop. V parku Tivoli sta tržaški pisatelj Boris Pahor in ljubljanska županja Danica Simšič odkrila Kocbekov spomenik, delo Boštjana Drinovca.

Nova revija je svojo št. 269-270 z naslovom Krogi navznoter, krogi navzven v celoti posvetila Kocbeku. Sodeluje 34 avtorjev, tudi Tržačana Boris Pahor in Alojz Rebula. Založba Nova revija je tudi izdala reprint Kocbekove prve pesniške zbirke Zemlja.

Cankarjeva založba pa je prenehala z objavljanjem dnevnikov Edvarda Kocbeka. Zdaj je izšel izbor za leta 1954-1977, ki ga je, tako kot prejšnje knjige, uredil Mihael Glavan. Od leta 1991 do 2003 so v devetih knjigah izšli popolni dnevnik za leta 1945-52.

PROF. LOJZKA BRATUŽ ODLIKOVANA

Slovenski predsednik dr. Janez Drnovšek je v zadnjem obdobju podelil več visokih državnih odlikovanj zaslužnim predstavnikom različnih področij.

Red za zasluge je "za zasluge pri uveljavljanju, razvijanju in širjenju slovenske kulture in jezika v Italiji ter znanstveno-strokovno delo" prejela goriška kulturna delavka in dolgoletna predavateljica na videmski univerzi prof. Lojzka Bratuž.

STIČNA 2004

Več kot deset tisoč mladih Slovencev se je 18. septembra zbralo na tradicionalnem srečanju v Stični, ki ga zadnja leta pod vodstvom dr. Andreja Pozniča prireja Skupnost katoliške mladine (SKAM). Pod geslom "Hočemo videti Kristusa" so se zvrstili dopoldanski festival, somaševanje 5 škofov in 180 duhovnikov, 30 delavnic o poklicnosti in večerni žur.

13. EINSPIELERJEVA NAGRADA

Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza sta 13. Einspielerjevo nagrado, ki je namenjena članom nemško govoreče skupnosti, ki so zaslužni za sožitje, 11. novembra v Šentprimožu podelila Veitu Bergu. Gre za sina slikarja Wernerja Berga, ki je dejaven v župnijskem in škofijskem pastoralnem svetu.

TEHARJE

Na Teharjah so 10. oktobra predali namenu spomenik in Park spomina, torej kulturni spomenik državnega pomena, posvečen žrtvam povojnih pobojev, ki ga je postavila država po načrtih arh. Marka Mušiča. Objekt je blagoslovil mariborski škof in predsednik Slovenske škofovske konference Franc Kramberger, ki je tudi maševal. Govorila sta predstavnik Državnega zbora Feri Horvat in predsednik vladne komisije za reševanje vprašanj prikritih grobišč Peter Kovačič.

Nova Slovenska zaveza je teden dni pred tem pripravila svojo komemoracijo na Teharjah.

KO NI VEČ MEJA

Svetovni slovenski kongres je po Gorici in Šentpetru na Koroškem 29. in 30. oktobra z novim naslovom Ko ni več meja priredil še tretji simpozij o odnosih med matico in dosedanjim zamejstvom, tokrat v Monostru v Porabju. Posvetil ga je predvsem učenju in ohranjanju slovenščine. Četrti simpozij tega niza bo na Hrvaškem.

Že septembra je SSK na Brdu pri Kranju priredil I. konferenco slovenskih arhitektov in gradbenikov iz sveta in Slovenije.

ZGODOVINA

GORIŠKE NADŠKOFIJE

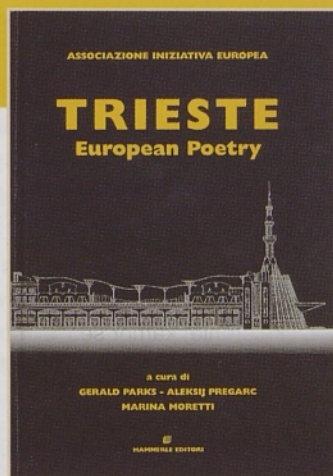
V Gorici so 24. septembra predstavili najnovejšo delo domačega cerkvenega zgodovinarja prof. Luigija Tavana La diocesi di Gorizia - 1750-1947. O tej zgodovini goriške nadškofije od začetkov do zadnje državne razmejitve so spregovorili nadškof Dino De' Antoni, zgodovinarja France Dolinar iz Ljubljane in Danilo Zardin iz Piacenze ter avtor Luigi Tavano.

HVALEŽNICA

V stolnici sv. Justa v Trstu je bilo 14. novembra tradicionalno srečanje slovenskih vernikov s tržaškim škofom, že 24. Hvaležnica, ki jo prireja Slovensko pastoralno središče. Somaševanje slovenskih duhovnikov je vodil škof msgr. Evgen Ravignani, ki je tudi pridigal. Pod vodstvom Edija Raceta je pel združeni zbor ZCPZ, pod vodstvom s. Karmen Koren pa otroški zbor Kraški cvet. Lepo so bili zastopani tudi skavtinje in skavti, narodne noše in darovalci pridelkov.

Trieste European Poetry

Založba Hammerle v Trstu je na pobudo združenja Associazione Iniziativa Europea izdala elegantno knjiga Trieste European Poetry, ki so jo uredili Gerald Parks, Aleksij Pregarc in Marina Moretti. V njej predstavljajo več kot 40 sodobnih tržaških pesnikov in pesnic, in sicer s poezijami v izvorniku in angleškem prevodu. Bogato je zastopana slovenska ustvarjalnost.

Ocene

KNJIGE

PESNIŠKA ODŽEJALIŠČA Z BREGA

V pisanju Borisa Pangerca zavzema Breg nenadomestljivo mesto. Na teh dveh svežnjih zemlje, stisnjene med odprtostjo morja in kraško suhoto, doživlja pesnik svojo življenjsko empirijo. Iz Brega črpa vsebinski ustroj svojega ustvarjanja, iz breške narave vzkljuje slikovite pesniške podobe in izvira metaforika, še besede se izvijejo iz skrotovičenih oljk in razbesnelih akacij. Navezanost na domačijsko stvarnost je razpoznavna v vseh oblikah Pangerčevega pisanja, zasledimo jo tako v proznih besedilih kot v poeziji, prav tako je prisotna v verzih zadnje pesniške zbirke *Odžejališče*, ki je izšla letošnjo pomlad v Trstu pri založbi Mladika.

Osrednje gibalo teh pesmi je gotovo trenje, ki ga pesnik ustvarja z razpetostjo med pozitivnimi nagibi in melanholičnimi občutji. Na istem prizorišču in hkrati pesnik povzema iz zapuščine očetov ali opisuje ravnodušna bivanja sinov, pri čemer ostaja poezija razpeta med preteklostjo in sedanostjo, ujeta v omejeno stvarnost sodobnega časa in hkrati hrepeneča po pobeglih starih časih. To nesoglasje daje Pangerčevim verzom posebno napetost, v kateri je opazno pesnikovo htenje, da bi obe vsebinski skrajnosti spojil in prenesel v pesem, vendar se to le redkokdaj posreči. Element sožitja in harmonije je gotovo lepa narava, ki popelje bralca med sladke vonje cvetočih kostanjev, med zelene brajde in sočne pašnike, nad obrobje peščenjaka. Iz pozitivnih izhodišč rastejo še opisi vaše srenje, kamor se vijejo poti tlakovane s škrkami, kjer se pred hišami bohotijo latniki in se v kamnitih koritih nabira voda. V hišah domujejo Menderjarjevi, Kolužerjevi, Lapčenovi in drugi. Ljudje z Brega. V krajevne zarise vnaša avtor zvočne in barvne

učinke, beleži vonje in zaznave, kar daje Pangerčevim verzom nek impresionistični ton.

V mozaiku teh krajinarskih impresij ima glavno besedo motiv oljke, ki ji je pesnik posvetil razdelek osmih pesmi pod skupnim naslovom *Ptice v mojem oljčniku*. V besedilih pesnik prikaže zorenje oljk, ki v nasadih žuborijo hvaležno in trpežno, s srebrno zeleno milino osvajajo pesnika in venčajo zemljo, da se slednja napolni s harmonično ubranostjo in čisto lepoto. Vendar tu se lepi impresiji pridruži razmišljanje, ko oljka postane podoba človeka. Pesnik namreč pripisuje drevesu nekatere značajske poteze, ki so zaznavne v tu živčih ljudeh. Oljko in človeka združujeta najprej neka krčevita vztrajnost in uporniška drža, ki postaneta drzna moč, ko oljčne veje zblaznevajo čez pašne in segajo čez robove neba ali ko se spomladi v ljudeh "zaneti vroče", da je kri "razbrzdana, raztelešena, zmesena, uročena od Zornic do Umarije". Predvsem pa uteleša oljka spomin na stari čas, ko so se mimo vaških hiš vile stezice, po katerih so hodile ženske s plenirjem na glavi in z vrči mleka v rokah. Starodavno drevo ohranja spomin na čas, ko je bila zemlja skopa in je po vaških klančih dišalo po govedu. Verzi se tu napolnijo z občutkom minevanja, v katerem razberemo globoko otožnost, ki se ponekod prelevi v skrajni obup. Spet je oljka nositeljica težkih občutij ogroženosti. V pesmi *Oljke zorijo dalje* lirski subjekt vidi, kako oljkam zakrvavijo korenine, začuti kričanje iz njihovih razmesarjenih debel in zazna rane na pomendranih krošnjah, kajti oljčnjak je prekril beton. Bolečina izginotja ne preveva le oljčnih dreves, temveč je prisotna tudi v ljudeh. Vasi se praznijo, stare kmečke družine izginjajo, ker starci umirajo in mladih skoraj ni ali so premlačni, da bi ohranjali stara dostojanstva. Predvsem pa v hišnih zidovih zamira slovenska beseda in izpred stare kmetije zazveni italijanski pozdrav "Buon giorno". In ni daleč dan, ko bo še listje na grmovjih raslo

po tuje, v belih, rdečih in zelenih barvah, kot zapiše avtor v pesmi *Zeleno belo rdeče listje*.

Pesniška podoba Brega v sodobnem okviru časa je "grozotna bolečina razdejanja", kot zapiše avtor, je razočaranje, svet izgubljenih možnosti, je podoba grenke minljivosti, izginotja in torej smrti. Vendar ravno iz tega prostora izvira osebna identiteta lirskega subjekta, ki se le v vrtincih sena in otave odžaja in začuti pravico do samobitnosti. Iz tega boleznega odnosa se rodi poezija kot moč, ki ohranja zgodovinski spomin in starodavna človeška dostojanstva. Zaradi tega poslanstva ostajajo Pangerčevi verzi v mejah jasno oblikovanega smisla in vsebinske nazornosti. To je svet nazornih misli in neposredne izpovedi, ki ponuja stvarne opise vsakdanosti, zaradi katere ostaja lirski subjekt razočaran in prežet z otožnostjo. Iz te globoke pretresenosti izvira pesnikovo razmerje do jezika. Po eni strani se čuti avtorjeva skrb za izpiljeno jezikovno obliko, po drugi pa Pangerčevo ustvarjanje dopušča vstopanje v poezijo narečnih besed in arhaičnih izrazov, ki izginjajo iz vsakdanje breške govorice in jih pesnik izreka kot uroke, s katerimi ohranja skrivnostne življenjske soke iz davnih časov. To so predvsem besede, ki označujejo kmečka orodja, kot npr. fovč ali izrazi za naravo, kot npr. uzurna zemlja. Avtor podkrepi svoje pesniške stvaritve še z ljudskim pesništvom, ki ga črpa iz folklornega izročila breških krajev. Tako povzema verze iz pesmi, ki zadoni vsako leto v prvomajskih večerih v Dolini na Gorici:

*v okolici tržaški
eno drevce mi je zraslo*

Pangerčeva iskanja se ne izčrpajo v jeziku, temveč prodirajo v svet predmetov. Pesnik se prepusti kopičenju krajinarskih podob, ki niso le golo beleženje vtisov, temveč vdor predmetov v pesniško govorico, kot bi za vsem tem obstajala vera, da je predmetni svet poln pradavnih resnic.

Vilma Purič

VIDA VALENČIČ: BOTTA E RISPOSTA SUGLI SLOVENI IN ITALIA

Pri Slovenskem raziskovalnem inštitutu v Trstu je septembra lani izšla zanimiva publikacija v italijanščini z naslovom *Botta e risposta sugli sloveni in Italia* - kako bi to povedali po slovensko - mogoče: "Hitri odgovori o Slovencih v Italiji?", s katero avtorica, tržaška raziskovalka manjšinske problematike v Evropi Vida Valenčič želi predvsem seznaniti italijanskega bralca s prisotnostjo, z identiteto in s problemi pripadnikov naše manjšine.

Knjiga na prvi pogled deluje naravnost očarljivo. Kakovosten papir, pester fotografski material in duhovite ilustracije. Kot nalašč za najbolj izbirčne je ta zanimivi kažipot po naših krajih, med našimi ljudmi.

Uvodne besede so na moč preproste: kdo je kdo? Kdo so Slovenci in Slovani, kdo so manjšinci pri nas in drugod. Objavljena je zavidljiva zbirka fotografij znanih in uspešnih manjšincev - od lepotic do vrhunskih športnikov, od krajevnih zanimivosti do tradicij.

Tekst sestavljajo vprašanja in odgovori, prva so enostavna, včasih se nam zdijo preveč naivna, zlasti ko zadevajo izraze, katerih pomen je vsaj navidez zelo preprost (npr. Kaj pomeni 'avtohton'?, Kaj pomeni, da so Slovenci manjšina?), kljub temu pa so tudi najosnovnejši odgovori nanje na svojem mestu, ker lahko po izkušnjah sodeč mirno soglašamo z Valenčičevo, da vsakršnemu odnosu, pa naj ga določa nestrpnost ali zgolj radovednost, botruje v prvi vrsti nepoznavanje manjšine.

Naslednja poglavja se lotevajo specifičnih vprašanj o Slovencih in slovenski manjšini v Italiji, in sicer tistih, ki jih najpogosteje postavlja zavajajoča propaganda proti dvojezičnosti, ki pripadnike večinskega naroda 'straši' s slovansko prisotnostjo in z vsiljevanjem tujega jezika.

Valenčičeva odgovarja pomirjujoče in preprosto. Nezanemarljiva je primerjava med položajem slovenske manjšine v Italiji in italijanske manjšine v Sloveniji. Zelo lepo pove, da je jezik bogastvo, ki človeka ne le plemeniti, ampak mu nudi več možnosti, tudi pri iskanju zaposlitve ...

Obliko dopolnjujejo zanimivi citati, pogostoma natisnjeni na celotni strani.

Sledijo primerne predstavitve pravnih norm, manjšinskega šolstva, kulture in kulturnih ustanov. Neslovenca avtorica predstavlja bogato zakladnico zamejske ustvarjalnosti na vseh kulturnih področjih, od slikarstva do gledališča, glasbene in besedne umetnosti, ki segajo daleč čez prag naše domovine. Z neprikritim veseljem poudarja živahno kulturno in športno dejavnost v zamejstvu. Prav vse dopolnjujejo učinkoviti in pomenljivi fotografski posnetki v karseda živahnih barvah.

Manjšinsko gospodarstvo se postavlja s posnetki, ki ovekovečajo našo delavnost. Neslovencem nato predstavlja javna občila in politično delovanje.

Malce krajši sta poglavji o zgodovini in verskem življenju manjšincev - le toliko, kot je potrebno za površno poznavanje, saj se zgodovina prepleta z vsemi aktualnimi političnimi dogodki in vprašanji, ki je nanje avtorica že odgovorila.

Prijazni zaključek prispeva tudi nekaj za telo - recepte za tipične jedi teh krajev: za joto, potico, fanclje z dušo...

In če je spraševalec navdušen in bi rad izvedel še več ... naj bere kak zahtevnejši tekst s seznama, ki sledi. Lahko pa se Neslovinci obrnejo tudi na naslove kulturnih in političnih ustanov, ki so objavljeni v posebni prilogi.

Bo banalno, če bi izrazili željo, da bi se knjigi Vide Valenčičeve zgodilo po pregovoru 'Lepa beseda lepo mesto najde'?

Trenja med manjšinami in večinami so marsikje in so večja in manjša. Ponekod se pripadniki maloštevilnih na-

rodov trudijo za svoj prostor pod soncem, ponekod so preganjani, marsikje naj bi jih sploh ne bilo. Vendar po avtoričinih izsledkih naj bi več kot desetina prebivalcev Evrope govorila manjšinski jezik. Vsaj bežno poznavanje naše soseske naj bi v veliki meri pripomoglo k boljšemu sožitju. Ob tej ugotovitvi je hvalevredno delo Valenčičeve in drugih raziskovalcev manjšinske problematike, ker s kakovostnim posredovanjem informacij prispevajo neizmerno več, kot lahko pričakujemo od drugih kulturnih in političnih krogov.

Iz nadvse posrečene objave *Botta e risposta sugli sloveni in Italia* lahko razberemo izjemno pozornost, ki jo je avtorica posvetila zlasti manjšinski stvarnosti iz keltskega sveta. V naši sredini res ni mnogo raziskovalcev, ki bi se s takim navdušenjem lotili podobnega dela.

Mnogostranost in živahnost ter nepogrešljiva neposrednost v navezovanju stikov, izjemen okus in posrečena izbira vsebin - vse to odlikuje avtoričin pristop do manjšinskih zadev. Zato si ob tolikšnem elanu lahko obetamo še marsikaj koristnega in zanimivega, kar bo marsikomu olajšalo pot do harmonije sožitja.

Ester Sferco

RAZSTAVE

EDI ŽERJAL NA RAZSTAVI V PETERLINOVNI DVORANI V TRSTU

V ponedeljek, 20. decembra, je bilo v Peterlinovi dvorani v Trstu odprte razstave Edija Žerjala s skupnim naslovom *Marine*. Umetnika je predstavil Štefan Pahor, ki se je poglobil v razstavljena dela z vidika vsebine in tehnike.

Ko sem pred dvema letoma prav v tem času dobila v roke Žerjalovo sliko *V pristanu*, nisem vedela in tudi nisem mogla domnevati, da gre za eno izmed prvih del iz niza, ki se je izkazal za zelo posrečenega in bogatega. Takrat sem o sliki napisala, da se je z njo Edi Žerjal spet vrnil k podobi. Pred tem je bila namreč kar nekaj časa v umetnikovem ustvarjanju zaznavna težnja po abstrakciji. Kras se je včasih zreduciral na bistvene prvine, kdaj

Vsaka
slovenska
družina
ima na mizi
MLADIKO

drugič je barva preplavila slikarsko površino, risba, osnova za zgradbo, pa se je razdrobila ali poniknila. Žerjal pravzaprav že od nekdaj rad ustvarja po obdobjih. Pri njem je tako: na svoji poti sreča nekaj zanimivega, nekaj, kar ga pritegne, nato se temu svojemu odkritju dalj časa raziskovalno posveča, širi svoje znanje, pogloblja razmišljanje, predvsem pa ob dani vsebini konkretno preizkuša številne izrazne možnosti. Tako je bilo tudi tokrat, ko se je približal morskimi motiviki. Material - platno, les, vsakovrsten papir, lepilo, vosek - in še bi lahko naštevala, vse to v njegovih rokah doživi preobrazbo in iz njihovega premišljenega spajanja nastajajo kot po čarobni alkimiji nove površine, drugačne snovnosti, neopredeljive barvnosti, skrivnostne prosojnosti in poudarjene zgotovitve. Marsikaj je nastavljeno in določeno že na samem začetku: gotovo sta to vsaj podlaga in izbira motiva, nato pa se začene nanositi tankih listov papirja različnih barv, ki s svojo prosojnostjo ustvarjajo nove barvne kombinacije, dopuščajo pa tudi risbi v podlagi, da doživlja svojo metamorfozo. Včasih so obrisi s črnilom ali tušem tako ostro zarisani, da jih še tako številni prilepljeni papirji ne morejo prekriti, kdaj drugič pa se robovi omehčajo in izgubijo ostrino.

Edi Žerjal nas je že večkrat preseñetil, in tudi tokrat mu je to uspelo. Zadnja samostojna razstava je bila pred kakimi štirimi leti, vmes je tudi razstavljal s člani Grupe U ob obletnici ustanovitve skupine, a ne z novimi deli, zato je bilo presenečenje upravičeno.

Pred nami so torej povsem nova dela, sklenjena v celoto, ker se vsa na ta ali oni način navezujejo na morje. V veliki večini primerov gre za tisto mirno, gladko površino, ki čolne ali manjša plovila uklešča v bližino kopnega. Gre za pristane, v katerih so nepogrešljiva arhitektura svetilniki, kamniti pomoli, leseni mostiči ali krhke brvi, navezi in barke. Včasih pritegne našo pozornost prav arhitektura z natančno izrisanimi podrobnostmi, a samo zato, da že v naslednjem trenutku v ozadju zapazimo nenavadno prelivanje barve. Nenavadnost se kaže v tem, da je nebo nemogoče zeleno, morje pa rubinasto rdeče. Potem so tu še nianse, da se vsak milimeter razlikuje od sosednega. Izbruhi, eksplozije barve so

najopaznejša in najzanimivejša prvina slik. Umetnik jih išče, veliko dela ima pri tem, da dodaja, lepi, striže, trga papir, vse dokler ne zaživi pred njim nadejana barva. V izbiri kombinacij je res neugnan, kot bi nam namenoma slikal stvari v nemogočih barvah, mi pa mu vseeno verjamemo. Samo če se sliki približamo razumsko, prepoznamo ukano, drugače nas enostavno prepriča. Da je prav tako.

Morje in elemente, ki so na njem ali okrog njega, spremlja Žerjal v različnih trenutkih dneva vse do noči, ko poskrbi mesečina za igro svetlobe in bleščanja v temini. Tu dosega slikar verjetno najlepše učinke. In očitno je, da bo lahko razvijal svoje opazovanje še dalje v tej smeri, saj je paleta neizmerna.

Še nekaj v zvezi s slikami: če jih pozorno pogledamo, opazimo mrežo, ki deli površino na kvadratke. To je umetnikov pripomoček za doseganje pravih razmerij v sliki. Seveda bi to lahko gladko prekril, kot je znal in hotel prekriti toliko drugega. Toda tega ni storil. Nalašč ne. Marine, ki bi utegnile izzveneti osladno, dekorativno ali romantično (saj, morje, mesečina, čoln na gladini...), postanejo tako avtoironične, kot bi se igralec na odru sredi intenzivnega nastopa obrnil proti občinstvu in pomežiknil ali celo zašepetal: pazite, to je le igra! Ne vem, mogoče je razlaga le preosebna, a slikam pridaja mreža ironično razdaljo. To pa jih dela še zanimivejše.

Magda Jevnikar

IVAN ŽERJAL RAZSTAVLJA V GORICI

Ivan Žerjal na razstavi v goriškem Kulturnem domu. Od leta 1999, ko se je prvič predstavil javnosti v Galeriji Ars, prav tako v Gorici, do danes, se intenzivno posveča likovni umetnosti, in to istočasno na več ravneh. Najprej je bilo tu njegovo samostojno ustvarjanje na področju fotografije, nato se je odločil za slikarstvo, vendar še vedno v tesni povezavi s fotografijo, ob tem pa se ukvarja z grafičnim oblikovanjem, ima svojo rubriko v reviji Mladiki, piše za radijske Kulturne dogodke, nenazadnje pa poučuje zgodovino likovne umetnosti, skratka, lahko trdimo, da se v celoti posveča umetnosti.

Gotovo pa predstavlja zanj prva samostojna razstava v goriškem Kulturnem domu velik izziv in - zdaj je to že

očitno - velik uspeh. Že na samem začetku pa je treba poudariti, da razstava po svoji zasnovi ni lahka. Ivan Žerjal pojmuje likovno ustvarjanje kot izredno resno dejavnost, in to na več ravneh. Ambiciozen je glede tehnike, pri tem pa tudi zelo kreativen, saj se v nekaterih primerih, v obsežnem in še nastajajočem ciklusu *Dnevnik*, poslužuje tehnike, ki je v marsičem inovativna. Do sebe je zahteven tudi ob ocenjevanju končnega izdelka, ki mora nujno prestat njegov strogi izbor. To pa je le stvar sredstev, govorice, še dražljivejše in zanimivejše je intelektualno delo, ki nastaja ob ročnem oblikovanju. Tu zaslutimo, da so vprašanja in dileme globlje in prehajajo na širša, neumetnostna področja: kaj je danes fotografija? Je odslikava realnosti ali je govorica, kot je govorica slikarstva? In še: kaj je realno? To, kar vidimo? Ali je realno to, kar je kdo za beležil, česar se je polastil in nam to ponudil kot realno?

Žerjalovo kombiniranje fotografije in slikarstva ustvarja hibridno igro, kjer je detajl celota zase, celota pa zaživi le, če odmislimo detajle, ki jo sestavljajo. Varljivost seveda ni igra, ampak je umetnikovo spoznanje, je njegovo opozorilo nam, ki radi gledamo naivno in subjektivno.

Razstava je na videz neenotna, saj jo sestavljajo ne le različni cikli, ampak tudi slike različne tehnike. Ko pa prodremo v skrivnosti Žerjalovega izhodišča, spoznamo, da gre za enovit razvoj iste temeljne ideje. Umetnik vedno in dosledno črpa iz vizualnega sveta: to so podobe s fotografij, iz časopisov, podobe z interneta. Včasih jih obdela kot kolaž in jim dodaja ekspresivno in gestualno barvo, kot bi ga jeza zanesla v obup zaradi prizora, problema, ali pa zaradi dvoma o tem, kaj se sploh dogaja. To so njegova dela pod skupnim naslovom *Reportage 2003* v mešani tehniki na papirju.

Nekaj posebnega so dekolazi iz cikla *Dnevnik 2002*. Tu je potek ustvarjanja zahtevnejši, postopnejši, manj impulziven. Iskanje končnega izdelka je bolj premišljeno, saj so marsikdaj tiski v več plasteh, tudi tu pa so v podlagi fotografije, ki jih je treba barvno obdelati, ponekod kaj dodajati, drugje brisati. Slike zahtevajo od opazovalca stalno vračanje od detajla do celote, celota učinkuje abstraktno, v resnici pa jo sestavljajo razpoznavne figura-

tivne prvine. Barvnost je močno poudarjena in zaradi manjšega formata del izstopajoče prihaja do izraza.

Akrili so nastali letos in črpajo iz digitalne fotografije. Že na prvi pogled spominjajo na svoj izvor in so poudarjeno geometrijski. Tudi pri teh slikah je živahen dialog med podrobnostjo in celoto, med podobo in njeno abstrakcijo. Če je bil *Dnevnik* osebnejši zapis vidnega, *Reportage* pa zdaj boleč, kdaj drugič uporniški odziv na zunanji svet, so ta dela odraz večje umirjenosti, tudi poudarjene estetske. Podobe in naslovi nas odplavljajo v veselje, med zvezde, kjer nas prevzema lepota brezmejnosti čiste barve, včasih pa so podobe del našega vsakdana, na primer palme s turističnih plakatov, ki nam obljublja peščene plaže in kristalno modro morje.

Ivan Žerjal je s to razstavo opozoril nase, v ospredje sta stopili njegova bogata ustvarjalnost in sposobnost prodornega razmišljanja.

Na koncu še nekaj podatkov o umetniku.

Ivan Žerjal se je rodil leta 1976 v Gorici. Obiskoval je klasični licej, leta 2002 pa je diplomiral iz umetnostne zgodovine na tržaški leposlovnih fakulteti. Udeležil se je več slikarskih kolonij, letos v Svečah na Koroškem, leta 2001 je dobil prvo nagrado na Ex temporeju v Vidmu, v preteklem poletju pa je opazno sodeloval pri mednarodni pobudi Extramoenia 5 v Trziču z duhovito instalacijo.

Magda Jevnikar

ANTOLOŠKA RAZSTAVA BORISA ZULIANA V TRSTU

V petek, 29. oktobra, je bilo v dvorani Zadržne kraške banke na Opčinah odprtje antološke razstave Borisa Zuliana. Profesorica Jasna Merku je ob tej priliki predstavila monografijo umetnikovega slikarskega opusa v izdaji založbe Mladika. Srečanja se je udeležilo res veliko ljudi, kar potrjuje prepričanje, da je v tem trenutku v našem prostoru likovna umetnost posebno cenjena in priljubljena. Nekoč se mi je že zapisala misel, da je likovno življenje najotipljivejši dokaz življenjske moči naše skupnosti zaradi visokega števila in kakovosti ustvarjalcev, danes dodajam, da je tako tudi zaradi vseh tistih, ki pozorno in z zanimanjem spremljajo njihovo dejavnost.

Boris Zulian: slikar, grafik, restavrador, profesor likovne vzgoje - in še marsikaj, je letos dopolnil šestdeset let, rodil se je namreč 20. maja 1944 v Ricmanjah pri Trstu. Obletnico je obeležila monografija, ob predstavitvi knjige pa je umetnik postavil razstavo svojih del.

Zulian. Dela 1960-2002, preprost in jednat naslov za slovensko-italijansko monografijo, ki na 142 straneh prinaša bogat pregled zdaj že preko štirideset let dolgega ustvarjanja. Knjigo je izdala, kot že omenjeno, založba Mladika, eseje pa je prispevalo kar devet piscev.

Monografije o likovnih umetnikih so prav gotovo zanimive in privlačne predvsem zaradi reprodukcij, saj nam le-te najbolj pripovedujejo o umetnikovi ustvarjalni poti, o obravnavanih temah, o uporabljenih tehnikah, o razvoju likovne govorice, o skokih v naprej in o morebitnih vračanjih, skratka o likovnem svetu, ki ga hočemo spoznati. Tako tudi ta knjiga nudi izredno bogat slikovni material, toda...

Z Zulianom je kot zakleto: bolj listam po knjigi, več časa opazujem njegove slike, primerjam slog tega in onega dela, iščem razlike in ugotavljam sorodnosti - na koncu pa sem spet na začetku. Kot bi se sklenil krog. Krog nima ne začetka ne konca, tako se mi tudi Zulianovo ustvarjanje predstavlja kot spirala: izhaja iz ene točke, požene se v gibanje, krogi se širijo, večajo, čedalje bolj in bolj, od središča se oddaljujejo v neustavljivem vrtenju, toda v trenutku zaustavitve in mirovanja pride do preobrata, takrat se zaveemo, da so krogi še vedno tista prva, izhodiščna točka.

In ker mi večkratno listanje po knjigi ne prinaša bistveno novih spoznanj, se odločim za branje. Sistematično, od začetka.

“Davidu”.

Prva beseda na vrhu bele strani me stresa. Posvetilo sinu. Zdaj vem, knjigo moram prebrati s srcem.

Najprej Filip Fisher, prijatelj. Svoj zapis je naslovil Beležke za življenjepis, in njem pa nam v resnici razkriva še marsikaj. Pred nami najprej vstaja podoba Zulianove mladosti, kjer se, tako pravi, “staro prepleta z novim”. Družina, šola, vaški običaji, praznovanja, nato odločitev za študij na umetnostnem zavodu Nordio, poroka,

druženje z umetniki, razstave, ustvarjanje, profesura, slikarska tekmovanja, uveljavitve ... vse to skozi prizmo prijateljevih oči, ki pa niso brez sposobnosti za razumevanje njegovega slikarstva.

Zapis Ennia Emilija Aristokratska umetnost Borisa Zuliana me opozori na nekatere značilnosti umetnikovih del in njega samega: žlahtna in elegantna stilizirana figurativnost, miselnostna eleganca, ironična inteligenca, gotov okus, smisel za izzive.

Lilia Ambrosi skuša slediti prisotnosti rdeče brave v Zulianovih slikah in prihaja do zanimivih ugotovitev, npr. o njihovi navidezni abstraktnosti. In še o barvah: sive slike, tiste o neizpovedanih bolečinah, nosijo v sebi plamen, znamenje nečesa, česar ni mogoče zaustaviti.

Jožko Vetrh, avtor zapisa z naslovom Roke, predstavlja Zulianovo vabilo k solidarnosti, ki se izraža z motivom stegnjenih rok z dolgimi, tankimi prsti, trpeče razkrečenimi proti svetlobi.

Carlo Milic se v dveh zapisih Usoda podobe in Tankovestnost pripovedovalca loteva Zulianovih del z vidika likovnega kritika in razlaga vprašanje soobstajanja, pri Zulianu, nasprotujočih si elementov: figurativnost in abstraktnost, liričnost in geometrija.

Bruno Fonda utemeljuje svoje prepričanje, da je Zulianovo delo nedeljiva celota, pri katerem ne moremo govoriti o fazah ali mejnikih.

Nives Marvin je posebno občutljiva na barve in pravi “vehementni nanosi živih barv ustvarjajo dinamično igro barvnih silnic v krožnih, horizontalnih, diagonalnih smereh”, Tatjana Pregl pa poudarja umetnikovo izrazito notranjo izpovednost. Končno Milček Komelj pojasnjuje tisti del Zulianove dejavnosti, ko se je vrnil k pejzažu, tokrat ne gre za Kras, ampak za Gorenjsko, in interpretiral emblematično bistvo krajskega skeleta.

Tako devet piscev, vsak s svojega zornega kota in s svojo občutljivostjo, predstavlja Borisa Zuliana, umetnika, ki nas ne neha presenečati s svojo odločnostjo, premišljenostjo in smislom za barvo. Ogled razstave na Opčinah in nova monografija o njem nam nudita priliko, da se globlje in celoviteje kot doslej pogledamo v njegovo umetnost. Ostaja pa, vseeno, namerno in prefinjeno, neopredeljiv in neulovljiv.

Magda Jevnikar

Darila za naročnike Mladike

DARILO ŠT. 1:

M. Košuta:
Pomol v severno morje

DARILO ŠT. 2:

B. M. Pertot:
Pesmi iz pipe

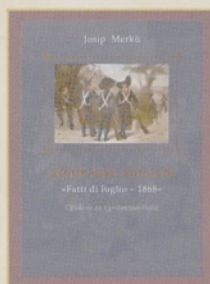
DARILO ŠT. 3:

R. Dolhar:
Tržaški pol-dnevnik

DARILO ŠT. 4:

V. Ošlak: Iz dnevnika

DARILO ŠT. 5:

J. Merkù:
Okoličanski bataljon

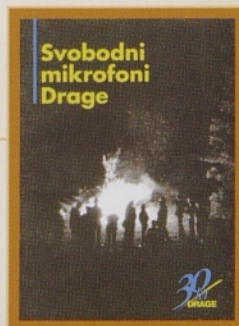
DARILO ŠT. 6:

Zborniki DRAGE
(po razpoložljivosti)

DARILO ŠT. 7:

Svobodni mikrofoni
Drage

DARILO ŠT. 8:

A. Cibic:
Nit preteklosti
v prihodnost

DARILO ŠT. 9:

A. Kosmač:
Ricmanje včeraj
in danes

DARILO ŠT. 10:

A. Rebula: Previsna leta

DARILO ŠT. 11:

CD Naša pesem z
žlahtnimi odsevi

Mzaložba
MLADIKA

Trst, ulica Donizetti 3
tel. 040-370846; fax 040-633307
e-mail: urednistvo@mladika.com

Jože Cesar (1907-1980)

Jože Cesar se je slikarstva učil pri Avgustu Černigoju, njegova umetniška pot pa je pretežno vezana na drugo povojno obdobje prejšnjega stoletja. Rodil se je namreč leta 1907 v Trstu, se šolal pri Sv. Jakobu, nato pa se zaposlil kot skladiščnik v tržaškem pristanišču. Od leta 1933 do začetka druge svetovne vojne so ga italijanske oblasti osemkrat aretirale zaradi ilegalnega prosvetnega in političnega delovanja, nato pa se je vključil v NOB. Ob samostojnem slikarskem snovanju se je Jože Cesar zapisal v umetniško ustvarjanje našega prostora tudi kot dolgoletni scenograf Slovenskega stalnega gledališča. Od povojne obnovitve gledališča je v njem služboval celih osemnajst let, za scenografijo komedije Josipa Tavčarja *Pekel* je vedno pekela je na tekmovanju v Novem Sadu prejel prvo nagrado.

Njegovo slikarsko ustvarjanje se je izoblikovalo v sozvočju z izhodišči evropske slikarske tradicije in ob posluhu za socialno tematiko. Velik čut za socialno problematiko se v njegovih delih kaže preko ekspresionistično naravnane slikarske govornice, ki jo je Cesar znal spretno prikrojiti lastnim izraznim nagibom. Pokrajina se skupno s tihožitji in žanrskimi izseki uvršča med osrednje motive njegovega slikarstva. Če je

Jože Cesar, *Brez naslova*,
ne datirano, olje, les,
39x29 cm, (zasebna last)

Jože Cesar, *Čičerija*
ne datirano, olje
(last SKGZ)

krajinarstvo v začetnem obdobju še postimpresionistično obarvano, se v kasnejšem Cesarjevem opusu ta motiv postopoma spremeni. Tradicionalni krajinski motiv postane umetniku - s pomočjo ekspresionistične poteze, močno očrtanih slikarskih ploskev in temu primerne barvne palete - sredstvo, preko katerega želi opozoriti na ogroženost ljubljene domače zemlje in podčrtati težavnost socialnih razmer.